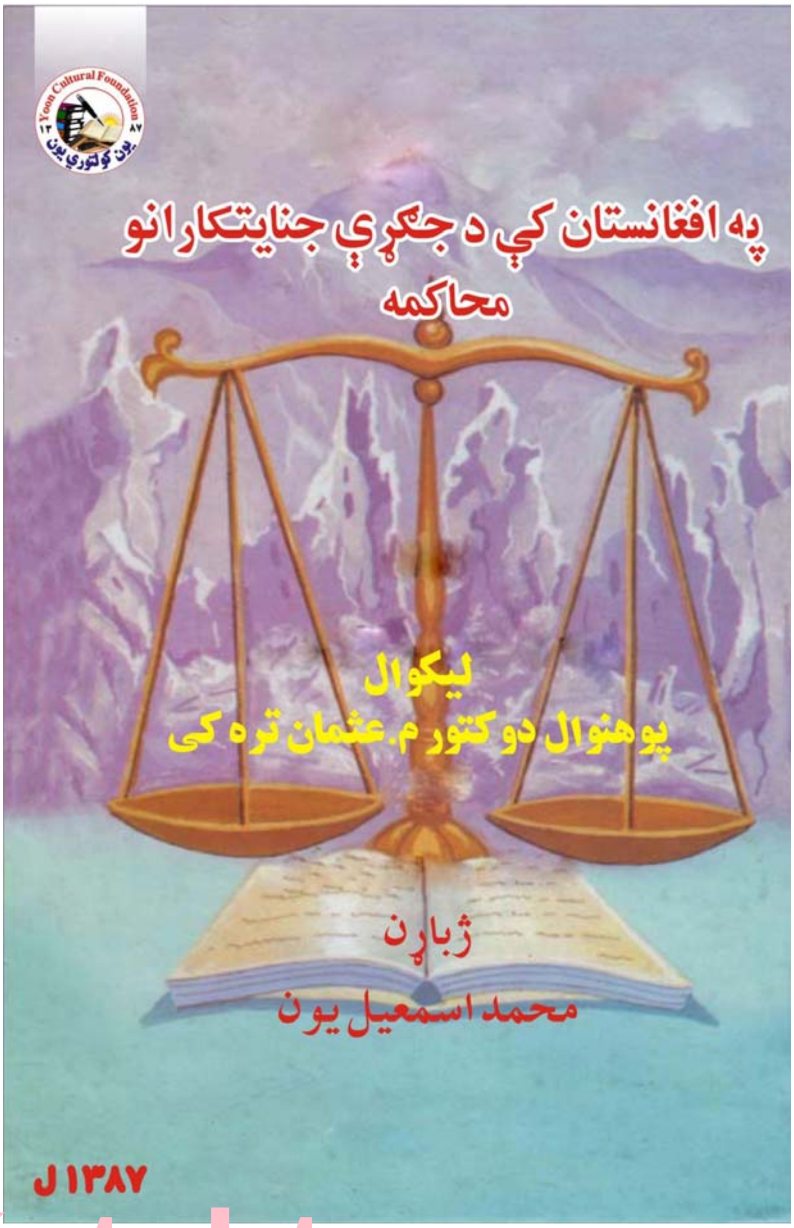

په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه

لیکوال
پوهنوال دوکتور م. عثمان تره کی

ژباړن
محمد اسماعیل یون

۱۳۸۷ ل

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې د جګړې جنايتکارانو محاکمه

لیکوال

پوهنوال دوکتور م. عثمان تره کی

ژباړن

محمد اسمعیل یون

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم:	په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه
لیکوال:	پوهنوال دوکتور م، عثمان تره کی
ژباړن:	پوهنیار محمد اسمعیل یون
خپرندوی:	یون کلتوري یون
چاپشمېر:	۱۰۰۰ټوکه
لومړی چاپ:	۱۳۷۹ل کال
دویم چاپ:	۱۳۸۷ل کال
دژباړن پرله پسې نومره:	(۱۷)
د خپرندوی پرله پسې نومره:	(۱۷)
کمپوزر:	ضیاالرحمن ضیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالۍ

د هغو پاکو او سپېڅلو شهیدانو ارواوو ته چې د یرغلګرو او کمونیزم په مقابل کې یې یوه تاریخي (نه) وویله، په دې لاره کې یې سربایلود اود جګړې جنایتکارانو د محاکمې ستر مسوولیت یې موږ ته راوسپاره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیولیک

سرلیک	مخ
ددې اثرپردویم چاپ څویادونې	۱
جنایتکاران باید محاکمه شي	۳
د جګړې جنایتکارانو محاکمه یوه ملي اړتیاده	۷
سریزه	۱۵
لومړۍ برخه	
عمومي څرګندونې	۱۹
لومړۍ څپرکی	
د جنګي جنایتونو په باب د نړیوالو حقوقو ټولنیز اصول	۲۰
لومړی- دنړیوالو کانوانسیونونو تاریخي شالید	۲۰
دویم- د یالتا کنفرانس	۲۲
دریيم- پرکورنیو شخړودنړیوالو قوانیونو تطبیق	۲۴
څلورم- د ملکي وګړو، ټپیانو او اسیرانو ملاتړ	۲۶
پنځم- د جګړې قوانینود تطبیق څارنه او سرغړونې	۲۹
شپږم- د جګړې مجرمینو او جنایتکارانو سپارنه	۳۱
اووم- د جګړې جنایتکارانو محاکمه.	۳۲
۱- د څېړنې پړاو	۳۵
۲- د محاکمې پړاو	۳۶
۳- د محکمې حکم دپلي کېدو پړاو	۳۷
دویم څپرکی	
د جزا نړیوال دېوان جوړېدل	۳۸
د روم تړون غټې ټکي	۴۱
الف- هغه جنایتونه چې څېړنه یې دد ېوان واک ګڼل کېږي	۴۱
۲- ډله ییزه وژنه	۴۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- بشرضد جنایت ۴۱
۳- جګړه ییز جنایت ۴۱
۴- د تېري جنایت ۴۲
ب- د دېوان غونډې راغوښتونکې سرچینه ۴۲
ج- د تړون نیمګړتیاوې ۴۳
د- د دېوان عمومي واکونه ۴۴

دویمه برخه

په افغانستان کې د بشر او جګړې حقوقو څخه سرغړونه ۴۶

لومړی څپرکی

کمونیست حکومت (د شوروي تېري پړاو) ۵۰
لومړی- د نړیوالو سیاسي، مدني حقوقو او شکنجې ضد... ۵۲
دویم- د نورنبرګ محکمې له مخې، د جګړې له حقوقو... ۵۸
۱- جنګي جنایت ۵۹
الف- د ملکي وګړو جبري لېږدونه ۵۹
ب- د ځاني او عامه شتمنیو لوټ او تالان ۶۰
ج- د اسیرانو شکنجه او وژنه ۶۲
۲- سوله ضد جنایت ۶۵
۳- بشرضد جنایت ۷۲
الف- عامه وژنه ۷۳
ب- د ملکي سیمو ویجاړونه او بمبارونه ۷۵
ج- د سیاسي، توکمیزو او مذهبي انګېرنو له مخې..... ۷۸

دویم څپرکی

د مقاومت غورځنګ (د شوروي تېري پړاو): ۸۲
۱- مشروع دفاع ۸۲
۲- د اشرارو او مقاومت غورځنګ حقوقي دریځ ۸۴
۳- سرغړونې ۸۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو- یو- جنګي جنایت ۹۰
الف- د عامه شتمنیو ویجاړونه او لوټونه ۹۰
ب- د زندانیانو شکنجه او اعدامونه ۹۲
دوه- بشرضد جنایت: ۹۳
الف- عامه وژنه ۹۳
ب- د سیاسي او ... انګېرنو له مخې د خلکو ځارنه او... ۹۴

درېیم څپرکی

د مجاهدینو حکومت اود طالبانو حکومت ۹۶
(تر شوروي تېري وروسته پړاو) ۹۶
لومړی- د مجاهدینو له سرغړونو څخه د کمونیستانو... ۹۶
دویم- سرغړونې، ۱- جګړه ییز جنایتونه: ۱۰۱
الف- د ملکي وګړو جبري لېږدونه ۱۰۱
ب- د ځاني او عامه شتمنیو لوټونه ۱۰۳
ج- له اسیرانو سره ناوړه انساني چلند... ۱۰۶
۲- بشرضد جنایت: ۱۱۳
الف- عامه وژنه ۱۱۳
ب- د ملکي سیمو ویجاړونه او بمبارونه ۱۱۴
ج- د سیاسي او... له کبله د خلکو ځارنه او... ۱۱۷

درېیمه برخه

د افغاني جنګي جنایتکارنو محاکمه ۱۲۱

لومړی څپرکی

جنایتکارانو ته د سزا ورکولو اړتیا ۱۲۳
په یوه خپلمنځي افغاني غونډه کې د موضوع طرح کول ۱۲۳
لومړی- جنایتکارانو ته د سزا ورکولو اړتیا ۱۲۳
دویم- دیو خپلمنځي افغاني سیمینار جوړول ۱۲۷
الف- تبلیغ ځانګه ۱۲۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- د اسنادو راټولولو څانګه ۱۲۸
ج- راجستر څانګه ۱۳۱

دويم څپرکی

دمحکمې جوړونه او دجنايتکارانو سپارنه: ۱۳۳
لومړی- دمحکمې جوړولو څرنګوالی ۱۳۳
دويم- د جنايتکارانو سپارنه ۱۳۸
پايله ۱۴۳
اخځونه ۱۴۷
د محمد اسمعيل يون پېژندنه ۱۴۸

دځينو نومونو لنډون (مخففات)

نړيواله سره مياشت (ن،س،م)

ملګرو ملتونو موسسه (م،م،م)

جزا نړيوال ديوان (ج،ن،د)

بښنې نړيوال سازمان (ب،ن،ي)

افغانستان خلکو ديموکراټيک ګوند (ا ،خ،د ،ګ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې اثر پردويم چاپ څو يادونې

استاد پوهنوال دوکتور محمد عثمان تره کی د افغانستان له مخورو او ځیرکو سیاسي شخصیتونو څخه دی، چې پر افغانستان د راغلې غمیزې په ټولې دبرش کلنې موده کې يې د قلم له لارې د مبارزې ډګر تود ساتلی دی. استاد روستار تره کی په دې ټول بهیر کې يوه زره هم له خپل ملي دريځ څخه په شا شوی نه دی. دی په افغانستان کې د پیل شوې جګړې دناتار او سیاسي ناورين له قربانیانو څخه دی، نو ځکه خو ترهر چا زيات، ده د جګړې او جګړې د جنايتکارانو پر ضد مبارزه کړې ده او لاهم

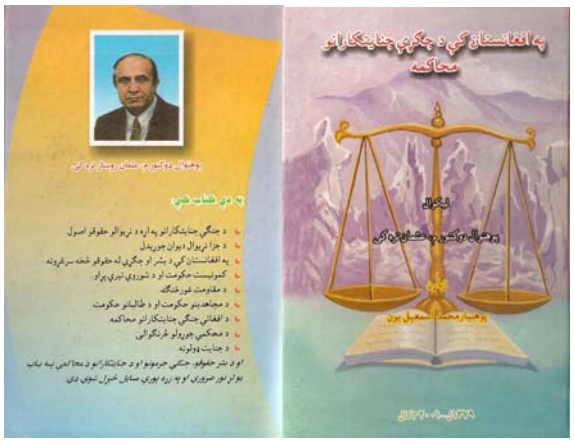

دې مبارزې ته دوام ورکوي. دا اثر دده ددې اوږدې مودې دمبارزې او هڅو بېلګه ده، ده دا اکتابما پر ۱۳۷۹ل کال چاپ کړی و، تر چاپ وروسته ددې اثر د ارزښتمندۍ له مخې ډېر ژر د هغه کمی احساس شو. استاد روستار تره کي چې په دې کتاب کې د جنايتکارانو د محاکمې لپاره کومې هيلې څرګندې کړې وې، هغه نه يوازې عملي نه شوې، بلکې سياسي څرخ لا د جنګسالارانو په ګټه تاو شو، د مجازاتو پر ځای مکافات ورکړل شول او اوس هم دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړۍ روانه ده. نو په دې خاطر چې پخواني جنګسالاران په نوي رنګ او نوي لباس کې ځانونه له خلکو غلې نه کړي، ددې اثر بیا چاپ ته اړتیا نوره هم زیاته شوې ده، نو ځکه مې دا اثر له سره کمپوز او بیا چاپ کړ. پوره باور دی، چې ددې کتاب په چاپ سره ځوک جنګسالاران نه محاکمې ته راکاږلای شي او نه هم ځوک ورڅخه دا جهان ورکړی امتیاز اخیستلای شي، دا کتاب به یوازې دومره تاثیر وکړي، چې زموږ د ولس د اوسني او راتلونکي نسل له ذهن څخه د ملي خاینانو او زوروا کانو څېرې هېرې نه شي. ددې ورځې د ارمان په هیله، چې افغانستان کې د ظالم او مظلوم، حق او باطل، خاین او خدمتګار، ملي اتل او ملي خاین، حساب وکتاب سره سپین او یوې خوا ته شي.

په درنښت

پوهندوی محمد اسمعیل یون

کابل- افغانستان

۱۳۸۷ل کال د سلواغې ۲۴مه نېټه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنايتکاران بايد محاکمه شي

څرنګه چې ټولو ته څرګنده ده، زموږ ګران هېواد افغانستان د پرديو لاسوهنو او زموږ د خپل هېواد د سياسي ډلو د مشرانو د بې کفايتۍ او د ځينو هېواد پلورونکو د ناوړه چلند له امله وران ويجاړ شو او ټوله مادي او معنوي شتمني يې له لاسه ورکړه. دا خبره هم ټولو ته څرګنده ده، چې افغانانو په تش لاس، دايمان او عقيدې په ځواک له يوه ستر نړيوال زبرځواک سره ډغره ووهله او د قربانۍ يو بې مثاله معيار او ريکارډ يې ټينګ کړ. افغانانو نه يوازې د بهرنيو يرغلګرو پرضد جګړه کوله، بلکې د کورنيو جنايتکارانو او هېواد پلورونکو په مقابل کې هم جنګېدل، پر يوه وخت له دغو دوو خواوو سره د جنګېدلو له کبله زموږ ولس ته زيات زيانونه واوښتل، ان دومره زيانونه، چې د نړۍ پر مخ يې ډېرې کمې بېلګې ليدل شوي دي. ددې جګړې او غميزې په پيل کې زموږ خلکو هيله لرله،. خداى(ج) به داسې ورځ راولي، چې د افغانستان د جګړې ټول کورني او بهرني، سياسي او جنګي جنايتکاران محاکمه شي او د خپلو عملونو سزا ووينې. خو په ډېرې خواشينۍ سره بايد ووايو، چې داسې ونه شول، داسې دردوونکې جګړې پيل شوې او بيا دومره اوږدې شوې، چې د پخوانيو جنايتکارانو جنايتونه يې تر سيوري لاندې راوستل. نړيوال سياست او د ځينو هېوادونو ګټو هم پرداسې لوري بدلون وکړ، چې نور يې نو په افغانستان کې هغه پخوانۍ ګټې نه وې، نو ځکه يې د افغانستان جګړې اکثرو افغان جنايتکارانو ته سياسي پناه ورکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شوروي له خوا د اشغال په کلونو کې نړيوالې ټولنې افغانستان ته ډېره زياته پاملرنه کوله، د بشر حقوقو په برخه کې يې استازى پروفيسور ارمکورا ډېر ځله افغانستان ته سفرونه کول، دکابل لاسپوځى نظام يې دنړيوالې ټولنې تر سخت سياسي او اخلاقي فشار لاندې راوستى و ، چې د بشر حقوقو رعايت ته پام وکړي. د ښاغلي ارمکورا په هڅه او هاند په سلګونو افغان پوهان، ليکوال، فرهنګيان او سياسي اشخاص دمرګ او زندان له شکنجو څخه ژغورل شوي دي. خو وروسته بيا د افغانستان خونړۍ پېښې او هلته د بشر حقوقو مسله ورو ورو له ياده ووتله. ان داسې وخت هم راغى، چې د خدمتګار او جنايتکار توپيرول هم ګران شول.

هغو هېوادونو چې پخوا به يې په افغانستان کې دبشرحقوقو د پاللو دعوه کوله. هغوى د افغانستان سياسي او جنګي جنايتکارانو ته پناه ورکړه.

د افغانستان خلک او په تېره بيا دجګړې قربانيان دنړيوالې ټولنې له دې چلند څخه سخت خواشيني دي.

استاد پوهنوال محمدعثمان تره کى د افغانستان د خلکو رښتينى خدمتګار، د هېواد ملي مبارز ديوه دراک عالم او پوه په توګه، چې خپله هم سياسي ظلمونو او جنايتونو کړولى او زيات کلونه زندان يې ګاللى دى، تر هرچا زيات يې (د جګړې جنايتکارانو محاکمې) اړتيا احساس کړې ده.

استاد تره کى په افغانستان کې دجګړې د جنايتکارانو موضوع د راسپړنې او حقوي سرچينوته دهغو دورېادونې له لارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

غـواړي، زمـوږ د ټـولنې لـه عامـه ذهنيـت اود نړيـوالې ټـولنې لـه افکارو څخه دا موضوع هېره نه شي.

استاد ددې موضوع د هېرېدو د مخنيـوي لپـاره دادی لـومړی مثبت ګام پورتـه کړ او ((پـه افغانسـتان کې د جګړې جنايتکـارانو محاکمه)) اثر يې وليکه.

دا اثـر د بشـر حقوقـو او جګـړې حقوقـو لـه ملـي اونړيوالـو معيارونو سره سم ليکل شوی، هربحث يې تر ډېرې ژورې عملي څېړنې او پلټنې وروسته ليکل شوی او وړاندې شوی دی.هيله ده، هـم افغانـان او هـم نړيـوال دې مسـلې (د جګـړې د جنايتکـارانو محاکمـه) تـه پـام راواړوي. نړيوالـه ټولنـه مکلفـه ده زمـوږ دهېـواد جنايتکاران افغان ولس ته وسپاري، چې پـه يوه ملي او يـا نړيوالـه محکمه کې محاکمه شي، ګڼو بهرنيو هېوادونو پـه ځـانګړي ډول د جرمني هېواد له ولس او حکومت څخه ډېره هيلـه کېدی شي، چې په دې برخه کې مرسته وکړي، ځکه چې د جرمنـي هېـواد او ولـس د تاريخ په اوږدو کې زموږ له هېواد او خلکو سره ښـه دوسـتي پـاللې ده او نوره هيله هم ورڅخه شته. اوس د جګړې يو شمېر جنايتکـاران لويـديزو هېوادونـو تـه پنـاه وروړي، چـې د جرمنـي هېـواد هـم پـه همدې ډله کې دی. کېدی شي د جرمني حکومت له افغان ولـس سره د ېسـارې قربانۍ په خاطر، د هغو جنګي مجرمنيـو پـه سـپارنه کې له افغان ولس سره مرسته وکړي، چې يا پـه جرمنـي کې مېشـت دي او يـا د جرمنـي نـورو ګاونـډيو هېوادونـو کـې، پـه دې ډول بـه د افغانـانو يـو ملـي ارمـان (د جنايتکـارانو محاکمـه) پـوره شـي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنایتکاران به خپلې سزاوې ووینې او د نورو جنایتونو مخه به ونیول شي.

د همدا سې ورځې د را رسېدو په هیله
په درناوي
محمد حیدر اقبال پښتونیار

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جنګي جنایتکارانو محاکمه یوه ملي اړتیا ده

کله چې په افغانستان کې د ۱۳۵۷ل کال د ثور پر اوومه نېټه سیاسي بې ثباتي پیل شوه، نو ورسره ((عقیده یي بحران او د معنویت سقوط)) هم رامنځته شول، د ټولنې ټولې خواوې په لړزېدو شوې. د ۱۳۵۸ل کال د مرغومي پر شپږمه نېټه د بهرني یرغل په پیل سره، د هېواد کورني کړکېچ نړیواله بڼه ونیوه او نور پراخ اړخونه یې پیدا کړل. لنډه دا چې ټول هېواد پر داسې یور سور تنور او اورنۍ بټۍ بدل شو، چې افغانان په لکه د نینې وریتېدل او نورو یې ننداره کوله.

تر او سه پورې چې بشر او په ځانګړې ډول د بشري ټولنې هر ځانګړي ملت څومره جګړې او زیانونه زغملي، د څومره والې، پېچلتیا او څرنګوالي له پلوه د افغانانو له درنې غمیزې سره د پرتلې وړ نه دي. ددې غمیزې او ستر ناورین له امله زموږ ولس خپله زیاته مادي او مانیزه شتمني بایلوده، ان دا چې پر هغو ارزښتونو یې هم ډول ډول سیوري خواره شول چې دوی یې د دومره قربانیو په بیه ګټلو ته حاضر شوي وو. دا زیانونه کولای شو په لنډیز سره دلته یاد کړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- **اقتصادي**: د ۲۲ کلنې جګړې په ترځ کې په هېواد کې تر (۲۰۰۰) زیاتې لویې او وړې فابریکې، کارځایونه، کارخونې، لاسي صنعتي دستګاوې او نور تولیدي وسایل له منځه وړل شوي دي.
- **ښوونیز**: دټول هېواد په کچه (۳۵۰۰) بېلابېل ښوونځي تباه شوي او دنړېدې لس ملیونه افغانانو د لوستو الېدو مخه نیول شوې ده.
- **پوهنیز**: د لوړو زده کړو څوارلس موسسې، پوهنتونونه، پوهنځي او د ښوونکو د روزنې موسسې یا په نسبي او یا بشپړ ډول زیانمن شوي دي. دټول هېواد په کچه تر (۵۰) زرو زیات لوړ زده کړي افغانان د هېواد او مسلک پرېښودلو ته اړ شوي دي.
- **ولګړنیز**: یو نیم ملیون افغانان شهیدان شوي، یونیم ملیون معیوب او معلول شوي او شپږ ملیونه مهاجرت ته اړ شوي، یانې تر(۱۵)ملیونه اټکلي نفوس څخه(۹)ملیونه په ښکاره ډول له خپلې ټولنې بېل شوي دي. هغه پاتې هم د هېواد په داخل کې ننتل شوي او ځپل شوي دي.
- **ټولنیز**: د همدغو ناتارونو له کبله دټولنې اډانه ښورول شوې، هڅه شوې، چې د افغاني ټولنې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيز نظام د ګډوډۍ له لارې د واک د طبيعي او اصلي سرچينو پر ځای نوې او مصنوعي سرچينې د ټولنې لاربښوونه وکړي او په دې ډول سياسي-ټولنيز بحران لاپسې سخت کړي، ځکه نو د اقليت او اکثريت پر بنسټ په هېواد کې د سياسي واک وېشلو شعارونه زيات شوي دي.

- **خپرنيز:** په خپرنۍ برخه کې د (**۱۵**) لويو چاپخونو په ګډون د هېواد ټول چاپي امکانات له منځه وړل شوي. تر (۲۰) مليونو ټوکو زيات کتابونه، لوټ او سېزل شوي دي.
- **تاريخي:** د هېواد ملي موزيم، د اردو موزيم، د هډې موزيم او نور سيمه ييز موزيمونه لوټ شوي او سيزل شوي دي. د ملي موزيم ديولک تاريخي اثار و له جملې څخه په سلو کې اويا قيمتي اثار غلا شوي دي.
- **کلتوري:** دهېواد اصيل افغاني فرهنګ د مسخه کولو لپاره ((سره، شنه او سپين)) شعارونه راولېږل شول، ټوله افغاني ټولنه پرې مسمومه شوه، او سنی هېواد مېشتی او بهر مېشتی ځوان پښت په ډېره مشکله پر دې پوهېږي، چې: ((زه څوک يم او د کوم توک يم)) د يو هېواد او قوم رغنده فکري توکي؛ هېواد پالنه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبپالنه او دينپالنه د اقتصادي ټيکاو د نشتوالي او نورو ستونزو له کبله ډېره ځلا او غوړېدا نه لري.

- **پوځي:** دتېرو دوو سوو کلونو به بهير کې په هېواد کې له خپلو ګڼو تجربو سره يوه مسلکي اردو رامنځته شوې وه، ددې اردو جوړښت او اډانه هم له خپلو ټولو وسايطو سره له منځه ولاړه او نور داسې زيانونه رامنځته شول، چې ديوې واحدې ټولنې د روغې ستې لپاره ناسور ټپ ګڼل کېږي.

خو راځو دېته چې دا ټول کارونه په خپله وشول او که چا وکړل او يا چا دچا په واسطه تر سره کړل؟ پرته له دې چې ددې يا هغې ډلې او يا ددغه او يا هغه شخص نوم واخيستل شي، هرڅوک چې په دې پورتنيو زيانونو کې په يو نه يو ډول شريک وي، خپلو خلکو، هېواد او انساني وجدان ته ملامت دي او بايد محاکمه شي.

لکه څرنګه چې څرګنده ده ، په هره ټولنه کې ددې ډول اشخاصو دسزا او محاکمې لپاره ځانګړي اصول وي، زموږ ټولنه هم غواړي، د ټولې انساني ټولنې ديوه هڅه په توګه، له دغو اصولو څخه ګټه پورته کړي او جنايتکاران محاکمه کړي، خو په خوا شينۍ سره بايد ووايو، چې زموږ ولس د يو داسې ستر ايډيالوژيک جنګ قرباني شو، چې زحمت يې موږ وليد او راحت يې نورو...

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په هېواد کې ددې ۲۳کلنې غمیزې په پیل کې داسې هیله کېده، چې د هېواد دا جنایتکاران به هېڅکله هم له محاکمې نه خلاص نه شي، خو کله چې جګړه پراخېده او بهرني یرغلګر پر شا تمبول کېدل، د سیاسي لوبو لیدلوری هم ورسره بدلېده، بیا داسې وخت راغی، چې نویو ارزښتونو د پخوانیو ارزښتونو ځای ونیو او په پای کې په وجدان او ژوند ګټلې هیله د سیاست د بازار ښکار شوه.

د روس پلوي او روسپالي ببرک کارمل په واکمنۍ کې دیو زنداني د خولې خبره ده، چې موږ زندانیانو ته یې (۹۳) ډوله سزاګانې راکولې او موږ یې پرې کړولو، موږ ته یې ((د امپریالیزم ګوډاګیان)) ویل، خو یو وخت بیا داسې راغی، چې همغو ((امپریالیزم دښمنو)) د امپریالیزم غېږې ته پناه یوړه.

زموږ ولس ته دا دخواشینۍ خبره دا ده، چې روس پلوو کمونیستو ډلو لویدیځ ته پناه یوړه اویو شمېرجهادي ډلو بیا دروس غېږې ته ځان ګوزار کړ.

ښاغلی سلطان علي کشتمند چې لس کاله د کارمل د روس پلـــوي کمونیســـتې حکومـــت صـــدراعظم و، د امپریالیزم(انګلستان) غېږې ته پنا ه یوړه اوښاغلي رباني او ښاغلي احمد شاه مسعود چې دځینو د ادعا او ګومانونو له مخې یې لس کاله د روسانو پر ضد جګړه کړې وه، د کمونېزم

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور(روسيې) لـه ګړبوانه سر راوکښـه. دا ښېلګې ډېرې زياتې دي، له دې دوو ښېلګو څخه ښکاري، چې د افغانسـتان د شل کلنې غميزې اکثرو سياسي ډلو اودهغوی مشرانو هېڅ ډول سياسـي اخـلاق او سـپېڅلی بشـري وجدان نـه درلـود او کـه درلودلای يې نو داسې نه کېدل.

دهېواد ملي مبارز استاد پوهنوال محمدعثمان روستار تـره کـی د هغـو مليونـو افغانـانو يـوه ښېلګـه ده او يـو اسـتازی دی، چې د سياسي جنايت قربـاني شـوی او زيـات کلونـه يـې د سره ښکېلاک سور زندان ګاللي دي. هغـه د يـو ژور او ځېـرمن ليکوال او سياستپوه په توګه داسې وخت او حالاتو کې خپـل ګټـور اثر (په افغانسـتان کې د جګړې جنايتکـارانو محاکمـه) وليکـه، چـې نـږدې ده د افغانســتان جګـړې او بـدمرغيو د جنايتکارانو موضوع دنړۍ لـه ذهنه او زمـوږ د اوسني پښـت له ياده ووځي. استاد تره کي د خپل دې اثر پـه ليکلو سره خپـل ملي،هېوادنی او انساني رسالت ترسره کړ او دا ستره موضوع يې له هېرېدو څخه وژغورله. استاد خپل اثر د پوهنيزو اصـولو لـه مخې پـه دومره سړه سينه ليکلی، چې هېڅاتـه پـه کـې د کينـې لـه مخـې ګوتـه نـه ده نيـول شـوې، بلکـې ده د جنايـت څرنګـوالی تشـريح کـړی دی. هغـه څـوک چـې د جنـايتونو د تشريح په دې هنداره کې خپل ځان او څېره ديو عامل پـه توګـه وويني، طبعاً بـه جنايتکـاروي او دخپـل ولـس پـر وړانـدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسئول. په دې کتاب کې د ناپېيلتوب اصول په ټينګه مراعت شوي، د ملي او نړيوالو اصولو او معيارونو له مخې جنايتونه ډلبندي شوي او د جګړې حقوق او د بشر حقوق تشريح شوي دي. هر چا چې دا حقوق تر پښو لاندې کړي وي، هغه جنايتکار ګڼل کېږي.

ددې کتاب بله ښېګڼه داده، چې د جنايتکارانو د نيونې اويوې ملي او يا نړيوالې محکمې ته د هغوی د سپارنې په باب هم لارې چارې په کې په ګوته شوې دي.

که چېرې ددې کتاب پر محتوياتو عمل وشي، پوره باور دی چې جنايتکاران به د خپل عمل سزا ووينې، که چېرې دا جنايتکاران محاکمه نه شي، نو ددې مانا به دا وي، چې زموږ په ټولنه کې د نورو جنايتونو لپاره هم لاره خلاصه ده، ځکه چې راتلونکې جنايتکاران به د خپل ژوند برخليک له تېرو هغو سره يو شان وګڼي او که چېرې محاکمه شي، نو ګټه به يې دا وي، چې د راتلونکو جنايتونو مخه به ونيول شي او هغه غصه او عقده چې د ملت په زړه کې ددې جنايتکارانو له لاسه پيدا شوې، هغه به هم اوراه شي، ټولنه به د نظم او سالم ژوند خواته روانه شي او د سوکاله ژوند هيله او ډاډينه به يې پياوړې شي.

زه د هېواد تکړه ملي مبارز، څېړمن ليکوال او سياستپوه ښاغلي استاد پوهنوال محمد عثمان روستار تره کي ته ددې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزښــتمن کتــاب د چــاپ لــه املــه مبــارکي وايــم او د نــورو بريالیتوبونو هیله يې کوم.

ښاغلي محمد حیدر اقبال پښــتونیار هم د زیـاتې مننې او ســتاينې وړ بــولم، چــې ددې کتــاب د پښــتو او دري دواړو متنونــو چــاپ لګښــت تــه یــې اوږه ورکــړه او خپــل ملــي او فرهنګي رسالت يې يو ځل بیا په زبات ورساوه.

په فرهنګي مینه او درناوي

پوهنیار محمد اسمعیل یون

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

د صدارت په زندان کې مې د هغو کسانو چغې او فریادونه اورېدل، چې د افغاني کمونیستانو او بهرنیو یرغلگرو اتباعو تر زور زیاتي او شکنجې لاندې وو، د څرخي پله په زندان کې مې د زندانیانو پر بدن باندې د شکنجې داغونه لیدل، کله چې مې د شپې په تیارو کې، د زندان د پنجرو شاته، د هغو موټرو لیکه لیدله، چې د روسي او افغاني ساتندویانو په واسطه ساتل کېدل او قربانیان یې په دې جرم وژنځایونو ته وړل، چې د هېواد، خلکو، مذهب، سیاسي او ملي ارزښتونو په باب، د کمونیستانو له فکر و خیال سره همغاړي نه وو، هغه وخت مې یوازې یوه پوښتنه په ذهن کې گرځېده راگرځېده او هغه دا وه: ایا داسې ورځ به راشي چې افغان ولس د دې ټولو غمیزو، چې د یو بهرني یرغلگر ځواک په زور رامنځته شوي دي، پوښتنه وکړي؟

افغانستان د کمونیستانو له ښکېلاکه ازاد شو، شوروي امپراتوري ړنگه شوه، مجاهدین پر کابل واکمن شول، تر دې ځایه پېښې له هیلو او امیدونو څخه ډکې وې، خو په خواشینۍ سره، چې وضعې په ډېرې چټکۍ سره، د خلکو د هیلو او د هېواد د لوړو گټو پر خلاف وده وکړه.

ځینې مجاهدې ډلې د خپل اصلي کورني دښمن پر ځای، چې تر اوسه لا نتل شوی او ځپل شوی نه و، په خپلو کې سره ونښتې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلوټ او تالان بنسټ یې کېښود. دغو ډلو د جهاد سپېڅلتیا ته شا کړه، هغه یې پایته رسېدلی وګاڼه، له هغه دښمن سره یې سازښت او جوړ جاړی وکړ، چې د افغانستان د خلکو پر وړاندې یې ګڼ شمېر جنایتونه کړي وو. دوی د خپلو سیاسي سیالانو پر ضد له خپل دښمن سره یو ځای، په یوه مورچل کې کېناستل. پر دې وخت د افغانستان د غمیزې مسئولین، د یوې محکومې، نتلې، تر ځارنې لاندې، پاشل شوې او د تېښتې پر حال ډلې له پوړې ځخه، داسې یوې پوړې ته پورته شول، چې هم ورته ښننه وشوه، هم ورته سیاسي باور ورکړل شو، هم یوه ائتلافي ډله شوه او هم یې د اسلامي حکومت (!) په مشرتابه کې د ونډې امتیاز تر لاسه کړ.

وروسته مجاهدینو هم په خپل وار سره د جګړې له اصولو ځخه زیات سرغړاوی وکړ، چې په ټوله نړۍ کې یې انګازې وکړې. د کمونیستانو ظلم او زور زیاتی، د کرکېچ ددې نوي پړاو تر سیوري لاندې راغلل او بده یې لا داچې د هغوی جنایتونه په شعوري او ناشعوري ډول هېر شول. اوس تر هېواد دننه حالات څه ناڅه سم شوي دي، باید له دغه ثبات او سم سمکي نه د خپلمنځي حسابونو د پاکۍ لپاره ګټه پورته شي. همدا اوس باید لږ ترلږه په خپرونو کې د جګړې د جنایتکارانو موضوع منعکسه شي.

د ډله ییزو رسنیو له لارې باید د یرغلګرو او ظلم د قربانیانو چغې نارې سورې انعکاس شي او له دې لارې باید جنایتکارانو ته ځرګنده شي، چې افغان ملت له خپلو دښمنانو سره حساب کتاب له یاده نه دی کښېلی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوال باور لري، چې افغان ولس به پر دې وپوهېږي، چې جنايتکاران څرنګه محاکمه کړي، جهاد څنګه دوام وکړي او له مشروع حق څخه څرنګه ګټه واخلي. رښتيا خبره داده تر هغه چې د هېواد خلک د جنايتکارانو پر محاکمه بريالي نه شي، د جهاد پايته رسېدو، دملي ازادۍ او خپلواکۍ د ګټلو ادعا نه شي کولای.

له جنايتکارانو سره حساب کتاب کول، د اصولو له مخې د افغانانو د مسئوليت احساس څرګندوي او دافغاني ټولنې د سياسي بلوغ نښې بلل کېږي.

تر لاس لاندې ليکنه کې د ناپېيلتوب اصول په ټينګه مراعات شوي دي، په دې مانا چې يوازې د بشر حقوقو درناوی او ملاتړ شوی دی. هره هغه ډله چې تورنه ګڼل شوې ډول کمونيست دی، هندو دی که مسلمان او که نور... په لوړ غږ او څرګند ډلو يې د محاکمې غوښتنه شوې ده.

که چېرې ددې کتاب تر بحث لاندې موضوع، پر شاوخوا تونديو او ارامې خبرې وشي، کولای شو ووايو، چې ليکوال خپله لومړۍ موخه (د قضيې د هېرېدا مخنيوی) ترلاسه کړې ده، دا لاسبری به د وروستۍ موضوع (دجګړې جنايتکارانو محاکمه) د ترلاسه کولو لپاره ډېره ښه لاره چاره وي. له ګران ورور محمد اقبال پښتونيار څخه چې ددې کتاب چاپ لګښت يې برابر کړ او په دې ډول يې (په افغانستان کې د جګړې د جنايتکارانو محاکمه) کې خپله ونډه واخيسته مننه کوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له بافرهنگه، مبارز او کاري شخصیت پوهنیار محمد اسمعیل یون څخه هم ډېره مننه څرګندوم، چې هم یې ددې کتاب دري متن په پښتو وژباړه او هم یې د چاپ چارې ترسره کړې.

په درناوي

پوهنوال محمد عثمان روستار تره کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ برخه

عمومي څرګندونې

د انسان د هوښ او ذکاوت په انډول د هغه اخلاقي شتمني ډېره کمه او شاته پاتې ده. انسان له پوهې، تخنیکپوهنې او عقلي بریاوو څخه په ګټې اخیستنې سره پر نورو سیارو باندې دواکمنۍ په لټه کې دی، خو پر دې نه دی بریالی شوی، چې د کینې او ځانغوښتنې غریزه، وحشت او وېره، لکه څنګه چې د ځمکې پر مخ یې مدني او سوله ییز ژوند غوښتنه کوي، مهار کړي.

د جګړې حقوق د داسې قوانینو او تعاملاتو ټولګې ته ویل کېږي، چې د انسان د غچ اخیستنې، دښمنۍ او کینه ییزو ولولو د کمولو او محدودولو په مقصد رامنځته شوې وې.

د جګړې حقوق دوه ډوله اړیکي تنظیموي: د جګړه ماړو تر منځ اړیکي او بل له عامو وګړو سره د جګړه ماړو مناسبات.

د جګړې حقوق دوه موخې لري: د پوځي هڅو حقوقي اوډون (تنظیم) او د جګړې انساني کول.

لومړۍ برخه به دوو غټو موضوعګانو ته، چې تر بحث لاندې متن په انډول پیلیز (مقدماتي) اړخ هم لري، ځانګړې شي:

لومړی څپرکی- د جنګي جنایتونو په اړه د نړیوالو حقوقو ټولیز اصول.

دویم څپرکی- د جزا نړیوال دیوان رامنځته کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

د جنګي جنايتونو په اړه د نړيوالو حقوقو ټوليز اصول

لومړی-د نړيوالو کانوانسيونونو تاريخي شاليد (پس منظر)

((خپلو خلکو سره د يوه دولت د چلند څرنګوالی، هغوی ته د يو لړ حقوقو ورکړه يا نه ورکړه، د نړيوالې ټولنې د لېوالتيا وړ يوه موضوع ده.

د ګڼو نړيوالو کانوانسيونونو ژمنې او په ځانګړې ډول د بشر حقوقو نړيواله اعلاميه، په ډاګه څرګندوي، چې د بشر حقوقو پالنه او له هغو نه ځانخبرونه، د نړيوالې ټولنې مشروع دندې دي))[1]

د جګړې حقوق د هغو لوزونو، ژمنو او نړيوالو کانوانسيونونو زېږنده دي، چې د وروستۍ يوې نيمې پېړۍ په بهير کې رامنځته شوي او موخه يې دا ده، چې د جګړې په بهير کې د بشر حقوق وپالل شي او ساتنه يې وشي، ددې کانوانسيونونو ډېر مهم يې په لاندې ډول دي:

---

[1]- دومنيک کارو، Domenique Carreau، نړيوال حقوق، پاريس، ۱۹۸۲ز کال، ۳۴۲مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د ژنیو کانوانسیون (۱۸۲۴ز کال): دا کانوانسیون د هانري دونات ((د سرې میاشتې موسس)) تر انسانپالو هلوځلو وروسته، چې د جګړې مقرراتو منلو ته یې د نړیوال ذهنیت لاره اواره کړه، د اروپایي هېوادونو له خوا لاسلیک شو، ددې کانوانسیون یوې برخې، د سمندري جګړو په نظم پورې اړه لرله.
- د ((سن پترزبورګ)) اعلامیه (۱۸۲۸ ز کال): دې کانوانسیون هغه وسلې منع کړې، چې د جنګیالیو او جګړه مارو د درد و کړاو سبب ګرځېدلې.
- د لاهې کنفرانس (۱۸۹۹ او ۱۹۰۷ ز کلونه): ددې کنفرانس په لړ کې د ځمکنۍ او سمندري جګړو د دودیزو قوانینو د تنظیم په باب موافقې وشوې. په دې کنفرانس کې د ژنیو د ۱۸۲۴ز کال کانوانسیون پر منځپانګې(محتوا) ټینګار وشو.
- د واشنګټن سمندري کانوانسیون (۱۹۲۲ ز کال): دې کانوانسیون کیمیاوي او باکتریالوژیکه جګړه منع کړه.
- دژنیو کانوانسیون (۱۹۲۵ ز کال): دا کانوانسیون د جګړې له اسیرانو، ټپیانو او ناروغانو سره د چلند د څرنګوالي په باب لاسلیک شو.
- د لندن سمندري کانوانسیون (۱۹۳۰ ز کال): د سمندري جګړې موضوعګانې یې تنظیم کړې.
- د ژنیو کنفرانس (۱۹۴۹ز کال): دا کانفرانس د نړیوالې سرې میاشتې ((ن، س، م)) تر سرپرستۍ لاندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړ شوی و، د جګړې د اسیرانو، ټپیانو او ناروغانو په باب یې د مخکنیو کانوانسیونونو پر ځینو موادو بیا کتنه وکړه.

- اروپـــایي کانوانســـیون (۱۹۸۹زکـــال): داکانوانســـیون د نـاوړه انســاني اوبشرضـد چلندونو او سزاګانو د مخنیوي لپاره جوړ شو. د ۱۹۲۲ زکال د جنورۍ پر ۲۳مه نېټه ۲۳ هېوادونه په دې کانوانسیون کې شامل شول.
- د ژنیو کانوانسیون(۱۹۹۳زکال): دې کانوانسیون د کیمیاوي او باکتریالوژیکو ګازونو د تولید او زېرمې د منع کولو په باب پرېکړه وکړه.

دویم- د یالتا کنفرانس:

دا کنفرانس د ۱۹۴۵زکال د فبرورۍ پر میاشت جوړ شو او په هغه کې د لومړي ځل لپاره پرېکړه وشوه، د هغو نړیوالو ژمنو او لوزونو په رڼا کې، چې د جګړې حقوق یې تنظیم کړي، د جنګي مجرمینو د سزا لپاره هڅه وشي.

د یالتـا پـه کنفـرانس کـې چرچـل، روزولـټ او سـټالین د دویمې نړیـوالې جګړې د بریمنو پـه توګـه، تـر جګړې وروسته نړۍ د برخلیک ټاکلو او یا که په څرګند ډول ووایو د الـمان تـر نړېدې راتلونکې ماتې وروسته د پیدا کېدونکو ستونزو د حل لپاره سره راټول شوي وو.

د المان په باب په سیاسي او اقتصادي برخو کې دا سې توافق وشو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- د نازیزم د ریښو د رایستلو تر بریده باید د هغه پرضد مبارزه وشي.

۲- د جګړې تاوان دې وغوښتل شي.

۳- د جګړې جنایتکارانو قضایي څارنه دې وشي.

د جګړې جنایتکارانو ته د سزا ټاکلو لپاره د **۱۹۴۵**زکال له نومبر څخه د **۱۹۴۶**زکال تر اکتوبره پورې په ((نورنبرګ)) کې یوه نړیواله پوځي محکمه جوړه شوه. دا محکمه چې د اتازونې؛ امریکا، شوروي، فرانسې او انګلیستان استازو په کې غړیتوب درلود، لس میاشتې اوږده شوه او په هغې کې د جنګي سرغړونو پر دې درېیو ډلبندیو غور وشو او وڅېړل شوې.

جنګي جنایتونه، سوله ضد جنایتونه، بشرضد جنایتونه.

الف- جنګي جنایتونه په دې ډول وو: د اسیرانو وژنه او د یرغملانو نیونه، د ملکي وګړو جبري لېږدونه، د عامه او خصوصي شتمنۍ لوټونه.

ب- سوله ضد جنایتونه: د یرغلیزې جګړې پیل او دوام ته ویل کېږي.

ج- بشرضد جنایتونه په دې ډول وو: د ملکي وګړو پروړاندې له جنایته ډکې هڅې، لکه: وژنه، تبعید، عامه وژنه(Genocide)، د ملکي وګړو جبري لېږدونه، د سیاسي، توکمیزو او مذهبي انګېرنو له مخې د وګړو څارنه او سزا ورکونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نورنبرګ پوځي محکمې، دوه ويشت تنه جنګي جنايتکاران پر زندان او دولس تنه نور پر اعدام محکوم کړل.

د يالتا کنفرانس کارد ((پوتسدام)) کنفرانس (۱۹۴۵زکال، جولای- اګست) له خوا تعقيب او تينګار پرې وشو.

د نورنبرګ محکمې ددې تيره کېښوده، چې هېڅ بشرضد جنايت بې پوښتنې پاتې نه شي.

دريم- په کورنيو شخړو کې د جګړې د نړيوالو قوانينو د تطبيق پراختيا:

سره له دې چې د ژنيو د ۱۹۴۹زکال کانوانسيون، د نړيوالو جګړو په باب دی، خو د دريمې مادې له مخې دغه پرېکړې په کورنيو جګړو کې هم د منلو وړ دي.

د ۱۹۷۰زکال په بهير کې د نړيوالې سرې مياشتې (ن،س،م) کمېټې پر يو نوښت لاس پورې کړ او د يو نړيوال کنفرانس له لارې يې د ژنيو ۱۹۴۹زکال پر کنفرانس يو ځل بيا عمومي کتنه وکړه.

د همدې لپاره له کانوانسيون سره دوه ضميمه پروتوکولونه هم مله شول.

کنفرانس هيله لرله چې:

...تيت وپرکې جګړې لکه: د ملېشو ترمنځ اخ وډب، د ۱۹۰۷او ۱۹۴۹زکال نړيوالو کانوانسيونونو په چوکاټ کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنظیم کړي او د نړیوالې وسلوالې جګړې د حقوقو بشرپال اړخونه، پر سیمه ییزو وسلوالو نښتو پلې کړي.

ازادۍ ښوونکې جګړې ته باید څه ډول حقوقي بڼه ورکړای شي؟

له ملېشو او اجیرانو سره باید څه ډول معامله او چلند وشي؟

کورنۍ جګړه باید د کومو حقوقي معیارونو له مخې وارزول شي؟

له دې پورته پوښتنو سره سره چې نړیوالې ټولنې یې سره وېشلې وه، کنفرانس خپلو موخو ته ډېر نږدې شوی و.

د ۱۹۰۷ او ۱۹۴۹ زکال پر کانوانسیونونو، پر ۱۹۷۷ زکال لومړی او دویم نمبر پروتوکولونه زیات شول.

لومړی نمبر پروتوکول په خپله لومړۍ ماده کې یادونه کوي: ((که چېرې د ښکېلاکګرې واکمنۍ، بهرني اشغال او توکمپال رژیم له کبله ازادي ښوونکې جګړه پیل شي او یرغلګر یا توکمپال دولت د پروتوکول لاسلیکوونکی وي او ازادي ښوونکی غورځنګ د پروتوکول محتویات او پرېکړې ومني، نو ملي ازادي ښوونکې جګړې ته د یوې نړیوالې شخړې په توګه کتل کېږي.))

دویم نمبر پروتوکول حکم او څرګندونه کوي، چې: ((د ۱۹۰۷ او ۱۹۴۹ زکال کانوانسیونونو پرېکړې دې په سیمه ییزو جګړو کې د لاسلیکوونکې خوا په خاوره کې د وسلوالو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځواکونو او مخالفې ډلې ترمنځ، چې د پوځي عملیاتو لپاره یې څه سیمه نیولې هم پلې شي.))

څلورم- د ملکي وګړو، ټپیانو او اسیرانو ملاتړ:

د سن پترسبورګ د ۱۹۲۸زکال کنفرانس د (بې ضرورته ظالمانه وسلې نه کارونې) پر اصولو ټینګار کوي. د بې ضرورته ظالمانه وسلې له کارونې څخه د کانوانسیون موخه ((چاودېدونکې سرګلولې)) دي.د لاهې د ۱۹۰۷زکال کانوانسیون څرګندوي چې: ((جګړه کوونکي د خپل دښمن د ځپلو او ټکولو لپاره د هر ډول وسیلې د کارونې په برخه کې خلاص مټ نه لري.))

د ژنیو د ۱۹۴۹زکال کانوانسیون د لومړی فقرې پنځه دېرشمه ماده په ډاګه کوي چې: ((په ټولو وسلوالو شخړو کې، د جګړه ییزو توکو ټاکنې په څرنګوالي کې، د دواړو غاړو حق محدود نه دی.))

د همدې کانوانسیون ۴۸مه ماده یادونه کوي چې: ((د جګړو غاړې باید د جګړې د موخې په توګه د پوځي او ملکي تاسیساتو او پوځي او ملکي وګړو ترمنځ توپیر وکړي؛ د جګړه ییزو عملیاتو موخه باید دجګړه ییزو تاسیساتو او پوځي سرېیو له منځه وړل وي.))

د ژنیو څلورګونو (۱۹۲۵-۱۹۲۹، ۱۹۴۹او ۱۹۹۳زکلونو کانوانسیونونو) لاندې هڅې او کړنې چې د وګړو یا مالونو پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضد ترسره کېږي، د جنګي جنایت په توګه د سزا وړ بولي. لکه: وژنه، تبعید ، دوګړو ډله ییزه لېږدونه، یرغمل نیول، د عامه او ځاني شتمنۍ، چې د جګړه ییزو اړتیاوو پر بنسټ یې توجیه شوني نه وي، ضبطونه او له منځه وړنه، د سیاسي، نژادي او مذهبي کتنو او انګېرنو له مخې د خلکو ځارنه او سزا ورکونه.

دریمه ماده چې په پورتنیو دریواړو کانوانسیونونو کې راغلې ده، هغو کسانو سره چې دناروغۍ، ټپ، اوږده بند او یا بل دلیل له امله یې د جګړې ځواک له لاسه ورکړی وي، لږ تر لږه ((د انساني چلند)) هیله او غوښتنه کوي..

د دویم پروتوکول د ۴ ، ۵ او ۷مې مادې له مخې ((انساني چلند)) کې دا لاندې شیان راځي:

د اسیرانو د فزیکي روغتیا او کرامت درناوی او د هغو دمانیز او مادي ژوند لپاره د ښو شرایطو برابرول.

دژنیو کانوانسیونونه او دهغه لومړی برخه ضمیمه پروتوکول، له ټپیانو ، رنځورانو ، د جګړې اسیرانو ، روغتیایي کارکوونکو او ملکي وګړو څخه غچ اخیستنه منع کوي. د ژنیو کانوانسیونونه د اسیرانو پر وړاندې بد چلند ، د بدن د غړو غوڅونه، شکنجه او اعدام، پر بدن باندې رنځوونکې بیولوژیکي ازموینې، د جبهې په لومړیو لیکو کې جبري کار او ددفاع او محاکمې د حق نشتوالی، جنګي جنایت بولي او عاملین یې د سزا وړ ګڼي.

دژنیو د ۱۹۷۷زکال کانوانسیون اړوند لومړی نمبر پروتوکول یادونه کوي: باید د جګړې له اسیرانو او ټپیانو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې چلند وشي، چې لږ ترلږه د انساني حقوقو د رعايت څرګندوى وي. کله چې دښمن ته د جګړې د اسيرانو نيول اعلان شول، بيا دې نو تر جګړې څخه په يوه لرې سيمه کې استوګن کړي، هغوى ته د ډله ييزې سزا ورکول منع دي. له اسيرانو اوټيپيانو څه بايد پوځي غچ وانخيستل شي، ټپيان او رنځوران له روغتيايي پالنې څخه د ګټې اخيستنې حق لري.

د ژنيو ۱۹۹۳ز کال کانوانسيون((درېيم کانوانسيون)) په ځانګړې ډول دولتونه مکلفوي، چې د اسيرانو د پېژندنې بشپړ ليست، د نړيوالې سرې مياشتې (ن، س، م) کمېټې ته وړاندې کړي. (ن، س، م) په منظم ډول د اسيرانو کورنيو ته د هغوى احوال ور رسوي.

هغه څوک چې د جګړې اسيران ورسره دي، مکلف دي، چې له څارونکي (کنټرولر) پرته، اسيرانو سره د (ن، س، م) کمېټې د منظمې ليدنې کتنې حق ته درناوى وکړي.

تر شخړو وروسته بايد اسيران له بشپړ مصونيت سره خپلو سيمو يا هېوادونو ته ولېږل شي، سره له دې لکه څنګه چې مو پورته يادونه وکړه، نړيوال قوانين پر کورنيو شخړو هم تطبيقېږي، خو د جګړې د حقوقو پر رعايت باندې د زيات ټينګار لپاره د کورنۍ شخړې دوه اړه غاړې کولاى شي، يو له بل سره يو لړ تړونونه لاسليک کړي، چې نيول شويو کسانو ته په کې د نړيوالې جګړې د اسيرانو د حقوقي دريځ پېژندنه شامله وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم- د جګړې قوانینو د تطبیق څارنه او سرغړونې:

د جګړې حقوقو د پلي کولو څارنه لږ ترلږه له درېیو لارو څخه ترسره کېدی شي:

الف- د جګړه مارو خواوو تر منځ د لیکنۍ موافقې له مخې، یوې ناپېیلې خوا ته د څارنې دندې سپارل. دا ناپېیلې خوا کېدی شي یو دولت وي او یا یوه نړیواله موسسه.

څارونکې ډله کېدی شي هر وخت له کاره ګوښه کړای شي.

ب- (ن،س،م) کمېټه تر بلې هرې سرچینې څخه په ښه ډول دا دنده سرته رسولای شي. دا کړنلاره چې د ۱۹۴۹ز کال کانوانسیون د ۱۰مې مادې له مخې یې وړاندوینه شوې وه، په څو ځایونو کې پلې شوه:

- پر ۱۹۲۵ز کال د مصر او فرانسې- انګلستان اتحاد ترمنځ شخړه کې.
- پر ۱۹۲۱ز کال د ګواه Goa په پېښه کې.
- پر ۱۹۷۱ز کال د هند او پاکستان ترمنځ اختلاف کې.

خو دېته مو موباید پام وي، چې د (ن،س،م) کمېټه تر دولتونو لوړ واک وځواک نه لري او نه قضایي صلاحیت لري. دا کمېټه ان په جګړه کې د ښکېلو دولتونو له اجازې پرته، ددې صلاحیت نه لري، چې د جګړې قوانینو د پلي کېدو څارنه وکړي، پر دې دندې ټینګار وکړي او یا په کې لاسوهنه وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تردولت پورته د همدغسې یو جبري حقوقي ځواک د نشتوالي له کبله، د بشر له نړیوالو حقوقو او د جګړې له قوانینو څخه زیاتې سرغړونې شوې دي.

ددې ډول سرغړونو زیاتې بېلګې کولای شو د ایران –عراق په جګړه کې (۱۹۸۰-۱۹۸۸ز کال)، د حبشې او سومالیې په شخړه (۱۹۷۷ز کال) او د خلیج په جګړه کې(۱۹۹۰-۱۹۹۱ز کال) کې وګورو. سربېره پردې د جګړې له حقوقو څخه، لکه څنګه چې د ژنیو د کانوانسیونونو او د هغو د ضمیمه پروتوکولونو له مخې بیان شوي، یو لړ نورې ښکاره سرغړونې هم شوي، چې په لاندې ډول دي:

- په کورنیو شخړو کې: لکه په سریلانکا کې د تامیل بېلتونپالو له خوا، دغه راز په انګولا ،موزامبیک، افغانستان،حبشې،سوډان، سومالیې، کمبودیا او نورو کې.
- د بېوسلې ملکي وګړو په باب د ژنیو د ۱۹۹۳ز کال کانوانسیون او د هغه ضمیمه پرتوکول، یو لړ حقوق تضمینوي، خو بیا هم له هغو څخه ډېر ځله سرغړونه شوې ده. لکه د ایران او عراق په جګړه کې د ۱۹۸۸ز کال د مارچ پر ۲۳مه نېټه کیمیاوي بمباریو ، په زرګونو ملکي وګړي له منځه یوړل. په لبنان کې (۱۹۹۱-۱۹۹۲ز کال)، په یوګوسلاویا او نورو ځایونو کې د جګړې له مقرراتو څخه د سرغړونې ډېرې زیاتې بېلګې لیدل شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د نيول شويو سيمو په باب: د سرغړونې ځرګندېږي ببلګه يې پر ۱۹۹۷ز کال، د عربو په اشغالي سيمو کې د اسراييلو کړنه او د ادارې ځرنګوالی دی.

شپږم- د جګړې د مجرمينو او جنايتکارانو سپارنه:

د ژنيو ټول کانوانسيونونه، دا د دولتونو دنده او مکلفيت ګڼي، چې د تورنو کسانو دنيونې او د هغوی د محاکمې په برخه کې اسانتيا برابره کړي.

د ژنيو دکانوانسيونونو پر بنسټ هر لاسليکوونکی هېواد دنده لري، چې سرغړوونکي او يا هغه کسان چې د نړيوال قانون، مخالف حکم يې صادر کړی دی، ونيسي او محاکمې ته يې وسپاري. دا يوازې د لاسليکوونکو هېوادونو دنده نه ده، بلکې د جنايت او جرم سيمې ته له پاملرنې پرته، د نورو هېوادونو دنده هم ده.

د ژنيو د دوه ګونو کانوانسيونونو(۱۹۰۷- ۱۹۴۹ز کال) د لومړي نمبر پروتوکول ۸۸مه ماده په ډاګه کوي چې:

((که چېرې د حالاتو غوښتنه او هيله وي، بايد د ژنيو د کانوانسيونونو لاسليکوونکي د تورنو کسانو د سپارلو په باب يو بل سره همکاري او ګډه هڅه وکړي.)) په دې ډول نور هېوادونه هم هغه هېواد ته چې جرم په کې ترسره شوی، دتورنو کسانو د سپارلو په برخه کې هڅه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو(د حالاتو او وضعې غوښتنه) چې په ۸۸مه ماده کې يې څرګندونه شوې ده، د تورن، سپارونکي دولت ته دا پلمه برابروي، چې وو ايي د تورن کس د سپارلو لپاره د غوښتونکي هېواد له خوا د تورن ټول اسناد او مدارک راټول شوي دي او که نه؟ دا شک او ګومان کولای شي د تورن د سپارلو موخه او بهير ټکني کړي.

اووم- د جګړې د جنايتکارانو محاکمه:

د ټولو حقوقي لارښوونو اغېز په دې کې دی، چې سرغړونکي ته د کومې کړنلارې له مخې سزا ورکوي؟

په حيرانۍ سره بايد وو ايو، چې د جګړې حقوقو يو لړ سزاوې ټاکلي، چې موخه يې د قربانې شوي ملاتړ دی نه سرغړونکي ته سخته سزا. په هرډول! سرغړوونکو جنايتکارانو ته د محکمو په واسطه د سزا غوښتنه کېږي. د جګړې جنايتکار هغه څوک دی، چې يا يې په عملي او قصدي توګه او يا يې د زور او لټۍ له مخې، د جګړې په اړه د نړيوالو حقوقو له اصولو څخه سرغړونه کړې وي.

که چېرې د يو مادون له خوا سرغړونه شوې وي، تر هغه لوړپوړی تر جزايي او انظباطي مسئوليت لاندې راځي. که لوړپوړی پردې پوه وي، چې مادون د جګړې له نړيوالو اصولو څخه سرغړونه کوي او له خپلو ټول امکاناتو څخه يې، د هغه د مخنيوي لپاره ګټه پورته نه کړه، مسئول ګڼل کېږي. ډېره کلاسيکه او جنجاليزه پوښتنه، چې مطرح کېږي داده، چې په پوځي برخه کې خو مادون تل دامر متابعت ته اړ وي او د امر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرځای کولو مسئولیت لري، نو ایا مادون د آمر د همدغه الزامي متابعت له کبله برائت اخیستلای نه شي؟

د جګړې د قوانینو د طرحه کولو پر وخت، د دې پوښتنې د ځوابولو لپاره نااندرې پورته شوې، ډېرو ګوندونو وغوښتل مسئولیت د مادون پر غاړه واچوي. ځکه چې له هغه پرته د اردو ډسپلین چې د آمر د اطاعت پر قاعدې ولاړ دي، ګډوډېږي او له منځه ځي. خو د نورنبرګ محکمې د مادون معذرت ونه مانه او هغه یې مسئول وګانه. سربېره پر دې د لومړي نمبر پروتوکول مسودې چې (ن،س،م) کمېټې پر ۱۹۷۷ز کال، د ۱۹۰۷ او ۱۹۴۹ز کال کانوانسیونونو برخه کړه، وړاندیز وکړ، که مادون د قانون خلاف کار ترسره کړي، نو له مسئولیت نه ځان نه شي خلاصولای.

دا وړاندیز ونه منل شو، ځکه چې د کنفرانس ډېرو غړو هغه د اردو ډسپلین لپاره یو خطر وګانه، ځکه نو کولای شو داسې ووایو، د هغې قاعدې د پرېکړې منل، چې د نورنبرګ محکمې په واسطه رامنځته شوې وه، ظاهراً له منځه تللې دي. د جګړو جنایتکارانو څارنه کېدی شي، د ملي او نړیوالو محکمو په واسطه ترسره شي.

الف- که چېرې جنایتکاران په ملي سطحه محاکمه شي، باید دجزا قانون د هغوی د جنایتونو په باب وړ مواد ولري. که چېرې د جزا په قانون کې دا ډول مواد نه وي، لنډمهاله لاره چاره داده، چې دا جرمونه دې د پورتني فرمان له مخې وڅېړل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په فرانسه کې د دويمې نړيوالې جګړې د جنګي جنايتکارانو د محاکمې لپاره، پر ۱۹۴۴ زکال يو ځانګړی تقنني فرمان صادر شو، د دې ترڅنګ د جزا په ۲۱۲ ماده کې هم په دې اړه يو لړ مطالب ځای شول.

د ملي محکمو قضايي واک په لاندې حالاتو کې مطرح کېږي:

کله چې د دولت اتباع جنګي جنايتونو قربانيان وګڼل شي.

کله چې د دولت اتباع د جنګي جنايتونو تورن وي.

سربېره پر دې، ملي محکمې کولای شي، پر جنګي جنايتونو تورن کسان، د نړۍ په هر ګوټ کې وڅاري. د ژنيو کانوانسيونونه پر دې ټکي ټينګار کوي، چې دولتونه مکلف دي، د تورنو کسانو د نيولو لپاره لاره اواره کړي او هغوی محکمو ته وسپاري.

((په نړيواله ټولنه کې عمومي لېوالتيا داده، چې د نړيوالو جرمونو څېړنه دې د دولتونو له خوا وشي، نه د نړيوالې ټولنې له خوا))

د لندن ۱۹۴۵ زکال د اګست ۱۸ مې نېټې تړون، د جګړې جنايتکارانو ته سزا ورکول، د کورنيو حقوقو سيستم ته سپاري. د نورنبرګ او توکيو محکمو (دا محکمه د دويمې نړيوالې جګړې د برېمنو ځواکونو له خوا د ۱۹۴۹ زکال د جنورۍ پر ۱۹ مه نېټه په جاپان کې جوړه شوه) اکثره پرېکړې پر مجرمينو پلې شوي نه دي او په هوا کې پاتې شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خلیج جګړې (پر ۱۹۹۱ز کال د عراق پر وړاندې د لویدیزو دولتونو جګړه) مجرمینو سزا دلویدیزو هېوادونو له بیا بیا غوښتنو سره سره تر اوسه نا ځوابه پاتې ده.))[1]

په یوګوسلاویا کې د جګړې د جنایتونو څېړنه یو استثنایي حالت دی. په دې هېواد کې د جنګي جرمونو زیاتون او شدت، امنیت شورا د یوې ځانګړې محکمې جوړولو ته مجبوره کړه.

((ځینې دولتونه دا ډول استدلال کوي، چې نړیوالې ټولنې ته د جګړې د جنایتکارانو د قضیې دڅېړنې وړاندې کول، د زیانمن شوي هېواد د واکمنۍ حق ته خطر ګڼل کېږي.))[2]

ب- په نړیواله کچه د جګړې د جنایتکارانو قضایي څارنه غالباً له دریو پړاوو څخه تېرېږي:

۱- د څېړنې پړاو: د څېړنې واک نړیوالو کمیسیونونو ته ورکړل شوی دی.

کېدی شي دا کمیسیونونه لنډمهالي (ADHOC) او یادایمي وي.

دژنیو کانوانسیون دلنډمهالي کمیسیون د جوړېدو وړاندوینه کړې ده، خو ددې کانوانسیون لومړی نمبر پروتوکول د دایمي کمیسیون د جوړېدو سپارښتنه کوي. په هر ډول د څېړنې نړیوال کمیسیون کېدی شي د لېوالو هېوادونو

[1] کمبوډیا، انګولا او السلوادور هم د محکمې وړ جنګي مجرمین لري، خو نړیواله ټولنه تر اوسه پورې په دې باب د کومې محکمې پر جوړولو بریالۍ شوې نه ده.

[2] ژان کامبه کو Jean Combacau، نړیوال عمومي حقوق پاریس ۱۹۹۳ز کال، ۳۱۵ او ۲۷۸مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نوښت جوړ او یا دامنیت شورا د وړاندیزله مخې دایر شي. د امینت شورا پر ۱۹۹۲ز کال د خپلې ۷۸۰مې پرېکړې له مخې دبوسنیا جګړې د جنایتکارانو په باب یو نړیوال کمیسیون جوړ کړ. دبوسنیا د جنګي جنایتونو تورنو کسانو محکمه وروسته پر ۱۹۹۵ز کال جوړه شوه.

۲- د محاکمې پړاو: دڅېړنې تر پړاو وروسته، د محاکمې پړاو مطرح کېږي. لکه څنګه چې دمخه مو اشاره وکړه، دنړۍ ترټولو نومیالۍ محکمه چې د جګړې د جنایتکارانو د سزا نوښت یې ترلاسه کړ، دا محکمه له ۱۹۴۵ز کال څخه تر ۱۹۴۶ز کال پورې دایره وه.

ترهغې وروسته دتوکیو محکمې له ۱۹۹۴ تر ۱۹۴۸ز کال پورې دنورنبرګ محکمې کار بشپړ کړ.

نړیواله محکمه کېدی شي دلېوالو هېوادونو په نوښت چې په هغوی کې زیانمن شوي هېوادونه نقش لري، جوړه شي او یا کیدی شي د هغې د جوړېدو نوښت د (ن،س،م) کمېټې په لاس کې وي.

په پخوانۍ یوګوسلاویا کې د جګړې جنایتکارانو دمحاکمې په باب دامنیت شورا پرېکړه وکړه.

((د امنیت شورا د بشر حقوقو اود جګړې حقوقو د اصولو ساتنې او ملاتړ لپاره، خپله او یا د (ن،س،م) کمېټې په واسطه هڅې کوي، کله چې د (ن، س،م) کمېټې خبره رامنځته کېږي، پرته له دې چې دمحکمې جوړېدل الزامي شي، د سولې د تامین خبره، غالباً د هغې په بشرپال چوکاټ کې مطرح کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه پر ۱۹۹۱ز کال د خلیج جګړې ترپایته رسېدو وروسته د عراق کردان د مرکزي حکومت له خوا ترفشار لاندې راغلل. د امنیت شورا اعلان وکړ، چې د عراق دا کړنه سوله او امنیت له ګواښ سره مخامخوي، شورا د عراق له دولت څخه وغوښتل، چې بشرپالو سازمانونو، په ځانګړې توګه د ملګرو ملتونو موسسې (م،م،م) عمومي منشي ته اجازه ورکړي، چې دا قضیه وڅیړي.))[1]

۳- د محکمې حکم د پلي کېدو پړاو: د محکمو د حکم پلي کېدنه، د نړیوالې جزایي موسسې د نشتوالي له امله، د دولتونو پرغاړه اچول کېږي، په څرګند ډول وایو، چې جنایتکار ته د سزا ورکولو امتیاز، زیانمن شوي دولت ته ورکول کېږي.

[1] ژان کامبه کو Combacau Jean، نړیوال عمومي حقوق پاریس ۱۹۹۳ز، ۳۱۵ او ۲۷۸ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

د جزا نړیوال دیوان جوړېدل

د عدلت نړیوال دیوان، چې په لاهه کې یې مقر دی، په داسې حال کې چې د دولتونو ترمنځ د شخړو په باب د (م،م،م) د قضایي ارګان په توګه پرېکړې صادروي، نړیوالې ټولنې پر ۱۹۹۸ز کال وړاندې د ډلو ټپلو او نورو اشخاصو د څېړنې لپاره کومه درېیمه نړیواله محکمه نه درلوده.

په نړیواله کچه د سختو پېښو څېړنه غالباً دلنډمهالو محکمو (ADHOC) له لار ترسره کېدله. د دویمې نړېوالې جګړې د جنایتکارانو د محاکمې لپاره د نورنبرګ محکمه، د ۱۹۹۴ز کال د عامه وژنې د مسئولینو د مجازاتو لپاره د روندا محکمه او د یوګوسلاویا محکمه د وخت له غوښتنې سره سمې جوړې شوې وې. د جزا د یوې نړېوالې دایمې محکمې د جوړېدو اړتیا په ټینګه احساسېدله.

د بشر حقوقو نړیوالې اعلامیې له خپرېدو څخه پنځوس کاله او د نورنبرګ له محکمې څخه نیمه پېړۍ وروسته د یو لړ سختو او خطرناکو شخړو له کبله د ۱۹۹۸ز کال د جولایي پر ۱۷مه نېټه په روم ښار کې د جزا نړیوال دیوان(ج،ن،د) د بنسټ ډبره کېښودل شوه. په هغه کنفرانس کې چې د همدې موخې لپاره د (م،م،م) له خوا تنظیم شوی و، (۱۲۰) هېوادونو ګډون وکړ. د تړون متن تر ډېرو اوږدو خبرو اترو وروسته د (۱۲۰) هېوادونو له خوا لاسلیک شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امریکا هیله لرله، چې دا نړیوال دیوان ترخپل کنټرول لاندې راولي او له هغه څخه د اقتصادي بندیزونو او پوځي لاسوهنې ترڅنګ، د خپلو سیالانو پروړاندې د فشار دیوې نوې هڅې او وسیلې په توګه ګټه واخلي.

دا هیله ترسره نه شوه، ځکه نو امریکا کینه او لنډ فکري وکړه او ددې تړون په نه لاسلیکولو سره یې خپله قضایي خپلواکي وساتله. هغه دلیل چې امریکا ددې تړون د نه لاسلیکولو لپاره راوړ دا و، چې نه غواړي سرتېري یې د هغه دیوان له خوا، چې په تېنګه سیاسي شوی وي، په ((خیالي)) تورونو محاکمه شي.

دیوان به د لویو جنګي جنایتونو د مخنیوي او یاد ترسره شویو جنایتونو د له منځه وړلو لپاره وقایوي او یا معالجوي نقش ولري.

د دیوان مقر په لاهه ښار کې دی او واکونه یې د هغو څلورو کټګوریو په ګډون، د جنایتونو څېړنه ده، چې دنړیوالو حقوقو له مخې پېژندل شوي دي، دا جنایتونه دادي: عامه وژنه(Genocide)، بشرضد جنایت، جګړه ییزجنایت او د تېري جنایت.

دپورتنیو جنایتونو د تعبیر او شنني(تفسیر) لپاره د واکمني سرچیني او د دیوان غونډو د جوړېدو د کړنلارې په باب د نظر اختلافونه تر اوسه نه حل شوي نه دي.

هغه تړون چې د هغه پر بنسټ د (ج،ن،د) رامنځته کېږي، د ((سیاست او اخلاقو)) ترمنځ له سختو ټکرونو سره مخامخ شوی دی. په دې ټکر کې ((د دولت د بشپړ واک)) پلویان له

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوې خوا او د ((بشپړ عدالت)) پلويان له بلې خوا يو بل ته مخامخ دي.

له دې سره سره د کنفرانس هېڅ برخوال د دېوان جوړېدو د ګټې په باب، چې په نړيواله کچه د کينو او جنايتونو د څېړلو لپاره يو اغېزناک ګام ګڼل کېږي، شک او ګومان نه کوي.

دا تړون هغه مهالې پلی کېږي، چې له لاسليکوونکو هېوادونو څخه يو هېواد د کورنيو موسسو له لارې (له هغې جملې څخه پارلمانونه) هغه تصويب کړي.

د داسې يوې موخې تامين په ډېرو هېوادونو کې پر اساسي قوانينو د بيا کتنې غوښتنه کوي.

په دې مانا، چې د جنايتکارانو څېړنه له کورنيو محکمو څخه د جزا نړيوال دېوان ته لېږدول کېږي.

(په فرانسه کې اساسي قانون د حکومت غړو او د جمهور رئيس د محاکمې واک (د جمهوري عدالت دېوان) ته ورکړی دی).

داسې ښکاري چې دېوان به پر ۲۰۰۱ او يا ۲۰۰۱ز کال جوړ شي. تر اوو کلونو وروسته د نويو شرايطو په پام کې نيولو سره د دېوان پر تګلارو باندې د بيا کتنې لپاره، ديو کنفرانس د جوړېدو وړانديز شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روم تړون غټ ټکي:

د تړون لومړۍ ماده څرګندوي، چې د (ج،ن،د) د یوې داسې موسسې په توګه رامنځته شو ، چې واکونه یې د هغو اشخاصو په باب چې لوی جنایتونه یې کړي او نړیوال اړخونه لري، د پلي کېدو وړ دي. دا دېوان د ملي قضایي سیستم بشپړونکی دی. مقر یې په لاهه کې دی.

الف- هغه جنایتونه چې څېړنه یې د دېوان واک ګڼل کېږي.

۱- ډله ییزه وژنه: دا جنایت هغه ډول هڅې دي، چې د یوې ملي، قومي، نژادي او مذهبي ډلې د ټولیزې او یا قسمي وژنې لپاره ترسره کېږي.

وژنه، جسمي او فکري ځپنه، د ژوند د ناوړه شرایطو تحمیل، پر ټاکلې ډلې د نسل زېږېدو مخنیوی، د کوچنیانو جبري لېږدونه او نور... د جنایت په لومړۍ ډلبندۍ کې راځي.

۲- بشرضد جنایت: هغه ډول هڅو ته ویل کېږي، چې پر ملکي وګړو باندې یو منظم او پراخ یرغل وګڼل شي. په دې ډول دي: وژنه، ټولیزه له منځه وړنه، (Extra Mention) شکنجه، تبعید ، جنسي تعرض، جنسي غلامي(Esclavage Sexuel) ، نژادپالنه(Aparthid) او نور...

۳- جګړه ییز جنایتونه: هغه وخت یې د دېوان په واسطه څېړنه کېږي، چې په پراخه کچه، د یو ټاکلي پلان او سیاست د یوې برخې په توګه مطرح وي.

جګړه ییز جنایتونه د ژنیو د ۱۹۴۹ز کال د کانوانسیون او د جګړې له نورو قوانینو او دودونو څخه د سرغړونې له مخې لکه څنګه چې یې په نړیوالو حقوقو کې څرګندونه شوې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعریف شوي دي، وژنه، شکنجه، ناوړه انساني چلند، تبعید، د خلکو جبري لېږدونه، یرغمل کول، پرملکي خلکو برید، د(م،م،م) پر پوځي وګړو برید، د جګړې له سیمې څخه پر بهر مېشتو سرتېرو برید، د مالونو له منځه وړل، تشدد، جنسي تېری او په جبري ډول د سرتېرو راجلبول، د جنایتونو په دربیمه ډلبندۍ کې راځي.

۴- د تېري جنایت: د دې جنایت د تعریف تړون هغه کنفرانس ته لېږدول کېږي، چې اووه کاله وروسته به جوړ شي او پر تړون به بیا کتنه وکړي.

ب- د دېوان غونډې راغوښتونکې سرچینې:

د دېوان واک پر هغو هېوادونو منل کېږي، چې تړون یې لاسلیک کړی وي، جنایت یې په خاوره کې ترسره شوی وي او یا تورن د هغه تبعه وي. دا موضوع د تړون په دویمه ماده کې راغلې او د جنجالیزو موادو له جملې څخه حسابېږي، که چېرې دا ماده ومنل شي، نو د دې لټون له مخې به (پول پوټ) د کمبوډیا په دولت کې د غړیتوب د نشتوالي له امله محاکمې ته ورانده نه شي. په همدې ډول که چېرې یوګوسلاویا له خوا تړون لاسلیک شي، نو که نوموړی هېواد د جګړه ییزو جنایتونو د څېړنې په برخه کې د دېوان واک پلی نه کړي، بیا به همدا پایله وي. د تړون له مخې دولتونو ته داسې امکان ورکړ شوی دی.(۱۱ماده)[1]

[1] – د یادونې وړ ده، چې همدا اوس د هغې لنډمهالې محکمې له خوا چې د امنیت شورا د حکم له مخې په لاهه کې جوړه شوې ده، د یوګوسلاویا جنایتکاران محاکمه کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دېوان غونډې د تړون د لاسليکونکي دولت، امنيت شورا، (م،م،م) او ملي ځارنوال د غوښتنې له مخې جوړېدی شي. که چېرې ځارنوال د غونډې د جوړېدو غوښتنه کوي، نو د څېړنې ديوې دوسيې د جوړولو لپاره دې له يوې لومړنۍ ملي قضايي سرچينې څخه اجازه ترلاسه کړي.

په دې حالت کې د (م،م،م) امنيت شورا کولای شي د (م،م،م) د منشور د اووم څپرکي په چوکاټ کې ديوه پرېکړه ليک له مخې د ځارنوالۍ، د غوښتنې په اساس، د غوښ شوي څېړنيز بهير د دولس مياشتو تمديد غوښتنه وکړي. (دا ماده لانجمنه ده)

ج- د تړون نيمګړتياوې:

د روم تړون چې دېوان يې جوړ کړ، عمومي نيمګړتيا يې داده، چې له يوې خوا انتقالي پړاو کې غړو دولتونو ته ددې حق ورکوي، چې د جګړه ييزو جنايتونو په څېړنه کې د دېوان واک ونه مني او له بلې خوا د دېوان حکم که چېرې د غړو دولتونو له خوا غونډې ته راوبلل شي، پر تېر وخت او حالت(Non Retro Act) اغېز نه شي کولای. د وروستي کرښې پر بنسټ دېر تاريخي جنايتکاران د دېوان له پوښتنې څخه خوندي پاتې کېږي. هغه وخت نود پول پوت، پنوچي، ببرک، نجيب، کشتمند، برژنيف او داسې نورو کسانو د محاکمې لپاره يوازې دا لاره پاتې کېږي، چې د(م،م،م) امنيت شورا د نوموړو کسانو پرضد د دېوان غونډه راوبولي.

د امنيت شورا د لنډمهالو محکمو پرځای، چې د روندا او يوګوسلاويا د پېښو په اړه وليدل شوې، کولای شي په ځانګړو برخو کې د قضايي ځارنې لپاره د (ج،ن،د ، غونډه راوبولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو پر همدې وخت چې کومه ستونزه پاتې کېږي، هغه د امریکا او چین دریځ دی، چې تړون یې نه دی لاسلیک کړی او دامنیت شورا غړی کنټرول کېږي، نو مورې هېوادونه که چېرې یې اتباع تر قضايي څارنې لاندې راشي، په قوي اټکل به د ويټو له حق څخه ګټه پورته کړي، د دېوان غونډې د جوړېدو مخه به ونيسي.

د- د دېوان عمومي واکونه:

((د کنفرانس د جوړېدو په خونه کې عمومي روحیه داسې وه، چې د لاسليکوونکو هېوادونو په باب د دېوان واکونه په څلوورو برخو کې راټول شي.

- هغه دولت چې جنايت په کې پېښ شوی دی.
- هغه دولت چې جنايتکار د هغه تبعه دی.
- هغه دولت چې د جنايت قرباني د هغه تبعه دی.
- هغه دولت چې جنايتکار په کې اوسي.

ناحکومتي موسسو د څلورم الترنيتيف پرمنلو ، چې اغېزناک ښکارېده ټينګار وکړ. ځکه چې زياتره جنايتکاران بهر ته پناه ور وړي. په روندا کې پر ۱۹۹۴ز کال د عامه وژنې زياتره مسئولين بهر ته وتښتېدل، اوس دا جنايتکاران د افريقايي هېوادونو په مرسته د روندا لپاره يوې نړيوالې محکمې ته سپارل شوي دي.

له پورتنيو څرګندونو څخه په ډاګه کېږي، ان د هغو هېوادونو غړي، چې دا تړون يې لاسليک کړی نه دی، لکه امریکا ، که چېرې تر جنايت وروسته هغه هېوادته پناه يوسي، چې دا تړون يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسلیک کړ، د دېوان له قضايي څارنې څخه خوندي پاتې کېدلای نه شي)).[1]

د دېوان نورې برخې یا څپرکي د دېوان ترکیب، د تورن د څېړنې او څارنې څرنګوالي، د دعوې د طرحې کړنلارې، د مجازاتو کچ(۳۰) کاله زندان یا تر هغه زیات او یا د لویې جګړې د پېښېدو له کبله (عمري بند) د مرافعې غوښتنې ډولونو، د نړیوالې قضایي ملګرتیا اصولو او د(م،م،م) د غړو هېوادونو له خوا د دېوان مالي خړوب ته ځانګړې شوې دي.

[1] –لوموند ورځپاڼه، پاریس چاپ، د ۱۹۹۸ز کال د جولای ۲۰ او ۲۱مه نېټه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویمه برخه

په افغانستان کې د بشر او جګړې له حقوقو څخه سرغړونه

پر افغانستان باندې د شوروي تېري لاملونه، د دې تېري پرېکړه کوونکې شوروي سرچینې، د یرغل تائیدوونکې افغاني ډلګۍ، پر افغانستان، سیمې او نړۍ باندې د یرغل اغېزې، هغه موضوعګانې دي، چې اوس لا هم داسې لیدلوري لري، چې پلټل شوي نه دي.

دې خبرې ته کولای شو درې علتونه په ګوته کړو:

یو- د پېړۍ د سترې پېښې(شوروي یرغل) په باب د نړۍ د خپرونو دډېرې لېوالتیا نشتوالی دی، دا کار په لویدیزه نړۍ کې د خپرونو د سیاسي رسالت دنشتوالي له کبله رامنځته شوی دی.

بل_ د پخواني شوروي د سرغړونو پر وړاندې د روسیې دولت د برائت د یو اړخیز اعلان هڅه ده، چې نه غواړي د پخواني شوروي پړه ومني.

- او په پای کې د پانګوالو هېوادونو پر وړاندې د روسیې تر ایډیالوژیکي ماتې وروسته د اقتصاد او سیاست په برخه کې د هغه هېواد له خوا د لیبرالیزم غوره کول دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لیبرالیزم غوراوی د لویدیزو هېوادونو د خولې خبره ده، نوموړي هېوادونه غواړي روسیه په دې برخه کې ډېره وهڅوي او په ډېر پام سره پرې ډېر زیات، بې ګټې سیاسي جنجالونه بار کړي.

په افغانستان کې له شوروي یرغل څخه را پیدا شوې غمیزه، دا ده دربېمې لسیزې ته داخله شوه، په هېواد کې وژنه او ویرنه روانه ده.

په ملي کچه دیو ملي حکومت د نشتوالي له کبله، د جنایتکارانو محاکمه کول، یوازې یوه هیله ده، هغه هم د روښانده په څو وړو ټولګیو او ډلګیو کې موږ تر اوسه پردې نه یوبریالي شوي، چې دا دعوه د ډله ییز جنجال له دایرې څخه دیوې ملي دعوې کچې ته پورته کړو او له کمونیزم او جګړې څخه د هر زیانمن شوي هېوادوال او نړیوالو عامه افکارو پاملرنه ورته راواړوو.

په افغانستان کې ځینو کمونیستو ډلو په (دوه ګامه شاته) چل او تکتیک سره مجاهدینو ته ځان ورننژدې کړ، په اصطلاح له (عمومي بښنې) نه یې ګټه پورته کړه، د مجاهدینو له یو شمېر ډلو سره یې ائتلاف وکړ، نه یوازې د خپلو کړو جنایتونو ځواب یې ورنه کړ، بلکې د کمونیستانو په نومونه (د ملګرتیا او همکارۍ) او د اسلامي ډلو په وبتا د (ورورۍ) په فضا کې یې لستوڼي بډ وهل، او له دې کار څخه یې د ملت ضد سازشونو په مقصد، چې پخوا یې لا سمبال کړي وو، د خپلو جنایتونو د پټولو لپاره، د یوې ډاډمنې پردې په توګه کار واخیست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سربېره پردې، کمونیستانو په هېواد کې د هغه اړ دوړ له کبله، چې د کمونیستانو لـه دوه ګونـو ډلـو سـره د اسـلامي تنظیمونـو د سازښت له امله رامنځته شوی و او د مجاهدینو پـه لاس یې د ګڼو جنایتونو د ترسره کولو لپاره لاره اواره کړې وه. د خپلو جنـایتونو د پټولو او هېرولو لپاره یې ډېره زیاته ګټه پورته کړه، همدا اوس ګڼو افغاني کمونیستانو، هغو هېوادونو تـه پنـاه وروړې، چـې بـه یـې (نړۍ خـور امپریـالیزم) ګانـه، خو اوس دوی تـه ؛((لنګـه غـوا)) ده اوس په ارام وجدان (!) له کومې وېرې او پوښتنې پرتـه پـه دې لټه کې دي، چې د همدې (امپریالیستي نړۍ لـه نعمتونو څخه) ګټه پورته کړي او خپل سوکاله ژوند نور هم سوکاله او خړوب کړي.

رښـتیا خبـره داده هغـو هېـوادونو، چـې پـه نړیوالـه کچـه یـې لـه کمونیزم سره سیالي کوله او د هغو پرضد یې هلې ځلې کولې، لـه افغانستان څخه د شوروي پوځونو تر وتلو وروسته [پرته له دې چې زموږ د هېواد ملي ګټې په پام کې ونیسي، افغانستان یې په داسې حال کې یوازې پرېښود، چې هرڅه یې په جګړه کې بایللي وو.

زمـوږ هېـواد سـره یـې یـو سـوداګریزه معاملـه پییـز چلنـد وکـړ. افغانستان پـاتې شـو او د جګړې د جنایتکـارانو او ملي خاینـانو د محاکمې ستونزمنه موضوع].

له څوکلونو راهیسې په افغاني ټولیـو او پـه ځـانګړي ډول، پـه افغاني خپرونو کې، د جنایتکارانو د محاکمې موضوع په هېرېدو ده. د شـوروي دیرغـل ناتـار پـه کـال کـې یـوازې یـو ځـل پـه افغـاني خپرونو کې یاد بېږي او هغه هم په داسې ډول چې د غمیـزې او ناتـار جنایتکـارو مسـولینو اود هغـو دمحـاکمې پـه بـاب نـه پـوره بحث

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي او نه تبصره، دا سې ښکاري چې هره میاشت او کال تېرېږي، پر جنایتونو یو دروند سیوری غوړېږي. په دې لیکنه کې زما موخه یوازې او یوازې ددې پېښې دهېرېدو مخنیوی دی، ځکه نو زه د کلیاتو په طرح کولو بسنه کوم او د قضیې جزیات د پوهانو د څېړنې او د ملي او نړیوالې څارنوالي همت ته سپارم. خدای (ج) به په راتلونکي کې د جګړې د جنایتونو او جنایتکارانو د څېړنو لپاره ځانګړې ملي او نړیواله محکمه جوړه کړي. ان شاالله. په افغانستان کې د جګړې جنایتونه په دوو پړاوونو کې څېړل کېږي.

- د شوروي تېري پړاو.
- تر شوروي تېري وروسته پړاو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

کمونیست حکومت
(د شوروي تېري پړاو)

په دې پړاو کې د شوروي له خوا د افغانستان د پوځي اشغال لس کلونه (۱۹۷۹ د سمبر - ۱۹۸۹ فبروري) او د جهادي او ملي ځواکونو پروړاندې د کمونیست حکومت د مقاومت درې کلونه (۱۹۸۹-۱۹۹۲ زکال د اپریل وروستۍ شپې ورځې) راځي. په دې ډول د شوروي د مستقیم او نامستقیم تېري وخت لسو کلونو ته رسېږي.

پیرماري دیو پویي M.Dupuy وایي:

((پوځي اشغال کېدی شي د دوو دولتونو تر منځ تر تړون وروسته رامنځته شي او یا د دوو دولتونو تر منځ د وسلوالې شخړې په نتیجه کې په یو اړخیز ډول ترسره شي. په دواړو حالتونو کې سیمه ییز واکونه Compemtence Terretoriale د اشغالګر دولت لاسته ورځي.[1]

((د اشغال دویم ډول اوس د اسرائیلو له خوا د اردن پر شاوخوا او غزه کې ترسرسترګو کېږي.))[2]

---

[1] – د پویي له څرګندونو څخه په افغانستان کې د جګړې د جنایتونو د پېښېدو په اړه د اشغالګر شوروي غوڅ مسئولیت په ډاګه کېږي.

[2] – دا نظر د اشغالي سیمو له ځینو برخو څخه د اسرائیلي ځواکونو تر وتلو د مخه (۲۰۰۰، جون) څرګند شوی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا حالت د شوروي له خوا د افغانستان له پوځي اشغال سره توپير لري.

دې حکومت اصولاً خپل سيمه ييز واکونه له لاسه وکړي نه وو. پوځي اشغال د هر لامل له کبله چې وي، ترهغو احکامو لاندې راځي چې د وسلوالو شخړو او انساني حقوقو کانوانسيونونو اعلان کړي دي. په دې برخه کې کولای شو، ترټولو لومړی د لاهې د ځلوم کانوانسيون (۱۹۰۷ز کال) او همدارنگه د ژنيو د ۱۹۴۹ز کال د کانوانسيونونو يادونه وکړو، وروستی کانوانسيون د لومړي نمبر پروتوکول په واسطه بشپړ شو.

نن ورځ د پوځي اشغال مشروعيت په ښکاره ډول د ځواک نه کارونې له آر سره، چې د (م،م،م) منشور د ځلورم پراگراف په دويمه ماده کې يې يادونه شوې او د نړيوالو حقوقو يوه برخه گڼل کېږي، ټکر کوي.[۱]

موږ په دې باب چې د کابل حکومت د لاسوهنې د غوښتنې پر وخت (د دې ډول لاسوهنې د غوښتنې په باب هيڅ ډول سند نه شته) خپل سيمه ييز واکونه له لاسه ورکړي نه وو. له ديوپويي سره هم نظره نه يو.

ځکه چې د کابل د حکومت واکونه ان د جهاد د پيل پر وخت، په کليو او بانډو کې په زياته کچه لږ شوي وو، خو دا چې ديوپويي وايي د نړيوالو حقوقو پر وړاندې لاسوهونکی او رابلونکی هېواد د بشر د حقوقو په برخه کې برابر مسوليت لري، يو واقعيت دی.

په افغانستان کې د جگړې د جنايتونو په ترسره کولو کې پر شوروي واکمنو او د هغو جنرالانو سربېره، چې په هېواد کې پر

[۱] – پ،م ديوپويي، نړيوال عمومي حقوق، پاريس، دويم چاپ، ۱۹۹۳ز کال ۴۹مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړه اخته وو ، لکه دببرک کارمل پـه واکمنـۍ کـې د شـوروي لښکرو پوځي سلاکار جنرال مـايوروف، د ګرباچوف دواکمنـۍ پـر مهـال پــه افغانســتان کــې د شــوروي لښــکرو قومانــدان جنــرال ګروموف، په کابل کې ټول شوري سفيران د خيـل او مسوول ګڼل کېږي.

پوزانوف، احمد جانوف،موژايف او ورانسوف لـه همدې ډلـې څخه دي. ورانسوف اوسه په (م،م،م) کې د روسيې استازى دى.

د افغانســتان د اشـغال پـر لومړيـو کلونـود ثـور د غميـزې يـو اساسي طرحه کـوونکى(اوبلوف) پـه کابـل کـې د شـوروي سـفارت مشتسار و ، وروسته دا شخص د جمهور رئيس(يالتسـين) لـه خـوا د برهان الدين رباني دربار ته د ګرځنده سفير په توګه وټاکل شو.

لومړى- د نړيوالو سياسي، مدني حقوقو او شـکنجې ضـد کانوانســينونونو لـه اصـولو څخـه سـرغړونه: د(م،م،م) دخپلـې عمومي جرګې د ۲۰۷\۴۹ ګڼې پرېکړه ليـک لـه مخـې څرګندە کړه، چې د (م،م،م) يو ځانګړى کميسيون بايد پـه افغانسـتان کـې دبشـر لـه حقوقـو څخـه شـوې سرغړونې وڅېړي، پـه دې بـاب دې مسـتند راپورونـه برابـر او د (م،م،م) د عمـومي منشـي لـه لارې دې امنيـت شورا ته وړاندې کړي.

د شــوروي تېــري کــوونکي حکومــت اود کابــل کمونيســت حکومت دافغانسـتان د جګړې پـه بهيـر کـې لـه ټولـو هغـو نړيوالـو کانوانسـيونونو او تړونونـو څخـه چـې د بشـر د حقوقـو د پـاللو او مراعتولو سپارښتنه کوي، سرغړونه کړې ده. موږ دلتـه د سياسـي او مدني حقوقو د نړيوال ميثاق او د شـکنجې ضـد کانوانسـيون لـه حکمونو څخه ددغو دوو حکومتونو سرغړونو ته يو څه اشاره کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بحث په پای کې به د کمونیست حکومت پر مهال، د مجاهدینو پر سرغړونو هم وغږېږو. د زیاتې یادونې وړده، چې پورتنیو معتبرو نړیوالو اسنادو، له حکمونو څخه سرغړوونکي او د جګړې جنایتکاران د محاکمې وړ ګڼل کېږي.

د کابل کمونیست حکومت پر ۱۹۸۳ز کال د سیاسي او مدني حقوقو نړیوال تړون لاسلیک کړ، د همدې تړون په چوکاټ کې د بشر حقوقو یوه کمېټه چې د مدني او سیاسي حقوقو د نړیوال تړون د حکومونو تطبیق د څارنې دنده یې لرله، جوړه شوه.

د تړون اوومه ماده څرګندوي: ((هېڅوک تر شکنجې، مجازاتو، ځورووونکي، سپکوونکي او بشرضد چلند لاندې نیول کېدی نه شي)).

د همدې تړون د روحیې له مخې هغه شوې ده، چې غړي هېوادونه (دیوا استثنایي خطر د پېښېدو پر وخت، چې د یوملت شتوالی له ګواښ سره مخ وي او رسماً اعلان شي، کولای شي خپلې یو شمېر دندې چې په تړون کې یې یادونه شوې، ځنګ ته کړي، خو د اوومې مادې رعایت چې شکنجه یې منع کړې ده، هېڅوخت په هېڅ پلمه، نه شي کولای شاته وغورځوي.

د کابل کمونیست حکومت د ۱۹۸۵ز کال د جنوری پر۴مه نېټه د ملګرو ملتونو د شکنجې، مجازاتو، ناوړه، ظالمانه او سپکوونکو انساني چلندونو ضد کانوانسیون لاسلیک کړ. دا کانوانسیون په خپله دریمه ماده کې څرګندوي: ((ټول غړي دولتونه دنده لري، چې د شکنجې د مخنیوي لپاره قانوني، قضایي، اداري او نورې اغېزناکې هڅې وکړي)) . کانوانسیون زیاتوي: ((جګړه، دجګړې ګواښ، د کورني سیاسي ټیکاو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نشتوالی، اضطراري او بل هېڅ حالت د دې دلیل کېدی نه شي، چې پر شکنجه دې لاس پورې شي.))

د بشر حقوقو کمېټه چې د مدني او سیاسي حقوقو د نړیوال تړون د تطبیق د څارنې دنده لري. د تړون د ۷مې مادې د تطبیق د څرنګوالي په باب څرګندوي:

د ۷مې مادې د تطبیق لپاره یوازې دا خبره پوره نه ده، چې د شکنجې د منع کولو اعلان دې وشي او یا دې هغه جرم وګڼل شي. دولتونه باید د تړون د ۷مې او د کانوانسیون د دویمې مادې د محتویاتو د سم تطبیق لپاره د څارنې د یو اغېزناک او عملي میکانیزم پر جوړولو مکلف شي.

د شکنجې په باب غوښتنلیکونه باید د واکمنو مقاماتو له خوا وڅېړل شي، د شکنجې له مسئولینو څخه باید پوښتنه وشي او شکنجه شویو کسانو ته د قضایي سلسلې له مخې د خپل حال د بیان امکان برابر شي. عارضین او شاهدان باید د خپل ښه سپیناوي لپاره له ګواښ او وېرې څخه خوندي وساتل شي. (کانوانسیون ۱۳مه ماده).

د شکنجې قربانیان باید د زیان د جبران له حق څخه برخمن شي، د شکنجې د مخنیوي د اغېزناکې او عملي څارنې لپاره کېدی شي لاندې هڅې ترسره شي:

۱) په ساتنځي کې د تورن د ساتنې منع کول: هڅه دې وشي، چې تورن کسان په هغو ځایونو کې وساتل شي، چې په رسمي ډول د تورنو کسانو د ساتنې لپاره اعلان شوي وي. د رسمي او ښکاره ساتنځایونو نوم او ځای باید په یوه مرکزي اداره کې ثبت

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي او د هغو لست باید له غوښتنې سره سم لېوالو خواوو ، له هغې جملې نه کورنۍ ته وسپارل شي.

۲) په ساتنځي کې باید له تورن کس سره ډاکترانو ، مدافع وکیلانو او د کورنۍ غړو ته د لیدو اجازه ورکړای شي.

۳) د هغو اعترافونو دباور سلبولو لپاره باید لازمې هڅې وشي، چې په محکمه کې له تورن څخه د تړون د ۷مې مادې او دکانوانسیون د ۱۵مې مادې خلاف د شکنجې په واسطه ترلاسه کېږي.

۴) د قوانینو د پلي کولو مسولینو ته دداسې ټینګو ، دقیقو زده کړو او کړنلارو ښوول، چې تر شکنجې دمخه د هغې مخنیوی وکړي.

۵) که چېرې د شکنجې په باب پوره او کره دلایل په لاس کې وي، په ناپېیلي او ګړندي ډول د هغو څېړنه له او راسپړنه.

دبښـنې نړیوال سازمان (ب،ن،س) پردې باور دی، چې په افغانستان کې د بشر حقوق په ټینګه تر پښو لاندې شوي. د (ب،ن،س) له خوا ډېرې داسې پېښې ثبت شوي، چې په هغو کې یو تورن، پرته له دې چې کوم تور پرې پورې شي اویا یې دوسیه اړوندې محکمې ته ولېږل شي، په میاشتو میاشتو زندان کې ساتل کېږي.

نیول شوي کسان د اعتراف لپاره په پټو ساتنځایونو کې شکنجه شوي دي. د شکنجې مخنیوي یا منع کولو کانوانسیون، تر شکنجې وروسته اعتراف، محکمې ته نه راجع کوي.(۱۵مه ماده).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (ب،ن،س) کره اسنادو له مخې وايي، چې په افغانستان کې ډېر ځله د محکمې حکم، د شکنجې له لارې، پر لاسته راغلي اعتراف ډده لګولې ده.

هغه باور چې د شکنجې په واسطه له اعتراف څخه ترلاسه شي، پر هغه باندې د تورن شخص له نيوکې، چې د شکنجې ضد کانوانسيون کې يې يادونه شوې، نيولې، يو لړ تدبيرونه او هڅې چې د يوې عادلانه محاکمې د جوړېدو هيله لري، داټول د مدني او سياسي حقوقو د تړون له خوا په ګوته شوي دي. له هغې جملې نه:

- ❖ ديوې بې پرې او ناپېيلې محکمې له خوا ديوې عادلانه او ښکاره محاکمې حق.
- ❖ د واکمنې محکمې له خوا تر هغه پورې چې تورن محکوم شوی نه وي، د برائت اصل رعايت.
- ❖ دمدافع وکيل دټاکنې حق.
- ❖ د مرافعې حق.

د (ب،ن،س) په ډاډ سره اعلانوي، چې د کابل کمونيست حکومت استثنايي انقلابي محکمه د خپلو دندو پر ترسره کولو کې نه خپلواکه وه او نه هم ناپېيلې. د (ب،ن،س) ته د راغلو اطلاعاتو له مخې، د تورنو کسانو محاکمه ښکاره نه ده. (يو شمېر هغه ډېرې لږې محاکمې چې تبليغاتي او ننداره ييزې بڼې او موخې لري، هغه پر عمومي قاعدې څه اغېز نه شيندي.)

تورن کسان له خپل مدافع وکيل څخه د مرستې غوښتنې حق نه لري. هغوی په محکمه کې د خپل ځان په ګټه له شاهدانو څخه ګټه نه شي اخيستلای.دبرائت قاعدې او حالت ته پام نه کېږي، د انقلابي پرېکړې په باب د مرافعې امکان نه شته. د يادونې وړ ده،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ددې سیاسي محکمې رئیس د انقلابي شورا غړی دی. سربېره پر دې، د انقلابي شورا رئیس محکمې ته کړنلاره ورپه ګوته کوي او ټاکي. د ثور انقلاب حقیقت ورځپاڼې دیو خبر له مخې د ۱۹۸۴ز کال د نومبر پر میاشت، د انقلابي شورا رئیس ببرک کارمل، د خاد مسئولینو، د انقلابي محکمې او انقلابي څارنوالۍ د منسوبینو په یوه غونډه کې برخوالو ته دقیقې انقلابي کړنلارې په ګوته کړې.

د سیاسي او مدني حقوقو تړون له یوې خوا او د شکنجې د مخنیوي کانوانسیون له بلې خوا، پر دې خبرې ټینګار کوي، چې په زندانونو او ساتنځایونو کې باید لږ تر لږه روغتیایي حالت تـه پاملرنه وشي.

د مجازاتو د و سیلې په توګه دې د او سپنې زنځیر له کارونې څخه په ټینګه ډډه وشي، نیول شویو کسانو ته دې ددې خبرتیا حق ورکړی شي، چې په کوم ځای کې اوسېږي او له کوم ځایه کوم ځای ته لېږدول کېږي.

د نیول شویو کسانو کورنۍ باید د هغوی له ساتنځي څخه خبر وي او تورن کس د لیدنې کتنې حق ولري.

د هغو موثقو اطلاعاتو له مخې، چې د (ب،ن،س) ته رسېدلي دي، د خاد په مرکزونو او نورو افغاني زندانونو کې هغه ډول اسانتیاوې او تنظیمونه نه شته، چې د مخه مو ورته اشاره وکړه، ډېر ځلي یو تورن شخص له ظالمانه او بشرضد سزاوو سره مخ شوی دی، چې دا په خپله د مدني او سیاسي حقوقو د تړون د دې مادې پرضد عمل دی. د شوروي تېري کوونکی دولت د مدني او سیاسي حقوقو د نړیوال تړون او شکنجې ضد کانوانسیون یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسلیکوونکی ګڼل کېږي. د کانوانسیون د ۵مې مادې له مخې غړي هېوادونه د خپلې واکمنۍ په سیمه کې له پورتني تړون او کانوانسیون څخه د سرغړاوي مسولیت لري؛ آن که سرغړونکی د هغه غړی وي او که یا نه وي. د شکنجې ضد کانوانسیون۴مه ماده اعلانوي چې: (ټول غړي هېوادونه) دنده لري، چې د ټاکلو قوانینو په واسطه دخلکو ملاتړ وکړي او له شکنجې څخه یې وژغوري.

دا قانوني تدبیرونه او هڅې باید ضرور، د هغو سرغړونو په باب هم وي، چې په مستقیم ډول په کې شکنجه ترسره شوې وي.

د(م،م،م) عمومي جرګه د ۱۹۷۹زکال دډسمبر پر ۱۷مه نېټه د قوانینو د تطبیق لپاره مسولینو ته لارښوده نظامنامه تدوین او نافذ کړه. ددې نظامنامې ۵مه ماده په ډاګه کوي چې: ((د قوانینو د تطبیق هېڅ موظف شخص په هېڅ پلمه نه شي کولای، ظالمانه او بشرضد چلند وکړي، خلکو ته سزا ورکړي یا داډول کارونه وکړي اویا دې ډول هڅو په باب چوپتیا غوره کړي.))

د(ب،ن،س) په ټوله پازوالۍ(مسولیت) په ډاګه کوي، چې شوروي پرسونل په مستقیم ډول د افغانانو په زنداني کولو او شکنجه کولو کې لاس درلود. په څو نورو برخو کې شورویانو په خپله د شکنجې بهیر لیدلی او پر هغه یې سترګې پټې کړې، چې دا په خپله په شکنجه کې د ګډون مانا لري.))[1]

دویم- د نورنبرګ محکمې د ډلبندۍ له مخې د جګړې له حقوقو څخه سرغړونه: د نورنبرګ محکمې د جګړې حقوقو له اصولو څخه سرغړونه، د جګړې جنایتونو تر عنوان لاندې، پر درېو

[1] – د(ب،ن،س)افغانستان د سیاسي زندانیانو شکنجه، لندن،۱۹۸۴زکال۳۹-۴۰مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډلبندیو وېشلي ده. جګړه ییز جنایت، سوله یز جنایت او بشرضد جنایت.

۱- جګړه ییز جنایت:

د ملکي وګړو اجباري لېږدونې، د ځاني او عامه شتمنۍ لوټ او تالان او د جنګي اسیرانو وژنې ته ویل کېږي. د نورنبرګ محکمې د ژنیو د څلورګونو کانوانسیونونو د پرېکړې له مخې چې مخکې ورته اشاره وشوه، دا جنایت د ټینګې سزا وړ ګڼل کېږي.

موږ په دې برخه کې له سلګونو بېلګو څخه پر یو دوو بېلګو بسنه کوو.

الف- د ملکي وګړو جبري لېږدونه:

شوروي ځواکونو د خپلو دښمنانو پرضد له ډېرو عصري الوتکو څخه کار واخیست، د دې هوایي بمباریو په پایله کې، په کلیوالي سیمو کې په زرګونو ملکي وګړي مړه او ټپیان شول، په ملیونونو مهاجرت ته اړ شول، کرنه، حاصلات او څاروي له منځه ولاړل.[۱]

د (م،م،م) عالي کمشنرۍ پر ۱۹۸۲ز کال د افغان مهاجرینو شمېر د ځمکې پرمخ د مهاجرینو غټ شمېر وګاڼه، پر همدې کال په پاکستان کې د افغان مهاجرینو شمېر ۵ ملیونو تنو ته نږدې شو.

درې ملیونه افغانانو ایران ته پناه وړې وه، په دې ډول نو د یو بې غرضه او بې ضرره هېواد پر وړاندې د یو ستر زبر ځواکي او یرغلګر هېواد د جګړه ییز ماشین او ویجاړوونکو وسایلو د

---

[۱] –(ب،ن،س) افغانستان، دبشري حقوقو د غمیزې په باب نړیوال مسولیت، ۱۹۹۵ز کال، نومبر، ۱۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارونې له امله، د افغانستان نیم نفوس تر هېواد د باندې د مهاجرت له سخت ژوند سره لاس او ګرېوان و.

(پر کلیوالو سیمو باندې د شوروي د هوايي ځواکونو د بمبارۍ له امله په زرګونو ملکي وګړي مړه او ټپیان او په ملیونونو تنه مهاجرت ته اړ شول، کرنه، حاصلات او څاروي له منځه ولاړل)

ب- د ځاني او عامه شتمنیو لوټ او تالان:

د شپې ګرځېدنې بندیز په بهیر کې شوروي سرتېرو د ګزمې دنده لرله، د لوټ او تالان یوه پېښه چې زیاته رسوايي یې رامنځته کړه، د کابل تر اشغال یوه میاشت وروسته د کب میاشتې پر یوه شپه رامنځته شوه، څرنګوالی یې په دې ډول دی:

د روسي پوځ یو ډلګی سرتېري د شپې پر درېو بجو افغان لوی پلورنځي (فروشګاه بزرګ افغان) ته نږدې له خپلو موټرو څخه کښته شول، د نوي مارکیټ یو شمېر قفلونه یې مات کړل او د هغوی مالونه او شیان یې خپلو موټرو ته ولېږدول، وروسته یې پر دکانونو پترول و پاشل او بیا یې اور ورته کړ، چې د دې اور له کبله ۱۰۰ دکانونه وسوځېدل.

یو څوکیدار دا پېښه له پیله تر پایه پورې لیدلې وه، وروسته یې نورو ته کیسه کوله، بیا د امنیتي ساتندویانو له خوا ونیول شو او داسې ویل کېږي چې ووژل شو.

مسولینو د اور لګېدو علت د برېښنا شارټي وښوده، په داسې حال کې چې هټیوالو ویلې، که چېرې برېښنا شارټي کړې وای، نو تر اور رالګېدنې وروسته به د ځینو مالونو او شیانو پاتې شونې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نښې نښانې پاتې وای، هټيوالو خپلو دکانونو ته چې لومړی تش شوي وو او بيا ورته اور اچول شوی و، په ډېرې نهيلۍ کتل.[۱]

د المان مسيحي ديموکراتيک ګوند پر ۱۹۸۵ز کال (په افغانستان کې دبشرله حقوقو څخه سرغړونه) په نوم يو کتابګوټی چاپ کړ، په دې کتابګوټي کې راغلي دي: ((د څلورو کلونو په بهير کې دافغانستان پرهر کلي او بانډه لږ ترلږه يو ځل بمباري شوې ده.))

دوکتور (کارفري کانګ) چې په افغانستان کې يې دوه کاله د طبيب په توګه دنده ترسره کوله، ګزارش ورکوي: په پکتيا او لوګر ولايتونو کې چې په سلګونو کيلومتره وګرځې نو له بمبار شويو کليو نه پرته به نور څه ونه وينې. د ولايتونو په مرکزونو کې هم پر مارکيټونو او داستوګنې پرسيمو زورور هوايي بريدونه کېږي.

د وژنو ډېره زياته برخه، چې شمېر يې تر سلګونو زرو تنو هم اوړي، له همدې اړخه دي. له تائيد شويو او منل شويو ګزارشونو څخه څرګندېږي، چې روسانو په افغانستان کې د کيمياوي وسلو، د بمونو چوولو او کيمياوي ګازونو په وسيله د څښلو اوبه، غلې دانې او نور خوراکي څيزونه مسموم کړي دي.

دګاز ضد هغو ماسکونو، چې په افغانستان کې له روزل شوي روسي سرتېرو څخه لاسته راغلي او لابراتواري کتنه يې شوې او همدانګه دروسانو له خوا د هغو ۱۲تنو وژل شويو ملکي وګړو د وينې او تشو متيازو تر لابراتواري کتنو وروسته په ډاګه شوې، چې روسي ځواکونو د مجاهدينو پرضد د(ميکوتوکسين) په نوم له يو ډول کيمياوي ګاز څخه ګټه اخيستې ده.

[۱]-نيازي اميدوار، ۱۳۷۵ل کال، دثورکودتالاملونه او پايلې، پېښور۱۳۲۸ل کال، چنګانې، ۱۱۸-۱۱۹مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج- د اسیرانو شکنجه او وژنه:

د شوروي له خوا د پوځي اشغال پرکلونو د افغانستان په زندانونو کې په سلو کې ۷۰ جنګي اسیران ساتل کېدل.د کره معلوماتو له مخې روسانو زموږ د هېواد لس کن اشغال په بهیر کې نږدې شل زره جنګي اسیران په زندانونو یا د جګړې په ډګرونو کې اعدام کړي دي.

((طالبانو د ۲۷۴۹تنو لست چې د اشغال په کلونو کې د جګړې په لړ کې لادرکه شوي دي، روسي مقاماتو ته وسپاره.))[۱]

البته پورتنی لست بشپړ نه دی او ځانګړې سارایې اعلانونه په کې په پام کې نه دي نیول شوي.

شورویانو په افغانستان کې هغه ټېپي اسیران، چې د جګړې په ډګر کې یې له وسلې سره نیول، له قضایي پړاوونو(چې هغوهم تېرویستونکې تبلیغاتي بڼه درلوده او دتورن د دفاع لپاره یې کوم سیستم نه درلود) پرته اعدامول.

شورویانو د ژنیو د ۱۹۹۳زکال د کانوانسیون خلاف، نه یوازې له اسیرانو څخه (ن،س،م) کمېټې دازادې لیدنې کتنې له مخنیوی کاوه، بلکې د(ن،س،م) ته یې د اسیرانو د بشپړ لست په نه ورکولو سره خپلې دندې او مکلفیت ته شا اړوله.

[(ب،ن،س) د ۱۹۸۰زکال د فبروري پر میاشت، کابل ته یو پلاوی ولېږه، چې د اسیرانو د عامه وژنې په باب د خپرو شویو اوازو څېړنه وکړي. پلاوي ښه کره اسناد ترلاسه کړل، نه یوازې دا چې په زرګونو بندیان وژل شوي اولادرکه شوي، بلکې له

[۱]- دافغانستان اخبار، په فرانسه یې ژبه، پاریس، ۱۹۹۲زکال، ۲۹، ۱۷ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹۷۸ز کال څخه تر ۱۹۷۹ز کال پورې له شکنجې څخه هم په منظم ډول کار اخيستل شوی دی.][1]

[(ب،ن،س) په ډاگه اعلانوي، چې شکنجه د هغه څه د دفاع لپاره، چې د کابل کمونيست حکومت ورته انقلاب وايي، يو دود گرځېدلی دی.

بنديان(جنگي اسيران) د خاد د استنطاق په مرکزونو، د زندانونو په انگړونو او پوځي ځايونو کې له ډول ډول سختو شکنجو سره مخامخېږي، ان هغه جنگي اسيران، چې د جگړې په بهير کې تسليمې ته اړوزي، هم بې شکنجې نه پاتې کېږي.

هغو اسيرانو ته چې شکنجې ورکول کېږي، دژوند پرتول بهير يې نښې نښانې پاتې کېږي، ډېر اسيران د شکنجې پر وخت مري، د تول نښو نښانو او تورونو له مخې، شوروي مقامات، يا د شکنجې په مستقيمو برخوالو او يا هم دهغې د ليدونکو په توگه د شکنجې په مسوليت کې شريک گڼل کېږي.][2]

شوروي مقامونه د اسيرانو له شکنجه کولو څخه انکار کوي، خو عيني شاهدانو او شکنجه شويو کسانو په شکنجه کې د شورويانو د مستقيم او نامستقيم گډون خبره تائيد کړې ده.

په افغانستان کې د شوروي پوځونو سلاکار ستر جنرال الکساندر مايوروف داسيرانو د وژنې پړه او مسوليت د افغانستان پر کمونيست حکومت وراچوي او وايي: ((نجيب او خاد په هرات کې لېونتوب پيل کړ، هو ! پرته له پوښتنې او محاکمې د اسيرانو اعدامول دوام لري.

---

[1] -(ب،ن،س) افغانستان، دسياسي بنديانو شکنجه، لندن ۱۹۸۲م کال،۵ مخ.

[2] -(ب،ن،س) افغانستان، دسياسي بنديانو شکنجه،لندن ۱۹۸۲م کال، ۵مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه خبر وم، چې ډاکټر نجیب الله ډېر سخت زړی دی، خو پردې نه پوهېدم، چې زموږ له خوا د خپرو شویو تبلیغاتي پاڼو، چې تسلیم شوي دښمن ته په کې د ښښنې ژمنه شوې وه، سره سره د اسیرانو د اعدامولو حکم ورکړ شي...

ما غوښتل د اعدامونو مخه ونیسم، خو نجیب ویل، چې موږ په دې برخه کې د کارمل صاحب امر عملي کوو.))[1]

(ب،ن،س) د ۱۹۸۸ز کال د مارچ پر میاشت یو لړ داسې اسنادونه وړاندې کړل، چې په هغو کې د شوروي ځواکونو او افغانستان دولت له خوا د ۱۹۸۸ز کال د قصدي وژنو په باب معلومات وړاندې شوي وو. دې سازمان د ۱۹۹۱ز کال د مارچ پر میاشتو له غور او محاکمې پرته د سیاسي بندیانو د ساتلو او شکنجې په باب خپله اندېښنه څرګنده کړه او د کابل له کمونیست حکومت څخه یې وغوښتل، چې د دې کارونو مخه ونیول شي او هغه کسان چې سرغړونه وکړي، باید محاکمه شي.

د یوبل ګزارش له مخې چې پر ۱۹۹۱ز کال خپور شو، د عقیده یي زندانیانو په ګډون د زرګونو هغو سیاسي بندیانو په اړه اندېښنه څرګنده شوه، چې په اختصاصي محکمو کې په ناعادلانه ډول پر قید او مرګ محکوم شوي دي.

۲- سوله ضد جنایت:

د دې جنایت تور د یرغلیزې جګړې په باب استعمالېږي او د نورنبرګ په محکمه کې مطرح شو.

[1] – الکساندر مایوروف، په افغانستان کې ربښتیا څه تېرېدل؟ د داود جنبش ژباړه، پېښور، ۱۹۹۹ز کال ۲۷۲مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړیوالو کانوانسیونونو اود (م،م،م) منشور (۲مه ماده، ۷مه فقره) یرغلیزه جګړه منع کړې ده.

د نړیوالو حقوقو کلاسیک مولفین دیرغل او لاسوهنې د ردولو لپاره دوه دلیلونه راوړي:

الف- ملي ټولنه د خپل برخلیک ټاکلو یوازینۍ واکمنه سرچینه ده.

دیو هېواد په کورنۍ جګړه کې دیو بل هېواد لاسوهنه ان که دیو قانوني او مشروع حکومت د ملاتړ لپاره هم وي، عامه ارادې ته یو ډول سپکاوی دی.

ب- بهرنۍ لاسوهنه که څه هم د واکمن حکومت د ملاتړ لپاره وي، د دولت واکمنۍ ته زیان رسوي او د حکومت د ملاتړ په باب د عامه ارادې د نشتوالي دلیل ګڼل کېږي او بیا لا هغه حکومت چې د پاڅون له کبله یې د ملت د ارادې استازیتوب تر پوښتنې لاندې راغلی وي.

په دې ډول نو د نورو په چارو کې لاسوهنه او یرغل په نړیوالو کلاسیکو حقوقو کې یو اسیاسي اصل ګڼل کېږي.

کلاسیک حقوق یوازې په یوه ځای کې لاسوهنې ته اجازه ورکوي، هغه دا چې د یو دولت غړي په یوه بهرني هېواد کې له ګواښ او خطر سره مخ وي او دا پېښه له ډیپلوماتیکي لارې د حل وړ نه وي.

کلاسیک حقوق په ډېرو لږو برخو کې د بشري حقوقو د ساتنې لپاره لاسوهنې ته اجازه ورکوي، لکه (پر ۱۸۲۲ز کال د ترکانو له خوا دیونان اله ګوله کونکو ځپنه) خو څرنګه چې له دې فارمول څخه ناوړه ګټه اخیستل کېدی شي، نو ځکه د هغه په باب د نړۍ په کچه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اندېښنې وې او همدغو اندېښنو له هغه څخه عملي ګټه اخیستنه له منځه وړې وه.

پ.م.دیوپویي په همدې باب وايي:

په دوديز ډول دوه لاملونه ديو دولت لاسوهنه دبل دولت په کورنيو چارو کې د توجيه وړ ګڼي: يوه غوښتل شوې لاسوهنه (Entervention Sollicitef)ده، چې د يوه دولت د مشروعو مقامونو له خوا يې غوښتنه شوې وي او بله بشري لاسوهنه (Entervention Dhumantie) ده لکه (پر ۱۸۶۰ز کال د مسيحيانو د ملاتړ لپاره په لبنان کې د فرانسې لاسوهنه).

له ډېرې مودې راهيسې په نړيواله کچه د داسې يو مانيز فورمول د جوړولو په باب، چې(دنړيوالې لاسوهنې دندې) وټاکي، د نظر يووالی له ګډوډو او لوړو ژورو تبصرو سره مخامخ شوی او ديو واکمن دولت په کورنيو چارو کې د نه لاسوهنې آر او د هغه حدودو ته پام اړول شوی دی.

د غوښتل شوې لاسوهنې لپاره چې د بلونکي دولت د کورنيو اساسي حقوقو له احکامو سره سمون ولري، د نړيوالو حقوقو له مخې دوه دليلونه وړاندې کېږي:

- يو: که چېرې غوښتل شوې لاسوهنه د بلونکي دولت د واکمنۍ په چوکاټ کې وي او لاسوهونکی دولت د هغه دولت د واکمنۍ حق ته زيان ونه رسوي.
- دوه: که چېرې غوښتل شوې لاسوهنه ((د ډله ييزې مشروع دفاع حق)) په مانا وي، هغه هم په داسې حال کې چې لاسوهونکی دولت او بلونکی هېواد د دوه اړخيز تړون له مخې يو بل ته ژمن وګڼل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر دې وخت باید وضعه په ډېرې ځیرتیا سره وارزول شي، چې د یوې اصولي لاسوهنې لپاره د(م،م،م) منشور د **۵۱**مې مادې شرایط پوره شوي دي او که نه؟[۱]

موږ به په دې باب لږ وروسته تبصره وکړو، اوس دا خبره کوو، چې ایا د کابل کمونیست او شوروي دولت د بهرني یرغل پروړاندې د مشروع دفاع په دریځ کې [لکه څنګه چې یې ادعا کېدله] وو او که نه وو؟ باید ووایو: لومړی هغه څه چې شوروي ادعا کوله حقیقت نه و، هېڅ بهرني خطر افغانستان له بهر څخه نه تهدیداوه (دا خبره به هم وروسته سپینه کړو).

دویم که چېرې د مشروع دفاع له حق څخه ګټه اخیستنه مطرح وای، نو له دې حق څخه باید یوازې د مقاومت ځواکونو ګټه پورته کړې وای، نه یو بهرني یرغلګر ځواک.

که فرضاً د کابل کمونیست دولت او شوروي دولت له دې حق څخه د ګټې اخیستو اجازه ولري، نو هغه شرایط، چې د هغو په چوکاټ کې د مشروع دفاع حق څخه ګټه اخیستل کېږي او دواړو کمونیستو دولتونو (افغاني او شوروي) له هغو څخه تېری کړی، نه شو کولای له پامه وغورځوو:

- د مشروع دفاع حق د یرغل پر وړاندې یوه لنډمهالې نړیواله هڅه او تدبیر ګڼل کېږي.
- له دې لنډمهالي تدبیر څخه یوازې هغه وخت ګټه اخیستل کېږي، چې د هغه په لړ کې امنیت شورا، د نړیوال امن او سولې د ټینګښت لپاره لازمې هڅې وکړي.

---

[۱]- پ،م دیوپویي، نړیوال عمومي حقوق، پاریس، دویم چاپ، **۱۹۹۳**ز کال، **۴۱۹**مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (م،م،م) منشور د **۵۱**مې مادې له مخې د مشروع دفاع له هڅې څخه باید دامنیت شورا ژر تر ژره خبره شي. دا شورا د نړیوالې سولې د ټینګښت لپاره په کومه بڼه چې ضروري وګڼل شي، دلازمو تدبیرونو امکان څېړي او پر هغو لاس پورې کوي.

د پورته یادونو له مخې ویلای شو، چې د ډلهییزې مشروع دفاع له حق څخه (د دوه اړخیز تړون په شتوالي کې) یوازې (د امنیت شورا ترڅارنې لاندې) ګټه اخیستل کېدی شي.

(د مشروع دفاع حق) په چوکاټ کې دلاسوهنې طرح کول باید داسې وي، چې د لاسوهنې قانونیت له بدلېدونکو حقوقي حالاتو سره، چې پر یوه ټاکلي وخت کې د دولتونو په اړیکو کې رامنځته کېږي په ډېرې ځیرتیا سره مطالعه او وارزول شي.

څرنګه چې د لاسوهنې غوښتنه د وسلوالي کورنۍ جګړې د پېښېدو پر وخت مطرح کېږي، نو دې ټکي ته باید زیاته پاملرنه وشي، چې ایا د لاسوهنې غوښتونکی مقام د خپلې خاورې پر کومې برخې واکمني لري او که نه؟ که چېرې ځواب منفي وي یانې داسې شرایط وي، چې مخالف ځواکونه له لاسوهنې غوښتونکي مقام څخه دملي واکمنۍ یوه برخه ونیسي، له دې سره هم دلاسوهنې بلونکي حکومت مشروعیت تر ټینګې پوښتنې لاندې راځي او هم د لاسوهنې اصولیت.

په عملي ډګر کې ستر ځواکونه زیاتره د لاسوهنې غوښتنې له فورمول څخه د خپلې واکمنۍ د تثبیت لپاره کار اخلي، ښکاره بېلګه یې د **۱۹۷۹**زکال د ډسمبر پر میاشت په افغانستان کې د شوروي او پر **۱۹۸۳**زکال په ګریناډا کې د امریکا لاسوهنه ده.[1]

---

[1]- دپ.م دیوپویي، نړیوال عمومي حقوق،پاریس، دویم چاپ، **۱۹۹۳**زکال، **۷۲-۷۷**مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چېرې په افغانستان کې شوروي لاسوهنه د مطرحو قوانینو له مخې وارزول شي، د ((پ،م،دیوپویي)) دوینا له مخې باید وواېو، چې دا غوښتل شوي لاسوهنه د هغو شرایطو په چوکاټ کې چې ((دیوپویي)) یې یادونه کوي عیاره شوې نه وه، ځکه چې:

الف: د حفیظ الله امین د حکومت له خوا د پوځي مرستو غوښتنه نه وه شوې، ددې دلیل هم دادی، چې دا حکومت د شوروي لښکرو د یرغل په لومړیو ورځو کې وځپل شو او په زوره سقوط کړای شو.

د کارمل حکومت په ښرګند ډول اعتراف ونه کړ، چې د شوروي پوځي ټولګي یې رابللي دي، دغه راز د کارمل حکومت د داسې یو ډول غوښتنې لپاره اصولي دریځ نه درلود. دا حکومت له شوروي یرغل سره یو ځای رامنځته شو او تر هغې وړاندې اصلاً و، نه، چې د مرستې غوښتنه وکړي.

له یو بهرني هېواد څخه د داسې یو حکومت له خوا د پوځي مرستې غوښتنه، چې په خپله د هماغه دولت د یرغل زېږنده وي، ددې ښکارندوېي کوي، چې دلاسپوځي او اشغالګر تر منځ د اړیکو انډول نه شته او دا په خپله د مرستندوی هېواد له خوا د مرسته غوښتونکي هېواد پرملي واکمنۍ تېری ګڼل کېږي او په حقه ویلای شو، چې مرستندوی هېواد تېری کوونکی دی. څنګه چې افغانستان ته د شوروي لښکرو رالېږل د حکومت د بدلون(د حفیظ الله امین حکومت پرځای د خپل لاسپوځي ببرک کارمل حکومت د ځای پر ځای کولو) لپاره و، نوځکه زموږ د هېواد په کورنیو چارو کې یوه بشپړه لاسوهنه ګڼل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځرنګه چې دې لښکرکشۍ په زور او جبر سره د افغانستان ملي واکمني ګواښوله، نو ځکه يو پوره او بشپړ يرغل ګڼل کېږي.

دغه راز شوروي پوځي او ملکي مشاورينو د افغانستان د کورني او بهرني سياست په طرحه کولو او دهېواد د سياسي او پوځي اشخاصو په مقررۍ کې فعال رول درلود ، نوځکه شوروي پوځي لاسوهنې د افغانستان پر ملي او دولتي واکمنۍ ځرګند تېرى ګڼل کېږي، لنډه دا چې په افغانستان کې هېڅکله د لاسوهنې رابلونکې سرچينه (د دولت ريس، دحکومت ريس، انقلابي شورا ، مرکزي کمېټه او نور) معلومه نه شوه.

سره له دې چې د ببرک کارمل حکومت دلاسوهنې (مرستې) له غوښتنې انکار کاوه، خو ځرنګه چې د شوروي پوځونو په زور واک ته ورسېد ، په عملي ډول ددې مرستې ! تائيد وونکى ګڼل کېږي. خو له دې سره سره که موږ د کارمل حکومت ددې مرستو يوه اټکلي سرچينه وګڼو ، نو بيا هم بايد ووايو ، چې دې حکومت کوم مشروعيت نه درلود ، د خلکو درايو له مخې نه و رامنځته شوى او د ملي واکمنۍ يوه برخه ترې د مقاومت ځواکونو نيولې وه.

ب- شوروپانو ادعاکوله، چې افغانستان ته يې د ۱۹۲۱ز کال د دوستي تړون له مخې مرستې ورکړې دي ! شوروپانو دا ادعا هم کوله، چې ۱۹۷۹ز کال د دوستۍ او نه تېري تړون له مخې يې د بهرني يرغل د له منځه وړلو لپاره د افغانستان د حکومت په بلنه خپل ((محدود ځواکونه)) افغانستان کې ځاى پر ځاى کړي دي.

پورتني دواړه تړونونه پر يو بل باندې د نه تېري د اصل له مخې لاسليک شوي وو ، چې شوروپانو پر افغانستان باندې د تېري پروخت د هغو اصلي روحيه په پام کې ونه نيوله. سر ببره پردې پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان باندې د شوروي پوځي يرغل پروخت د (م،م،م) منشور د ۵۱مې مادې محتوا هم له پامه وغورځول شوه. د دې مادې له مخې د مشروع دفاع حق څخه هغه وخت ګټه اخيستل کېږي، چې د امنيت شورا تر څارنې لاندې وي، د کابل کمونيست حکومت او شوروي تېري کوونکو ځواکونو افغانستان ته د سولې د بېرته راوستو موضوع د امنيت شورا ته وړاندې نه کړه او کله چې د امنيت شورا خپله په نوښت لاس پورې کړ، د پورتنيو هېوادونو له خوا ورته چندان وخت او ارزښت ورنه کړای شو.

د کابل کمونيست حکومت به شوروي لښکرې د افغانستان انقلاب سره د مرستې په نامه توجيه کولې او د دې مرستو د غوښتنې لپاره به يې تل دوسلوالو ډلو په واسطه په افغانستان کې بهرنۍ لاسوهنه پلمه کوله، په دې باب بايد څرګنده شي چې:

لومړی دا چې هېڅ کوم بهرنی هېواد افغانستان ته لښکر نه و لېږلی، بلکې يوازې يې د پوځي توکو د لېږلو له لارې د ملي مقاومت ځواکونه مبارزو ته هڅول. هغه هم د دې لپاره چې په خپله د افغانستان خلک خپله خپلواکي او ملي واکمني وساتي. ان له ۱۷ پېړۍ څخه را په ديخوا د نړيوالو حقوقو يو شمېر پوهانو هڅه کوله، چې د نړۍ په کچه د نړيوالو حقوقو له جملې څخه د حقوقو يو شمېر پېژندل شوي اصول په ګوته کړي، (خپل برخليک ټاکنه) له همدې جملې څخه ده.

په ۱۷مه پېړۍ کې د نړيوالو حقوقو يو پوه څرګندوي چې:

((ټول بهرني ځواکونه حق لري، له هغو خلکو سره مرسته وکړي، چې تر يرغل لاندې راغلي وي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

مارټینس (Martens) هم همدا ډول څرګندونې کوي: ((اخلاق حکم کوي، چې د ستمګر پر وړاندې باید د ستمکښ ملاتړ وشي.))

بله دا چې که کابل حکومت د خلکو د استازیتوب ښه لرلای، له بهر څخه به د افغانستان پر خلکو نه تپل کېده، یوازې به له اله ګوله کوونکو سره مخ و، نه د ملي مقاومت له غورځنګ سره. که چېرې هېواد له کورنۍ جګړې سره مخامخېده، کولای یې شول له (م،م،م) څخه د مرستې هیله وکړي، نه له یو بهرني هېواد څخه، (لکه څنګه چې وړاندې ورته نغوته وشوه، په هېواد کې د ۱۹۲۱او ۱۹۷۹م کلونو تړونونه د ډله ییزې مشروع دفاع لپاره ښه پاخه منطقي اسناد ګڼل کېږي. د (م،م،م) منشور د خپلې دویمې مادې په ۷مه فقره کې د بل هېواد په کورنیو چارو کې لاسوهنه منع کړې ده، خو که چېرې ((سوله له ګواښ سره مخامخ شي)) نو بیا د(م،م،م) لاسوهنې ته اجازه شته.

۳- بشر ضد جنایت:

بشر ضد جنایت د هغو جنایتونو له جملې څخه دی، چې د نورنبرګ په محکمه کې څېړل شوی او د ژنیو څلورګونو کانوانسیونونو هغه سزا وړ ګڼلی دی. هغه بشرضد جنایتونه چې شورویان زموږ هېواد کې پرې تورن دي، ځینې یې په لاندې ډول دي: عامه وژنه، د ملکي سیمو ویجاړونه او بمبارونه، د سیاسي، مذهبي او توکمیزو انګېزو له مخې د خلکو ځارل او سزا ورکول.

الف: عامه وژنه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنیوپارک د ۱۹۴۸ز کال کانوانسیون له مخې، عامه وژنه یو جنایت ګڼل شوی دی.
روسانو ډېر ځله د افغانستان پر کلیو بمونه او ګولۍ وورولي او ملکي وګړي یې د ژوند له نعمت څخه یې برخې کړي دي. په ځانګړي ډول هغوی ښځې او ماشومان چې له کلیو څخه یې د تېښتې وس نه او چارنه درلود، په ډله ییز ډول وژلي دي.
د لوګر ولایت د برکي برک کلي یو اوسېدونکی وایي: روسانو شل ورځې سر پر سر زموږ پر کلي بمونه وورول، چې د هغو له کبله ۲۰ تنه شهیدان شول.
پر سبا روسي پلي سرتېري پر کلي راتوی شول او په درېو کلو کې یې پر نورو عامه وژنو لاس پورې کړ، چې شمېر یې (۱۳۰) تنو ته رسېده.
یو ختیځپوه مکباري Mecbari چې د بشر حقوقو د نړیوالې ټولنې له خوا د ۱۹۸۰ز کال د فبرورۍ له ۲۴مې څخه د مارچ تر ۱۰مې نېټې پورې په افغانستان کې د کمونیستانو د جنایتونو د څېړنې دنده ورکړل شوې وه، په خپل ګزارش کې لیکي: ((د کونړ په دره کې ۱۹۸۰ز کال د فبرورۍ له ۲۸مې نېټې څخه د مارچ تر ۴مې نېټې پورې د یوې نړیوالې جګړې په شان او تر هغې لا هم یوه تېزه او بشپړه جګړه ترسره شوه، چې ټول شیان یې له خاورو سره برابر کړل.
استوګنځایونه او کرنه ټول له منځه لاړل، د هغې سیمې د (۱۲۰) زرو تنو څخه یوازې ۳۷۷۳۴ تنه ژوندي پاتې شول، چې هغوی هم په ډېرې وارخطایۍ او تېپي حالت ځانونه پاکستان ته ورسول.
ښځو د روسي عسکرو او افغاني کمونیستانو د اسارت له وېرې ځانونه د کونړ سیند ته واچول او ځانوژنه یې وکړه. نو خلک د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمونیستانو له خوا د هغوی دماشومانو او ښځو د اسارت له کبله سخت وپرېدلي وو))[1]

((شورویانو د ۱۹۸۲زکال دمې پرمیاشت دمقر او اندړو ولسوالیو پر اړوندو کلیو باندې د ځمکې او هوا له لارې دبمونو او ګولیو باران وورواوه، کورونه وران او دکلیو په زرګونه اوسېدونکي ووژل شول))[2]

د ۱۹۸۴زکال د فبرورۍ پر ۲مه نېټه روسي ځواکونه د کابل شمال په ۵۰کیلومترۍ کې د استالف کلي ته ننوتل، د هغه ځای اوسېدونکي یې ووژل اوبیا یې د هغوی مړي دکاریزونو په ځاګانو کې خطا کړل، عیني شاهدان وایي: ((روسانو وروسته د استالف کورونه وسوځول... روسانو (۴۰) تنه ملکي وګړي ونیول اوټول یې ژوندي وسوځول. له هرچا څخه چې پوښتنه کېدله دا پېښې یې تائیدولې.))[3]

((د ۱۹۷۹زکال دمارچ پر میاشت د هرات فرقې صاحب منصبان او پرسونل له مجاهدینو سره همغږي شول اوکمونیستانو پرضد یې وسلوال پاڅون وکړ. شورویانو درې شپې او درې ورځې د هرات ښار او د هغه شاوخوا کلي د خپلو میګ هلیکوپتر الوتکو په وسیله، چې نبغ په نبغه له شوروي خاورې څخه را الوتلې، په

---

[1] - البدرجریده، هالنډچاپ، ۲۰۰۰م کال، د اپریل ۲۰مه نېټه، لومړی مخ.

[2] - زرملوال، غلام محی الدین، پرافغانستان باندې د روسانو وسلوال یرغل، ۱۳۸۲ل کال مرغومی، ۲۷مخ.

[3] -زرملوال، غلام محی الدین، پرافغانستان باندې د روسانو وسلوال یرغل، ۱۳۸۲ل کال مرغومی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرې بې رحمۍ سره بمبار کړل، تر(۴۰)زرو ښځه زیات وګړي، چې په سلو کې (۹۰) یې ښېو سلې وګړي وو ، ووژل شول.))[1]

[1] - زرملوال، غلام محی الدین، پرافغانستان باندې د روسانو وسلوال یرغل، ۱۳۸۲ل کال مرغومی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- د ملکي سيمو ويجاړونه او بمبارونه:

د (لاهې) حقوق او ژنيو حقوق د جګړې له اغېزو څخه، په ټوليز ډول د ټول بشر او په ځانګړي ډول د ملکي وګړو او موسسو د خوندي ساتلو په لټه کې دي. ببو سلې کسان، د جګړې پر وسايلو يو ډول بنديز (د جګړې وسيله، وسلې او د جګړې ډول، د هغې کارونې څرنګوالي ته ويل کېږي) له لارې خوندي ساتل کېږي.

د ژنيو د ۱۹۴۹ز کال کانوانسيون ۴۸ ماده ماده څرګندوي چې:

((د جګړې خواوې بايد د پوځي او ملکي عملياتو په بهير کې د پوځي او ملکي موسسو او وګړو توپير وکړي. د جګړې موخې بايد پوځي بنسټونه او وګړي وي. ((د شوروي ير غلګرو ځواکونو پر خوا د دې مادې له روحيې څخه په ښکاره ډول سرغړاوی شوی دی. پر استوګنځايونو باندې د هوايي بمباريو د کولو او توغنديو ورولو له کبله ډېر ملکي وګړي وژل شوي دي.

داسې هم شوي، چې شوروي او افغان پوځي ټولګي، د مجاهدينو د څارنې پر وخت يو شکمن کلي سېزلی، چې د هغه له امله په سلګونو خلک وژل شوي دي.

ځينې ملکي وګړي د شوروي او افغان پوځي ټولګيو د څارنې له وېرې په کاريزونو کې پټ شوي چې له سختې او دردوونکې بد مرغۍ سره مخامخ شوي. ((روسانو پر ۱۹۸۳م کال، د پاتخواب سيمې د يوه کاريز په سوري کې تر (۱۰۵) تنو زيات وګړي د کيمياوي بم په واسطه مسموم کړل او ويې وژل.

د ۱۹۷۹ او ۱۹۹۲ز کلونو تر منځ پر کليوالي سيمو باندې د شوروي د هوايي بمباريو له امله په زرګونو ملکي وګړي ټپيان

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي او وژل شوي دي. مليونونه تنه مهاجر شوي، غله دانه او څاروي له منځه وړل شوي دي))[1]

په اشغال شوي افغانستان کې د شوروي پوځونو لوی سلاکار الکساندر مايوروف وايي: ((د فبرورۍ د څوارلسمې ورځې په لومړۍ نيمايي کې د فرقې د کشف کنډک د ګزمې يوه لس کسيزه ډله دلومړي بريدمن (ک) تر قوماندې لاندې جلال اباد ته څېرمه پرګزمه بوخته وه. دډلې قوماندان پتېيلې وه، چې خپل کنډک ته د کبابونو لپار د پسونو ډالۍ له ځانه سره يوسي، کله چې (ک) اود هغه ډله ديو ختمين کور له دېوال نه د پسونو په لټه ور واوښته، هلته يې درې ځوانې ښځې، دوه سپينږيري سړي او له شپږو تر لسو کلونو شپږ يا اووه ماشومان په نظر ورغلل. يوه واړه ضابط، چې خپل شهوت يې پټولی نه شو، يادونه کړې وه، چې (پېغلوټې بدې نه دي). د واړه ضابط خبرې لکه سپرغو غوندې پر نورو هم اور بل کړ، دلته دغه واړه ضابط خپل عسکري بالاپوش غورځولی او د يوې ښځې د نيولو په نيت خوځېدلی و...

زموږ انترناسيونالستانو د سپينږيرو او ماشومانو تر مخه تر پايه د ښځو پر عزت تېری کړی و. دا تېری دوه ساعته روان و، ماشومان چې يوه ګوټ ته په منډه خلاص شوي وو، په ژړا او نارو له خپلو مېندو سره د مرستې هڅه کوله. سپينږيري چې لړزېدل خدای(ج) ته زارۍ پيل کړې وې، چې رحم پرې وکړي او ويې ژغوري.

[1]- د (ب، ن، س) افغانستان د بشري حقوقو غميزې په باب نړيوال مسوليت، لندن، ۱۹۹۵ز کال نومبر، ۱۷مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته واړه ضابط امر کړی و: ((اور)) لومړی یې هغه ښځه وویشته چې همدا شېبه وړاندې یې پر عزت تېری شوی و. وروسته یې نور ټول وویشتل، بیا یې د زغروال ګاډي د تیلو له ټانکۍ نه تېل راخیستي، پر مړو یې شیندلي، له پاسه پرې کالي، زړې لتې او د کلیوال بېوزلي کور کټونه، لمڅي او پوزي غورځولي او بیا یې اور وراچولی دی. سرو لمبو د ختیین کور غولی رانغښتی و.

(ک) او ډلې یې بیا هم څو پسونه کندک ته له ځان سره بېولي وو، چې ګواکې کلیوال د شوروي پوځ ته د ورځې ډالۍ استولې ده.

د یوې وژل شوې ښځې یو دوکلن ماشوم ورور چې په یوه کوټه کې پټ شوی و او دا هرڅه یې په خپلو سترګو لیدلي وو، ژوندی پاتې شو، هغه همدغه بریدګی پېژندلی و.))[1]

ج- د سیاسي، توکمیزو او مذهبي انګېزو له مخې څارنه او ځورونه:

په افغانستان کې د شوروي پوځونو د لس کلن شتوالي په بهیر کې د بندیانو شمېر(۱۵۰) زره تنه ښودل شوی دی. دا کسان له دولتي او رسمي اندېښنو پرته، د سیاسي فکر وخیال له کبله زنداني شوي وو. ((د هغوی یو زیات شمېر له اسلامي ډلو سره د اړیکو او یا هم قومي تړښت(په ځانګړي ډول د ببرک کارمل او کشتمند په واکمنۍ کې پښتانه قوم ته انتساب) له امله ځورول شوي دي.

[1]- په افغانستان کې رښتیا څه تېرېدل؟ پېښور، ۱۹۹۹ زکال، جولای، ۳۳۴-۳۳۵ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په زرګونو نور سیاسي کسان بندیان شوي او اعدام شوي دي.
په ځانګړي ډول عقیده یي زندانیانو ته د بیان ازادي، دټولنو ازادي او داسې نورې ازادۍ، چې د قوانینو له خوا تضمین شوي دي، د سوله ییزې ګټې اخیستو لپاره حق نه دی ورکړل شوی. همدغه کار(ب،ن،س) ډېر خواشینی کړی دی.))[1]

((د اردو په تشکیل کې د هزاره ګانو او ازبکانو د قومي غونډونو جوړول، په وسلوال پوځ کې د پښتنو او تاجکانو دواکمنۍ پر وړاندې د تلې برابرول، په افغانستان کې د روسانو د بېلتونپالي سیاست یو بل اړخ و.
د کابل کمونیست حکومت تل د یوې سیمې او قوم له پوځي ټولګیو څخه د بل قوم د سیمې د ځپنې او لوټونې لپاره کار اخیستی دی.
د دري ژبو او په ځانګړې توګه د پښتنو سیمو ته دلوټ او تالان لپاره د جوزجاني((دوستم)) ملېشو لېږل، چې له ازبکانو او ترکمنانو څخه جوړې شوې وې، د سیاسي موخو لپاره، له قومي کینو نه د ګټې اخیستنې ځرګنده بېلګه ده.))[2]
د ببرک او کشتمند دواکمنۍ پرمهال پښتنو ته د انقلاب د اساسي دښمن په سترګه کتل کېدل.
پردې مهال د (خاد) ټوله اداره او د اردو د لارښودې اداري یوه برخه د افغانستان د تاجکانو په لاس کې وه، چې د شوروي تېري په

---

[1] –(ب،ن،س) افغانستان، دسیاسي زندانیانو شکنجه، لندن، ۱۹۸۲زکال ۲مخ.
[2] –تره کی، ع، د ټولنپوهنې له نظره د افغانستان د واک جوړښتونه، پېښور، ۱۹۹۸زکال، ۹۹-۱۰۰ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرسته واک ته رسېدلي وو. دغو دوو ادارو د شورويانو په مرسته په بېلابېلو پلمو د انقلاب دښمنو په نامه د هېواد د نورو سيمو په انډول پښتون مېشتې سيمې زياتې وځپلې او دهېواد لوی اکثريت قوم ته منسوب کسان يې په زور او پلمو زندان ته لېږل او زياتره يې اعدامول. په هېواد کې د شوروي ځواکونو د شتوالي پروخت، دڅرخي پله د بنديانو له درېو څخه دوو برخونه زيات زندانيان پښتانه وو.

دهېواد د تاريخ پر دې مهال هزاره مېشتو سيمو بشپړ امن او سوله کې ژوند کاوه.

برنارد دوپينو وايي: ((شورويانو غوښتل د دوی پر وړاندې طبيعي مقاومت له منځه يوسي، نو د دوديزې افغاني ټولنې دماتولو او د افغانستان د ويجاړۍ لپاره يې هڅه کوله، پر پښتنو قبايلو باندې چې د دوی پر وړاندې جنګېدل، سخت او بې رحمه يرغلونه وکړې. (چورلکو له هوا څخه د ښارويو رمې په نښه کولې او نورو پوځي ټولګيو په ځمکه کې لوټ او تالان کاوه.

ښه موثق ګزارشونه ترلاسه شوي، چې ښځې يرغمل شوي، جنسي تېري پرې شوي او بيا له هوا څخه ځمکې ته راغورځول شوې دي.

پښتانه هېڅکله نه شي کولای دا ظلمونه او غميزې له ياده وباسي.)) [1]

[1] –برنارد دوپينو Bernard Dupaigne، د افغانستان لاربود، ليون، ۱۹۸۹ز کال، ۲۷مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پورتنيو خبرو څخه څرګندېږي، چې د جګړې له حقوقو څخه د سرغړاوي په مسوليت کې د کابل کمونسيت حکومت او شوروي يرغلګر ځواکونه دواړه شريک دي:

د افغاني کمونيستو حکومتونو غړي، د وسلوالو ځواکونو لاربنود چارواکي، د خاد غړي، د ځانګړې انقلابي محکمې اولويې څارنوالۍ غړي، په جګړه ييزو جرمونو کې د شوروي تېري کوونکي پوځ تر کچې زيات مسوليت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

دمقاومت غورځنګ

(دشوروي تېري پړاو)

کله چې موږ په افغانستان کې د کمونیستانو د جنایتونو څپرکی بشپړ او وتړو، نو د ((مقاومت پرمهال) د جګړې له اصولو څخه، دمجاهدینو او د مقاومت د ځواکونو له سرغړولو څخه، نه شو کولای سترګې پټې کړو.

د یادونې وړ ده، چې د تېري پر وړاندې افغان ملت او مجاهدین د خپل مقاومت له امله د ((مشروع دفاع)) په دریځ کې وو، چې دا خبره د (م،م،م) منشور د تائید وړ ده، خو مشروع دفاع هېڅکله د بشر له حقوقو او د جګړې له حقوقو څخه سرغړاوی توجیه کولای نه شي.

لومړی مشروع دفاع:- ((دمشروع دفاع د قاعدې اصولو له کورني حقوقي نظام څخه نړیوالو حقوقو ته لار کړې ده. په کورنیو حقوقو کې په داسې حال کې چې د مشروع دفاع اصولیت وروسته د قاضیانو له خوا څېړل کېږي، نړیوالو حقوقو کې د مشروع دفاع دحق کارونې اصولیت ډېر جدي نه دی.))[1]

نن ورځ دمشروع دفاع حق د (م،م،م) منشور یو تولنیز آر(اصل) ګڼل کېږي، د (م،م،م) د **۵۱**مې مادې له مخې، د خپلو

[1]- دومنیک کارو، د پاریس نړیوال حقوق، **۱۹۸۲**زکال، **۵۰۲**مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو غړو د مشروع دفاع حق په رسميت پېژني. په همدې ماده کې دا حق يو ((طبيعي حق)) ګڼل شوی دی. په منشور کې د ((طبيعي)) نومونې کارونه يوازې په همدې باب کارول شوې ده. د مشروع دفاع حق طبيعي ګڼلو نتيجه دا کېږي، چې دا حق د دولت د واکمنۍ اصل دی. په بله اصطلاح دا ډول حق د يو دولت د واکمنۍ له حق څخه نه بېلېدونکی دی.

(د مشروع دفاع طبيعي حق)، د (م،م،م) منشور د څلورمې فقرې له دويمې مادې څخه يوه استثنا ده. دا ماده په نړيوالو اړيکو کې ځواک کارونې ته اجازه نه ورکوي، د مشروع دفاع حق څخه په ځاني يا ډله ييز ډول (د پوځي تړونونو له لارې) ګټه اخيستل کېږي.

د (م،م،م) منشور **۵۱**مه ماده څرګندوي چې د يو (وسلوال يرغل) پرو ړاندې د مشروع دفاع حق څخه ګټه اخيستل کېږي.

هغه هڅې چې د مشروع دفاع په نامه ترسره کېږي، بايد د امنيت شورا ترکتنې تېرې شي. کېدی شي دا شورا د سولې او امن د ټينګښت لپاره د وسلوال يرغل پر وړاندې (د منشور له دې څپرکي سره سم) يو لړ نورې سختې او قهرجنې لارې چارې ولټوي.

که څه هم د (م،م،م) منشور د مشروع دفاع له حق څخه د ګټې اخيستنې په برخه کې، دولتونو ته اشاره کوي، خوبيا هم هېڅ دليل نه شته، چې ملي غورځنګونو ته هم دا حق ورکړای شي. د افغانستان مقاومت غورځنګ د منطق له مخې له دې حق څخه برخمن و. له افغانستان څخه (د بهرنيو ځواکونو) د ايستلو په باب د امنيت شورا پرېکړې ددې خبرې پخلی کوي، چې د افغاني مقاومت غورځنګ د مشروع دفاع حق لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې حق څخه ګټې اخيستنې په نړيواله کچه جهاد ته لوی پرستيژ وروبانبه.

دويم: د اشرارو او مقاومت غورځنګ حقوقي دريځ: تر ۱۹۱۲ زکال وروسته د (ن،س،م) کمېټه د کورنۍ جګړې د قربانيانو په برخه کې د بشر حقوقو د تطبيق په لټه کې شوه، د (ن، س،م) هڅې، د څلورواړو کانوانسيونونو (۱۹۲۹،۱۹۲۵، ۱۹۹۳،۱۹۴۹) لپاره ديوې ګډې دايمي مادې د جوړېدو سبب شوې.

ددې مادې له مخې تړون د يو غړي هېواد په خاوره کې د يوې وسلوالې شخړې د پېښېدو له امله، چې نړيواله ځانګړنه ونه لري، د شخړې هره غاړه(دولت او الهګوله کوونکي) ((لږ تر لږه)) د بشر حقوقو د اړوند تضميناتو پر مراعتولو مکلف دي.

د ۳مې مادې د تدوين پر وخت، لاسليکوونکو هېوادونو په خپله خاوره کې له بانډتيزم Bandetisms څخه د راپيدا شوې ګډوډۍ د مقابلې لپاره د خپل واک د محدوديت په اړه اندېښنه لرله، سربېره پردې دوی وېره لرله، چې د شخړې د يوه لوري په توګه باغي ډلو پېژندنه به ددې ډلو تشخيص زيات کړي او هغوی به د خپل سياسي دريځ ټينګښت ته وهڅوي. ځکه نو دولت غوره وبلله، چې په دې برخه کې نړيوالو کلاسيکو حقوقو ته مراجعه وکړي. د هغو له مخې دولت د يو اړخيزې پرېکړې له کبله کولای شي، چې (الهګوله کوونکي) د شخړې د يوه لوري په توګه وپيژني. دا پېژندنه به خپله الهګوله کوونکي اړ باسي چې د جګړې حقوق او د بشر حقوق ومني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېر پوهان په دې اند دي، چې لږ تر لږه د ۳مې مادې تضمینونه (چې په خپله یو کانوانسیونګوتې ګڼل کېږي) د جګړه ییزې غاړې د پېژندنې په پام کې لرلو سره په اتوماتیک ډول پلي کېږي. په بله وینا د ۳مې مادې غوښتنې، د شخړې د دواړو غاړو له خوا د کوم متقابل شرط له وړاندې کولو پرته د اجرا وړ نه دي.

د پورتنیو څرګندونو له مخې، تردې وروسته د بشر حقوقو د هېواد کورني نظام ته ورننوزي. دولتونه نه شي کولای د خپلو اتباعو پر وړاندې هر ډول چلند وکړي، چې د دولت پر ضد یې وسلې ته لاس کړی دی.

دا وخت یونا پېیلی سازمان(ن،س،م) کولای شي، د شخړې دواړو لوریو ته خپل خدمت وکړي. اټکل کېږي، چې دا خدمتونه به د هغه دولت له استنکاف سره مخامخ شي، چې د شخړې یو لوری دی. خو له دې سره سره یې بیا هم د بشرپالې لاسوهنې د حقوقي بنسټ ډېره کېښنوده.

((پروفیسر Guggenhein باور لري، چې ۳مه ماده مخکې تر دې چې د دولت له خوا د اله ګوله کوونکو د پېژندنې موضوع مطرح وي، هغوی د بحث وړ حقوقي موضوع ګڼي، خو پروفیسور پنتو(Pinto) بیا د دې خلاف عقیده لري او وایي: چې اله ګوله کوونکي د بحث وړ حقوقي موضوع ګڼل کېدی نه شي، ځکه نو په دې کې خو کوم شک نه پاتې کېږي، چې یوازې دولتونه د حقوقو لېږدوونکي دي او نړیوال نظم لپاره یوازینۍ واکمنه سرچینه ګڼل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي، نورې ډلې باید دهغو د څومره والي او څرنګوالي له پلوه په پام کې وساتل شي.))[۱]

دا چې ۳مه ماده د نړیوالو بشري اړتیاوو دتامین لپاره، پر اله ګوله کوونکو د ځینو واکونو د پلي کولو ټینګار کوي، پروفیسر((پانتو)) پرې کومه نیوکه نه لري، خو دی د تړونیزو (کانوانسیوني) او نا تړونیزو دندوو تر منځ توپیر کوي او وایي: په کورنۍ جګړه کې د تړونیزو دندو اجرا کول، د دولت پر غاړه دي، نه د هغه بل لوري. جګړه د دولتونو د اړیکو یوه بڼه ده او باید د داسې یو، سرچینې له خوا ترسره شي،چې د دولت د مسوولیت او اهلیت تمثیل وکړای شي.

اله ګوله کوونکي د نړیوالو عمومي حقوقو د(عمومي احکامو) پر رعایت مکلف ګڼل کېږي.

لکه دمخه مو چې وویل په کلاسیکو حقوقو کې د جګړې د یو لوري په توګه د اله ګوله کوونکو پېژندنه د قانوني او برحال حکومت په پرېکړې پورې اړه لري، یوازې د قانوني دولت پرېکړه ده ،چې اله ګوله کوونکو باندې د جګړې حقوقو او بشري حقوقو تطبیق ته لار برابروي.

په هر ډول: په اوسنیو تړونیزو حقوقو کې پر جګړه ییزو غاړو (هم دولت او هم اله ګوله کوونکو) باندې لږ تر لږه د بشري حقوقو د تضمینونو اتوماتیک تطبیق مطرح دی.

خو د بشري حقوقو په چوکاټ کې هېڅکله دیوې حقوقي موضوع په توګه د اله ګوله کوونکو پېژندنه مطرح نه ده.

---

[۱]– شارل ژورګبیب Charles Zorgbibe، لاسوهنې حق، پاریس، ۱۹۹۴م۸۴مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یادونې وړ ده، چې د (اله ګوله کوونکو) نومونه د یو قانوني دولت پرضد ، یوې باغي ډلې ته کارول کېږي، په افغانستان کې دملي مقاومت غورځنګ ته د((اشرارو)) نومونې هېڅ ډول حقوقي اسناد نه لرل. په خپله د کابل کمونیست حکومت، دیو بهرني یرغلګر ځواک له خوا پر خلکو تپل شوی و او مشروعیت یې نه درلود.ددې حکومت پر وړاندې د ملي مقاومت غورځنګ ولاړ و ، چې د جهاد لپاره د خلکو دبشپړې او پوره ارادې څرګندونه یې کوله. تر لاس لاندې بحث کې دالـه ګولـه کوونکو موضوع لـه راګېرولو څخه زموږ موخه دا وه، چې دا موضوع روښانه کړو ، چې دکابل حکومت په اصطلاح ((اشرار)) او دافغانستان خلکو په نومونه د ((مقاومت غورځنګ)) دواړه د جنګ د قوانینو تابع ګڼل کېږي.[1]

رښتیا خبره دا ده، په داسې حال کې چې د کابل کمونیست حکومت او شوروي تېري کوونکي دولت د جګړې حقوقو او دبشر د حقوقو نړیوال لاسلیکوونکي ګڼل کېدل او په همدې نامه یې ددې تړونونو د مراعتولو دنده پرغاړه وه، د مقاومت ځواکونو چې نه کومه حکومتي اډانه درلوده اونه یې دنړیوالو تړونونو د لاسلیک واک، له کومې حقوقي دندې او الزام پرته یوازې له اخلاقي پلوه د نړیوالو تړونونو پر منلو مکلف ګڼل کېدل.

ددې تړونونو ځینې یې داسې احکام لري، چې یوې وسلوالې ډلې ته که څه هم حکومتې اډانه ونه لري، دنده سپاري، چې د تړون

[1] – (په کورنیو شخړو کې د نړیوالو قوانینو پلي کېدو پراخیتا) دلومړۍ برخې لومړی څپرکی، ۳مې ګڼې ته دې مراجعه وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعمومي روحيې درناوی وکړي. زما په دې ځای کې د وسلوالې ډلې یوازې اخلاقي مکلفیت مطرح دی.

((پته دې پاتې نه وي، چې د بشر حقوق تر هرڅه دمخه، د حقوقي قواعدو په منځ کې د اخلاقي لارښوونو تعبیه کول دي، هغه وخت چې مدرنې جګړې پر جګړه ییز وجدان باندې په بشپړ ډول ډاډینه له منځه نه وه وړې،((جګړه ییز وجدان)) په جګړه کې د ډېرزیاتې د مخنیوي لپاره ښه ضمانت و.

د نورنبرګ محکمه کې پورتنۍ خبره په دې ډول راغلې ده:

((اخلاقي خپلواکي او جزايي مسوليت دیوې سکې دوه مخونه دي.))[1]

د لاهې تګلارې د لومړۍ مادې او د ۱۹۴۹ز کال د کانوانسیون د ۴مې مادې له مخې په یوه نړیواله شخړه کې لاندې ډلې متحاربې ګڼل کېږي.

- وسلوال ځواکونه او دهغوی نورې برخې، لکه ملېشې او خپل خوښي کسان.
- ملېشې، خپل خوښي کسان او مقاومت جوړونکي (متشکله) غورځنګ.

د پورتنۍ ډلې دیو بهرني ځواک له خوا، د هېواد د اشغال پر وخت، کېدی شي، تر هېواد دننه او بهر پر پوځي هڅو اخته وي، خود شخړې د یوې خوا په توګه د هغو پېژندنه ددغو لاندې څلورو شرطونو په بشپړېدو سره شونې ده.

[1] – موریس تورلي ،دبشرنړیوال حقوق، پاریس۱۹۸۵م کال، ۲۳مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف: دډلې مشري د داسې يو شخص پرغاړه وي، چې د خپلې ډلې غړو ته مسوليت ولري.

ب: دډلې غړي له نورو سره د توپير ځانګړې نښې ولري، چې له يوه ټاکلي واټن څخه وليدل شي.

ج: په ښکاره ډول وسيله ولېږدوي.

د: د جګړې په بهير کې دجګړې قوانينو او تعاملاتو ته غاړه کېږدي. د منظم مقاومت غورځنګونو ته، چې پورتني شرايط يې پوره کړي وي، په تېره بيا په نيول شويو سيمو کې، د دغو سيمو د خپلواکۍ لپاره مبارزې حق ورکول کېږي.

د لاهې تګلارې اول نمبر پورتوکول څرګندوي، چې: ((پر جګړې اخته ډله په جګړه کې د تطبيق وړ نړيوالو حقوقو پر مراعتولو مکلفه ګڼل کېږي))

((که چېرې يو جنګيالی ددې حقوقو له پولو څخه سرغړاوی وکړي، د يو جنګي اسير په توګه خپله ځانګړنه له لاسه ورکوي.))[1]

سرغړونې:

ځينې مجاهدين د دوه ډوله جنايتونو په ترسره کولو تورن دي.

جنګي جنايت.

بشر ضد جنايت

۱- جنګي جنايت:

الف- د عامه شتمنيو ويجاړونه او لوټونه:

[1] – شارل ژورګبيب، د لاسوهنې حق، پاريس ۱۹۹۴زکال، ۸۴مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((فرخیار[۲] د سکر توغندیو په باب لیکي: دا توغوندي سل په سلو کې خپله نښه ولي او هدف یې ځانګړی ځای ؛ کابل د افغانستان پلازمېنه ده.

سره له دې چې کوټلي شمېرنه نه شته، خو ټول پوهېږي، چې ددې توغندیو زیات شمېر پر خلکو لګېږي او کله هم پر قومونو او د مجاهدینو پر دوستانو))[۱]

((د ۱۳۶۷ل کال د کب پر میاشت لرې واټن توغندیو ښار په نښه کاوه او اور یې پرې بلاوه.

... د ۱۳۶۷ل کال د غویي پر میاشت دکابل-جلال اباد لارې وربښمو تنګي په سیمه کې مجاهدینو پر یوه پوځي کتار، چې تر شا یې ملکي ګاډي هم روان وو، برید وکړ او ټولو ملکي او پوځي وسایطو ته یې اور واچاوه، پر پوځیانو سربېره یې ملکي وګړي؛ کوچنیان، ښځې او سپینږیري، چې د مساپرو له جملې څخه وو، شهیدان کړي.

د یو شمېر ښځو پر عفت تېری وشو، یو شمېر نورې یې له خپل ځان سره غره ته پورته کړې اوله ټولو شرعي اوانساني قوانینو څخه یې تېری وکړ.

مجاهدینو د خوست دنیولو په مناسبت داسې جشن ! جوړ کړ، چې دبشر تاریخ یې ساری ډېر کم لیدلی، داسې یو جشن ! چې چنګیز او هلاکو یې هېرول. دا داسې یو جشن ! و، چې د زرګونو وسلوالو کسانو په ډزو پیل اودخوست دکورونو د تیرانو او دړو په لوټ او تلان سره پایته ورسېد...

---

[۲] – فرخیار، شهاب الدین، سرزمین دره ها، تهران، ۱۳۷۱ل کال لومړی چاپ.

[۱] – عظیمي.م.ن، اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷م کال، ۵۷۱مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړکۍ، دروازې، تیران او د ښار پر د ېوالونو داغونه پاتې شول.))(۲)

... د هغې درې ورځنۍ جګړې په بهیر کې چې د ۱۳۷۱ل کال د غویي له ۵مې څخه تر ۷مې نیټې پورې روانه، د کابل په بېلابېلو سیمو کې زیات کورونه ړنګ او زیات خلک ټپیان شول. د خلکو مال او شتمني لوټ شوه او په ځینو ځایونو کې د هغوی پر ناموس تېری وشو.

په دې جګړو کې د وژل شویو کسانو شمېر هره ورځ لږ تر لږه (۱۰۰۰) تنو ته رسېده.))(۱)

لوستوني باید د هغو خبرو په منلو کې له ډېر پام نه کار واخلي، چې په دې لیکنه کې د کمونیستانو له خولې د مجاهدینو په باب شوي دي.

د جهاد په بهیر کې د کمونیستانو ځواکمن خپرنځي، ملي غورځنګ ته اشرار ویل او د هغوی د بدنامۍ لپاره یې ان په نړیواله کچه ډېر زیاتې سپکې سپورې کولې او حقیقتونه یې تحریفول. کله چې مجاهدین دواک پر ګدۍ کېناستل او دخلق و پرچم ډلو غړې بېوسلې شول، نو دوی هڅه کوله، چې دمجاهدینو جرمونه له خپلو جنایتونو سره پرتله کړي او د هغوی تېروتنې ډېرې لویې ښکاره کړي؟ له کانې نه غر جوړ کړي او بیا له همدې غره څخه د خپلې مبارزې دیو ځواکمن مورچل په توګه ګټه پورته کړي.

ب- د زندانیانو شکنجه کول او اعدامول:

(۲) - عظیمي.م.ن، اردو و سیاست، پېښور، ۱۳۷۷م کال، ۳۸۲-۳۹۲مخونه.
(۱) - عظیمي.م.ن، اردو و سیاست، پېښور، ۱۳۷۷م کال، ۵۸۴مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((د بښـنې نړيـوال سـازمان (ب،ن،س) تـه داسـې ګزارشـونه رسـېدلي، چـې پـه دښـتو كـې لـه كـومې محـاكمې پرتـه دولتـي اوشوروي اسير شوي سرتېري وژل شوي دي. دا ګزارش د هغو (۲۵) تنو دولتي پوځي افسرانو يادونه كوي، چې د ۱۹۸۷ز كال پـه پـاى كې د جلال الدين حقاني له خوا په ((ژوره)) زندان كې اعدام شوي وو. دغـه راز ګزارش وركړل شوى چې همدې ډلې د ۱۹۸۸ز كال د نومبر په لومړيو ورځو كې (۷۰) تنه دولتي سپاهيان چې د تورخم پـه پوسته كې ځاى پر ځاى شوي وو، اعدام كړي دي. ليدونكو ګزارش وركړ، چې دوى ټول تر پولې هاخوا د پاكستان پـه خاوره كې لـه محاكمې پرته اعدام شول.

د يو ګزارش له مخې د ۱۹۸۹ز كال د مارچ او اپريل پر مياشت مجاهدو ډلو، د جلال اباد د محاصرې پر وخت، دولتـي سرتېري او افسران ترخپلې تسليمۍ وروسته ووژل. پـه يـوه پېښـه كې چې د جلال اباد ښار د سوېل ختيځ پـه ۱۳ كيلومترۍ؛ ثمرخېلو پـه سيمه كې، چې د ۱۹۸۹ز كال د مارچ پـه لومړيو كې د مجاهدينو لاسته ورغله و شوه، (۲۰) تنه دولتي سرتېري تر خپلې تسليمۍ وروسته بې له ځنډه ووژل شول.

شـوروي اسـير شـوي سـرتېري هـم لـه محـاكمې پرتـه ووژل شول.))(۱)

((د ۱۳۷۱ل كال د غويي پر ۲مه نېټه د جنرال دوستم ځواكونو دلوګر دواخجان پـه سيمه كې، د اسلامي حزب پـه يـو كمين كې

(۱) –(ب،ن،س) افغانستان، د بشري حقوقو غميزې په باب نړيوال مسوليت، ۱۹۹۵م كال، نومبر، ۳۸مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېوتل، په دې جګړه کې جنرال جمعه عظیمي او د **۵۳**مې فرقې یو شمېر پرسونل اسیران او بیا ووژل شول.))(۲)

پر **۱۹۸۹**ز کال د کابل کمونیست حکومت سرتېری احمد شاه د اسلامي جمعیت له خوا اسیرشو، څو اوونۍ وروسته تر شکنجې لاندې و، دده په باب چې کوم وروستی ګزارش تر لاسه شوی، ددې څرګندونه کوي، چې دی تر **۱۹۹۱**ز کال پورې د پنجشیر په زندان کې و او تر هغه وروسته د هغه په باب هېڅ اطلاع نه شته.

د پنجشیر درې د بازارک په زندان کې، چې د احمد شاه مسعود تر کنترول لاندې و، په ډېرو زندنیانو جبري کارونه کېدل. زندانیانو ته د اسلامي محکمو له خوا سزا ورکول کېده او غالباً پر مرګ محکومېدل.))(۳)

۲- بشرضد جنایتونه:

الف- عامه وژنه:

((هرکله چې د خلکو استوګنې سیمې لاس په لاس کېدلې، نو له خلکو څخه غچ اخیستل کېده، هم سزا ورکول کېده، هم شکنجه کېدل او هم په ډله ییزډول وژل کېدل))(۱)

((د **۱۹۹۲**ز کال د اپریل پر **۱۳**مه نېټه جلال اباد ښار ته نږدې یوه کنده پیدا شوه، چې (**۵۰۰**) تنه په هغې کې ښخ شوي وو او ویل کېږي، چې دا د **۱۹۷۸**او **۱۹۹۲**م کلونو عامه وژنې دي.))(۲)

(۲) - عظیمي.م.ن، اردو وسیاست، پېښور، **۱۳۷۷**م کال، **۵۷۱**مخ.

(۳) - (ب،ن،س) افغانستان، د بشرحقوقو د غمیزې په باب نړیوال مسولیت، **۱۹۹۵**م کال نومبر، **۴۲-۲۴**مخونه.

(۱) - (ب،ن،س) افغانستان، د بشرحقوقو د غمیزې په باب نړیوال مسولیت، **۱۹۹۵**ز کال نومبر، **۳۰** مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- د سیاسي، توکمیزو او مذهبي انګېرنو له مخې د خلکو ځارنه او مجازاتونه:

((د کمونسیت رژیم په پېر کې پوهان او کارپوهان یوازې دیوې حکومتي ضد اشتباه له کبله د انقلاب ضد شخص په نامه د حبس، شکنجې او ان اعدام له خطر سره مخامخېدل.

نوځکه خو یې د ځان ژغورنې لپاره پاکستان، پېښور او کوټې ښار ته مخه کوله. هلته هم د مجاهدو ډلو له ځورونې او کړاو سره مخامخېدل. په لسګونو مهاجر پوهان، د افغانستان مسلې د سوله ییز حل پلویانو په تور، د مرګ له ګواښ سره مخامخ شول.

په ځینو وختونو او ځایونو کې د ګواښونو تر څنګ له ترور څخه هم کار اخیستل کېده.))[٣]

دلته به د څو تنو هغو رونو اندو (روښنفکرانو) نومونه واخلو چې شهیدان شوي دي:

((عبدالجبار اشرف (۱۹۸۲م کال، نومبر)، بهاوالدین مجروح (۱۹۸۸م کال، فبروري)، محمد ذاکر (۱۹۸۹م کال، نومبر)، سعادت شګیوال (۱۹۹۰م کال، دمارچ ۲۲)، عبدالرحیم چین زایي (۱۹۹۱م کال، نومبر)، عزیزالرحمن الفت، غروال، ځدران، انجینر عزیزعثمان، نجم الدین مصلح، مینا کشور او نور...))[١]

---

[٢] - دافغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاریس، ۱۹۹۲م کال ۷۲مه ګڼه، ۱۲مخ.

[٣] -(ب،ن،س) افغانستان، د بشرحقوقو د غمیزې په باب نړیوال مسولیت، ۱۹۹۵ز کال نومبر، ۲۴مخ.

[١] - په دې لست کې هغه کسان نه دي شامل، چې د مجاهدینو تروا کمنۍ وروسته ترور شوي دي، لکه عبدلاحد کرزی، ولي خان کړوخیل، عبدلحکیم کتوازی (۱۹۹۵م کال، نومبر) او نور...

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریېیم څپرکی

د مجاهدینو حکومت او د طالبانو حکومت

(ترشوروي تېري وروسته پړاو)

دا پړاو د ۱۹۹۲ز کال د اپریل له پیله بیا تر ننه (۲۰۰۰ز کال تر جولای) پورې موده رانغاړي، ددې مودې په بهیر کې لومړی مجاهدینو او یا وروسته (۱۹۹۴ز کال په پای کې) طالبانو پر هغو خلکو چې د ۱۳کلونو په بهیرکې یې د کمونیستي اختناق او غضب پر وړاندې مبارزه کړې وه، کړاوونه یې ګالللي وو، خو په سر شاره روح او غرور یې خپل سر هسک کړی و، خپله واکمني پیل کړه.

په دې پړاو کې په تېره بیا مجاهدینو ثابته کړه، چې له بشري او جنګي حقوقو څخه سرغړونه کې تر افغاني کمونیستانو او شورویانو څخه کم نه دي. په ځینو ځایونو کې یې لا ان تر هغو هم تېری وکړ.

لومړی- د مجاهدینو له سرغړونو څخه د کمونیستانو ګټه اخیستنه:

د ۱۹۹۹ز کال په اوږدو کې د ا.خ.ګ، کادرونو د کمونیست حکومت د واکمنۍ په بهیر کې د خپل سیاسي دریځ د توجیه لپاره د ((اردو و سیاست در سه دهه اخیر افغانستان)) په نامه یو کتاب خپور کړ.

په دې ۲۴۰ مخیزه کتاب کې په داسې حال کې، چې په عمومي ډول د افغانستان د خلکو پرضد د ا.خ.د.ګ، د غړو او د شوروي تېري کوونکي پوځ له خوا د ترسره شویو جنایتونو په باب په

(c) ketabton.com: The Digital Library

قصدي ډول سترګې پټې شوي او په ډېرې هوښیارۍ یې له هغو څخه چې یو شمېر مجاهدین پرې تورن دي، په ژوره توګه او د شیطانۍ له مخې پرده پورته کړې ده. دا کار یې ددې لپاره کړی، چې د کمونیستانو په انډول د مجاهدینو د ګناهونو تله درنه ښکاره شي. خلک د خیر او شر په برخه کې د خپلې ارزونې له مخې مجاهدین زیات ملامت کړي او د خپلو تېرو له لاسه وتلو طلایي ورځو ارمان وکړي.

په دې کتاب کې راغلي دي: ((د کابل ښاریانو، چې کله د مجاهدینو بریاوې ولیدې، چې له وژنې او ویجاړۍ پرته بل څه نه و، نو ډاکټر نجیب الله سره یې مینه زیاته شوه، ځکه چې د خلکو قضاوتونه د هغو مادي ګټو پر بنسټ ولاړ دي.

خلک د تېر وخت په فکر کې وو. د نجیب د وخت په فکر، نه په خپله د نجیب په ارمان. د هغه په وخت کې لږ تر لږه په ښارونو، له هغې جملې نه په کابل ښار کې دیو تمدن ساده او انساني څرکونه اوس هم تر سترګو کېدل او لانابود شوي نه وو. کله چې پرون له نن سره پرتله کړي، نو ښکاره ډېر زیات توپیر په کې لیدل کېږي، نو ځکه خو ډاکټر نجیب الله حق په جانبه، معصوم او مظلوم ګڼي))(۱)

د (اردو وسیاست) کتاب نه یوازې دا چې په هېواد کې د کمونیستانو جنایتونو پر پراخوالي اعتارف نه کوي، بلکې دا خبره هم هېروي، چې په جګړه کې د یو شمېر مجاهدینو زیات په خپله د هغې یرغلیزې جګړې زېږنده ده، چې د هغې د پیل ګناه

(۱)- عظیمي، م.ن: اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، اوړی، ۵۴۳مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکمونیستانو پر غاړه ده، په دې ډول دوی خپله ګناه نوره هم درنوي.

((کابل خلکو ویل؛ کلونه مو دعاوې کولې، زارۍ موکولې چې خدای(ج) کمونیستانو ته د خپلو عملونو سزا ورکړي، مجاهدین بریالي کړي او موږ ته سوله او امن راولي، نذرونه مو ورکړل، زیارتونو ته لاړو، زامن مو د کمونیستانو خدمت ته پرې نه ښودل، هغوی مو هېواد پلورونکي او د روسانو لاسپوڅي ګڼل او مشران یې موږ ته د شاشجاع په شان ښکارېدل، د هغوی له یوې زرې ګناه نه تېرېدلو، نجیب الله مو د شوروي جاسوسي سازمان (کی، جي،بي) د غړي په نامه نوم بدی کړ او د هغه دملي پخلاینې غږ ته مو اهمیت ور نه کړ، د هغوی پر وړاندې زموږ زړونه له کینو ډک وو، په دې هیله چې مجاهدین، زموږ عزیزان، زموږ زامن او پلرونه او ددې هېواد اصلي وارثان به یوه ورځ بریالي شي. خو او خدایه تا څه وکړل؟

ددې څوارلسو کلونو په اوږدو کې دې له هغو څخه څه شی جوړ کړ؟ هغوی پر هرڅه لوګه کړی، هر شی له منځه وړي، په توپ، توغندي، ګولۍ او باروتو وینې تویوي، هغوی د خپلو خویندو او میندو وینې بهوي...))(۱)

کمونیستان داسې فکر کوي، چې د جګړې حقوقو څخه د مجاهدینو د سرغړاوي له (برکته) په غوخ ډول د هغو جنایتونو له پوښتنې څخه د تل لپاره بېغمه شوي، چې دوی پورې تړلي دي. زیاتوي:

(۱) - عظیمي، م.ن: اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، اوړی، ۲۲۰-۲۲۱مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((...خو زياتو او سېدونکو فکر کاوه، چې دا ګډوډۍ، سرې وژنه، وحشتونه، غلاوې او لوټونې لنډمهالي دي. د کابل دې ډول خلکو چې له کلونو راهيسې د تېر نظام د رنګېدو شېبې شمېرلې... د لوی خدا(ج) دربار ته يې د نجيب الله درژيم د رنګېدو لپاره دواړه لاسونه پورته کول. بيا هم باوره کاوه، چې بلاخره به دې ټولو ګډوډيو ته دپای ټکی کېښودل شي، خو وضعه نوره هم خرابه شوه.))(۲)

له پورتنيو ځرګندونو څخه په ډاګه کېږي، چې کمونيستان د خپرنيزې مبارزې، کنفرانسونو او په دې نړدې وختونو کې په نا اشنا نومونو د نويو سياسي ډلو دجوړولو له لارې، زياتې هلې ځلې کوي، چې د مجاهدينو له سياسي او پوځي تېروتنو اوزياتيو څخه ګټه پورته کړي. هغوی هڅه کوي د کمونيست حکومت دواکمنۍ پر وخت، له شويو جنايتونو څخه دملي او نړيوالو عامه افکارو پاملرنه ددې نويو سرغړونو خواته راواړوي.

هغوی په دې لټه کې دي، چې خپل درانه جنګي جنايتونه د جګړې حقوقو څخه د مجاهدينو دنويو سرغړونو تر سيوري لاندې راولي اوپټ يې کړي. هغوی د خپلې دغې هيلې د خړوب په برخه کې يو څه بريالي شوي هم دي. په څو ورستيو کلونو کې افغاني ټولنۍ اوکړۍ زياتره د مجاهدينو پر تېروتنو غږېږي اولويدېز هېوادونه د اسلامي بنسټپالو پر وړاندې د يوې ګډې ليکې په جوړولو سره، پر جنايتونو، تورنو کمونيستانو ته سياسي پناه ورکوي.

(۲) - عظيمي، م.ن. اردو وسياست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، اوړی، ۲۱۷مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمونیستان په لویدیځ کې د سیاسي اسلام ضد روحیې څخه ګټه اخلي او د خپلې پناه غوښتنې لپاره د اسلامپالو له خوا ځارنه او پلټنه پلمه کوي. عجیبه خولا داده، چې دا پلمې په ډېرو برخو کې (مستدللې) ګڼل کېږي او د هغو کسانو پناه غوښتنې ته مثبت ځواب ورکوي، چې پر جنایتونو تورن دي.

په هرډول: د جګړې حقوق د خپلو اصولو له مخې پر ټولو کمونیستانو او مجاهدینو یو ډول پلي کېږي، په دې برخه کې چې د هرچا د جنایتونو تله درنه وي، زیاته سزا به ویني.

یو ځل بیا دیادونې وړ بولو ، سره له دې چې د شوروي ځواکونو تر وتلو وروسته، د افغانستان جګړې کورنۍ بڼه ونیوله، خودژنیو کانوانسیون د ۳مې مادې له مخې د جګړې نړیوال قوانین پر کورنۍ جګړې هم د تطبیق وړ دي.

له همدې کانوانسیون سره ضمیمه یو بل پروتوکول، چې پر ۱۹۷۰ز کال د(ن،س،م) په نوښت تنظیم شو ، پر کورنۍ جګړې باندې دژنیو کانوانسیون د پرېکړې پر پلي کېدو ټینګار کوي. موږ د تېر بحث په شان دجګړې حقوقو له مقرراتو څخه د مجاهدینو د سرغړونې په باب، پر یوې یا څو بېلګو بسنه کوو ، چې د هغو له مخې د لوستونکو په ذهن کې د مدعی الیه پر وړاندې د افغان ملت د دغې طرحې د عمومي چوکاټ یو ابتدایي تصور پیدا شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم: سرغړونې

۱- جګړه ییز جنایتونه:

الف: د ملکي وګړو جبري لېږدونه:

د ژنیــو څلورګــوني کانوانســیونونه (۱۹۴۹، ۱۲۲۹، ۱۹۲۵او ۱۹۹۳م) د ملکي وګړو جبري لېږدونه د سزا وړ یو جنګي جنایت بـولي. د جګړې لـه قوانینـو څخـه د سـرغړونې دا نښـې نښـانې پـه بادغیس ولایت (د افغانستان شمال لویدیځ) او پـروان ولایت کې لیدل شوې دي:

((د ۱۹۹۷زکال د نومبر پر ۲۸ نېټه د بـادغیس ولایـت (۴۰-۵۰) زره تنو اوسېدونکو، د طالبانو او دوستم ځواکونو ترمنځ د جګـړې د پېښېدو لـه وېرې خپـل استوګځایونه پرېښـودل. لـه پورتـه شـمېر څخه (۱۰-۱۵) زره پښتانه د ترکمنستان پولې تـه نږدې راټول شوي وو. پـه عشـق ابـاد کـې د (م،م،م) د مهـاجرینو د عـالي کمېشـنرۍ استازی وایي: د سیمې د پښـتنو پـرضد د ازبـک ځواکونو لـه خوا یوه بشپړه توکمیزه پاکونه روانه ده، ددې کارعلت له طالبانو سره د پښـتنو د همکارۍ وېره ده.

د ډسـمبر پـر لسـمه نېټـه د طالبـانو د بهرنیـو چـارو وزیـر د بادغیس د خلکو پر وړاندې د دوستم ځواکونو پـر قهـرجن او نـاوړه انسـاني چلند اعتراض وکړ.))(۱)

((د ۱۹۹۹زکال د اګست پر ۴ نېټه طالبانو بګرام، چاریکـار او جبل السراج ونیول، له دوارو غاړو څخه ۱۵۰۰ تنه مړه او ټپیان شول.

(۱) د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاریس، ۱۹۹۷م کال، ۷۲ګڼه، ۳۴-۳۵ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملکي وګړو نېغ په نېغه کابل ته مخه کړه، تر سلو زرو تنو څخه زيات پنجشېر درې ته وتښتېدل.

خو د اګست پر ۱۲ نېټه مخالفينو طالبان د فتحه شويو سيمو پر لوټ او تالان او له خپلو استوګنځايونو څخه د ملکي وګړو پر جبري لېږد تورن کړل.

طالبانو کابل او د سرشاهي کمپ (جلال اباد) ته د زرګونو وګړو لېږد ومانه، خو ويې ويل، چې دا کار د هغوی د امنيت ساتنې په خاطر شوی دی.)) (۲)

د (م،م،م) په وينا د اګست پر ۱۵مه نېټه طالبانو په فتحه شويو سيمو کې کورونو ته اور ورته کړ او کرنه يې له منځه يوړه. د اګست پر ۱۳ او ۱۴ نېټه نږدې لس زره تنه کابل ته مهاجر شوي دي.

د ملکي وګړو په جبري لېږدونه کې د طالبانو په اند ول، د هغوی د مخالفانو نقش زيات څرګند ښکارېږي.

د افغانستان اخبار مجله ليکي: ((ګڼ شمېر کورنۍ د مسعود په امر له پنجشېره وځي چې نوموړی د خپلو پوځي موخو لپاره په خلاص مټ کار وکړي.))(۱)

خپرونو وروسته د طالبانو له خولې وويل، چې د کابل شمال د ملکي وګړو په تشو کورونو کې مخالفو ملېشو مورچلونه جوړ کړي وو، طالبانو له کومي خبرتيا پرته مخ پر وړاندې لاړل، بيا نو د طالبانو مخالفان له همدې پټو ځايونو څخه رابهر شول او طالبانو

---

(۲) د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاريس، ۱۹۹۹م کال، ۲۰-۲۱مخونه.

(۱) د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاريس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته یې درانه زیانونه واړول او د طالب ځواکونو د پر شا کېدنې سبب شول.

ب – د ځاني او عامه شتمنیو لوټونه:

د ژنیو څلور واړه کانوانسیونونه د ځاني او عامه شتمنیو نیونه یا ویجاړونه، چې د جګړه ییزو اړتیاوو له پلوه د توجیه وړ نه وي، جنګي جنایت او د سزا وړ کار بولي.

په افغانستان کې د کمونیستي نظام تر ړنګېدو وروسته، د کارپوهانو د ارزونې له مخې په سلو کې ۷۰ برخې عامه او ځاني تاسیسات له منځه تللي دي.

اقتصادي بنسټونه لکه صنعتي او کرنیز جوړښتونه په ټولیز ډول له منځه وړل شوي دي.

د (اردو و سیاست در سه دهه اخیر افغانستان) کتاب هڅه کوي، چې د کمونیستانو په انډول، د مجاهدینو د ګناه پېټی درونډ وښیي، نو ځکه خو غواړي حالاتو ته بل ډول رنګ ورکړي. وایي:

کابل ته د مجاهدینو په راننوتو سره ((هره څلورلار کې قوماندانې، پوسته، مورچل، زغروال ګاډي او ټانک لیدل کېدل. قومندان د څلورلارې خپلواک پاچا و... څه یې چې ویل او څه یې چې کول هغه قانون و او پوښتنه ترې کېدلای نه شوه، همدا څلور لارې قانون و، ځکه نو هر څوک چې له هغه ځایه تېرېدل، له بایسکله نیولې تر خره، پسه او سړي پورې د قومندان شخصي مال ګڼل کېده او د هغه په یوه اشاره نیول کېده، څه دوران و. داسې دوران چې د یو انسان قیمت د ټوپک یوې ګولۍ او د توغندي یوې وړې ټوټې ته راټیټ شوی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر هغه وخت په کابل کې د انساني تمدن هېڅ نښې نښانې پاتې نه وې. برېښنا، اوبه، ګاډي او ټليفون چې د تمدن ښکارندويي کوي، نه وو. مغازې او هټۍ لوټ شوې اويا د لوټ له وېرې تړل شوې او مېخ شوې وې. سړکونه او ودانۍ په زرګونو ګوليو، توغنديو او توپونو سوري سوري شوي وو، په هره سيمه کې، هر غره او کوڅه کې ژورې کندې ايستل شوې وې، دا کندې تيارو او شومو قبرونو ته ورته وې...

د پرمختيا او انساني تمدن پر تابوت باندې وروستي مېخونه ټکوهل کېدل))(۱)

((پر ۱۹۹۲ز کال د افغانستان اسلامي دولت ترجوړېدو وروسته، په کابل کې وسلوالې ډلې چې د قومي او مذهبي انګېزنو له مخې جوړې شوې وې، نه يوازې پر خونړيو خپلمنځي جګړو اخته شوې، بلکې د خلکو بنديانولو، د ځاني او عامه شتمنۍ لوټونې او د ښځو پر عزت باندې تېري ته يې هم لاس واچاوه.))(۱)

لکه څنګه چې د مخه مو يادونه کړې وه، پر ۱۹۹۲ز کال د جمعيت او پرچم ائتلاف د (م،م،م) د سولې پلان پرضد د يو سياسي سازښت له لارې په کابل کې واک تر لاسه کړ، جمعيت تنظيم (پردې اوښان خيرات کړل) پرچم ډلې ته يې زيات امتيازات [له هغې جملې نه عمومي بښنه] ورانده کړل، ځکه چې پرچم ډله د نورو تنظيم، چې له خپلو ځواکمنو، سياسي او پوځي سيالانو

(۱) - عظيمي، م.ن: اردو و سياست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، اوړی، ۲۱۴مخ.
(۱) (ب،ن،س) راپور، لندن، ۱۹۹۳م کال، سپټمبر، ۱۴مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره سخت لاس او ګرېوان و، پوځي ملاتړ وکړي او هغه په پښو ودوروي.

د جمعیت تنظیم غټو کادرونو په عامه ذهنیت کې د جهاد او مجاهد مقام د سپکاوي او پرچمي کمونیستانو دباور د لوړاوي لپاره له هر فرصت څخه ګټه اخیستله. په دې باب د جمعیت یو وتلي کادر عبد الباقي ترکستاني پر ۱۳۷۳ل کال د مزار شریف په ټلویزیون کې داسې ویلي وو:

((کمونیستانو د خپل څوارلس کلن حکومت په بهیر کې د ملت او دولت یوه ستن هم لوټ نه کړه، خو موږ مجاهدینو دیوه کال په اوږدو کې دولت او خلکو ته یوه ستن هم پرې نښوده.))[1]

لکه څنګه چې مولوي ترکستاني ادعا کوي، د جمعیت او پرچم ایتلافي حکومت په پیل کې، د مجاهدینو له خوا لوټ او تالان کېده، ددې زیات مسولیت څکه د جمعیت ډلې ته راجع کېږي، چې د کابل پر زیاتې برخې واکمنه ډله ګڼل کېده، نه ټولو مجاهدینو ته.

د ښځو نړیوال سازمان په دې باب وایي: ((حکومتي عسکرو (د اسلامي جمعیت اړوند وسلوال کسان) د ۱۹۹۵ز کال د مارچ پر لومړۍ نېټه، په ټوله درېیمه کارته کې یو قیامت جوړ کړ. کورونه یې لوټ کړل، ملکي وګړي یې وټکول، ویې څپل، مړه یې کړل او پر ښځو یې تېری وکړ.

د ۱۹۹۵ز کال په مارچ کې د نظار شورا ځواکونو د کابل سویل لویدیځ ناحیې، د درېیمې کارتې د ملکي وګړو پر سلګونو کورونو

[1] - عظیمي، م.ن: اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، ۲۲۰مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یرغل وکړ، د کورنیو ټول غړي یې ووژل او یا یې وتښتول. د کورونو مالونه یې لوټ کړل او پر هزاره ښځو یې تېری وکړ...

په سیمه کې روغتیایي کارکوونکو ددې خبرې پخلی کړی، چې پر هغه وخت د بې شمېره ښځو پرعزت تېری شوی دی.))[1]

ج- له اسیرانو سره ناوړه انساني چلند، د اسیرانو وژنه:

د جګړې له قواعدو څخه د وسلوالو افغاني ډلو د سرغړونې تر ټولو او زړه بوږنوونکی سرغړاوی، همدا د جنګي اسیرانو په برخه کې دی.

((هر مجاهد قومندان د خپلې واکمنۍ په سیمه کې یوه اسلامي محکمه جوړه کړې، چې نېغ په نېغه د هغه تر نظر لاندې دنده سرته رسوي: د کابل حکومت هم د خپلې واکمنۍ په سیمو کې زیات شمېر محکمې جوړې کړې دي.

په دې محکمو کې محاکمه د یوې عادلانه محاکمې له دودیزو معیارنو سره سمون نه خوري. په زیاترو برخو کې یوه محاکمه د هغه امر د په رسمیت پېژندنې لپاره دایرېږي، چې د قومندان له خوا صادر شوی وي. تورن نه ددعوې وکیل د ټاکلو حق لري او نه د مرافعې حق، هغه جرمونه چې ترسره کوونکو ته یې د اعدام او د بدن د غړو د پرېکولو سزا ورکول کېږي دا دي:

وژنه، زنا یا غلا.

په کونړ او کندهار ولایتونو کې له کومې قانوني اجازې او کومې رسمي محاکمې پرته یوازې د قومندان په حکم په سلګونو تنه اعدام شوي دي.))[2]

[1] - (ب،ن،س) لندن، ۱۹۹۳ زکال، سپتمبر، ۸۴مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تقریباً په هر هغه زندان کې چې د وسلوالو سیاسي ډلو له خوا اداره کېده، شکنجه او ټکونه ورځنۍ دودیزه چاره ګرځېدلې وه. زندانیان دې ته اړ کېدل، هغه څه وخوري، چې ورته ویل شوي وو. ان د انسان غوښې. ځینو ته برېښنایي ټکانونه ورکړل شوي، ځینې ان د مرګ تر بریده پورې خپېټه شوي او خصیان کړای شوي دي، تقریباً ټول زندانیان وهل شوي او ټکول شوي دي. ډېر وخت ورته غذا هم نه ورکول کېده او له سختې ګرمۍ او یخنۍ سره مخامخېدل.

ویل کېږي چې ګڼ شمېر زندانیان د همدې شکنجې له کبله مړه شوي او یو شمېر نور وژل شوي دي. زندانیان معمولاً په تلخونو (زېرزمینیو) کې ساتل کېدل. ویل کېږي، چې د خونو کړکیو کې هم خښتې ایښودل کېدې، چې اتاقونه شپه او ورځ تیاره کې ډوب شي.

د خونو ځمکه غالباً نمناکه وي او پرمتن یې لږ څه خواره وي او یا هم هېڅ نه وي. هر بندي ته یوه کمپله ورکول کېږي، د ورځې یوازې یو ځل زندانیانو ته اوبه ورکول کېږي، هغه هم چټلې اوبه، د شکنجې له کبله د زندانیانو مات شوي هډوکي او ټپونه د بد بویې سبب ګرځي او د ژوند د ناسم حالت له کبله یې ستونزه نوره هم زیاتېږي. څرنګه چې د زندانیانو خونې نه پاکېږي، نو زندانیان ډېر ژر پر هغو ناروغیو اخته کېږي، چې پخواني زندانیان پرې اخته دي. زندانیان معمولاً څو میاشتې په همدې ډول پاتې کېږي. د خلاصون یوازینۍ لار داده، چې ساتونکي د پیسو په بدل کې

---

(۲) - (ب،ن،س)، لندن، ۱۹۹۳زکال، سپټمبر، ۱۴مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی ته ازادي ورکړي او د زندانیانو خپلوان دهغوی د ورکړې وس ولري. که چېرې دزنداني کورنۍ د هغه د خلاصون لپاره هغه پیسې ورنه کړای شي، زنداني به ووژل شي او یا به کوم بل لوی زندان ته یوړل شي. د دایمي اسانتیاوو له مخې دزندان شرایط ښه نه دي. زندانیانو ته اوس هم کمه غذا رسي او تشناب ته د تګ امکانات یې هم لږ دي. دوی اوس هم له خپلو کورنیو سره له لیدنې کتنې منع کېږي، له شکنجې او ناوړه چلند سره مخامخېږي. پخوانیو زندانیانو د(ب،ن،س) په دې خبره خبر کړی و، چې دوی د پوځي مورچلو کېندلو او دماینونو پاکولو ته مجبور شوي دي.))(۱)

((دنظار شورا ځواکونه د خپلې واکمنۍ په سیمو کې دپخواني خاد ځو پټ ساتنځایونه لري، د اوږدې مودې زندانیان په پنجشېر کې دنیونې مرکزونو ته لېږدول کېږي، هلته مورچل جوړولو او ماین پاکۍ ته اړ ایستل کېږي. د رپوټونو له مخې په پنجشېر کې لږ تر لږه پنځه زندانونه شته، چې په هغو کې سیاسي زندانیان ساتل کېږي، د هغو زندانیانو دوینا له مخې چې وروسته خوشې شوي دي، د پنجشیر زندانونو بندیان د لاجوردو په کان کې سختو کارونو ته اړ ایستل کېږي، د لویو ډبرو او وړو کاڼو د ښویېدو او ټوټه کېدو له امله یو شمېر زندانیان مړه شوي او ځینې نورټپیان شوي دي.))(۲)

((د۱۹۹۷زکال د اګست په لومړیو ورځو کې په پنجشیر کې د زندانیانو شمېر نږدې ۱۲۰۰تنو ته رسېده، یو شمېر بهرني خبریالان داګست پر ۲مه نېټه پر دې بریالي شول، چې د بهارک زندان

(۱) – د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غمیزې په باب، نړیوال مسولیت.
(۲) - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غمیزې په باب، نړیوال مسولیت، لندن.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګوري. هلته په (۱۸۰۰) متره مربع ساحه کې (۳۵۰) تنه زندانيانو ژوند کاوه، هغوی جبري کارونو ته اړ ايستل کېدل، غذايي وضعه يې ډېره بده نه ښکارېده.))[1]

د ۱۹۹۹ز کال د فبرورۍ مياشتې پر ورستيو ورځو (د افغانستان مرستې) مرکز يو هيئت د بلخ ولايت زندانيانو حالت د څېړنې په باب مزار شريف ښار ته سفر وکړ، دې هيئت پېښور ته تر خپل راتګ وروسته ديو خبري کانفرانس په ترڅ کې څرګنده کړه، چې: ((له زندانيانو سره د مستقيم تماس له مخې څرګنده شوه، چې طالبان پر زندانيانو شاقه او سخت کارونه نه کوي.))[2]

په داسې حال کې چې د ژنيو ۱۹۹۳ز کال کانوانسيون هغه ډله يا سرچينه چې اسيران ورسره دي پر دې مکلفوي، چې له اسيرانو سره (ن،س،م) کمېټې د ليدنې کتنې حق ته درناوی وکړي او هغې ته لاره اواره کړي. د شمال ائتلاف ازبک او هزاره برخې هېڅکله هم د (ن،س،م) کمېټې ته د اسيرانو د ليدنې کتنې او پوښتنې حق نه دی ورکړی.

سربېره پر دې د جګړه مارو غاړو له خوا (ن،س،م) کمېټې ته د اسيرانو بشپړ لست نه دی ورکړ شوی.

((طالبانو پهلوان عبدالمالک تورن کړ، چې د (ن،س،م) کمېټې ته يې د زندانيانو د ليدنې کتنې اجازه نه ده ورکړې.

---

[1] - د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاريس، ۱۹۹۸م کال، ۸۰مه ګڼه.

[2] - د (ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غميزې په باب، نړيوال مسوليت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

[(ن،س،م) د **۱۹۹۷**زکال د اګست پر **۱۲**مه نېټه په فارياب کې، جوزجان او بلخ ولايتونو کې له بنديانو سره د(ن،س،م) د هيئت دکتنې دمخنيوي له کبله، له عبدالمالک څخه سر وټکاوه.**]**[1]

د زياتېدونکي نړيوال فشار له امله د **۱۹۹۷**زکال په وروستيو کې يو شمېر جنګي ډلو د(ن،س،م) کمېټې ته د زندانونو د ليدنې کتنې اجازه وکړه.

[(ب،ن،س) په پنجشير، کابل، مزارشريف، شبرغان، کندهار او هرات کې له(۸۰۰۰) زندانيانو سره وکتل.**]**[2]

((پر **۱۹۹۷**زکال (ن،س،م) په **۷۴** ساتنځايونو کې **۸۸۴۵** تنه زندانيان وکتل، د (**۵۳۰۰**) تنو زندانيانو ليکونه يې د هغو کورونو ته ورسول.))[3]

((له **۱۹۹۲**زکال څخه تر **۱۹۹۲**زکال پورې سيالو ډلو په ځانګړې ډول، دکابل په جګړو کې د ملکي او پوځي وګړو پر يرغملۍ، چې د ژنيو څلورګونو کانوانسيونونو هغه منع کړي دي، لاس پورې کړ، دا يرغمليان شکنجه شوي او ان وژل شوي هم دي.

د **۱۹۹۷**زکال د جولای پر **۲**مه نېټه د (ن،س،م) مسول اعلان وکړ، چې په افغانستان کې له جنګي اسيرانو سره انساني چلند نه کېږي، ساتنه يې نه کېږي او تل يې د ډله ييزې وژنې امکان وي.))[4]

---

(1) - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غميزې په باب، نړيوال مسوليتو لندن، **۱۹۹۵**زکال،نومبر

(2) - د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاريس، **۱۹۹۹**زکال، **۸۴**مه ګڼه، **۲۲**مخ

(3) - د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، **۱۹۹۸**زکال، **۸۰**مه ګڼه، **۲۱**مخ

(4) - د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، **۱۹۹۷**زکال، **۷۹**مه ګڼه، **۲۹**مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په داسې حال کې چې د ژنیو کانوانسیون او د هغو ۳ نمبر ضمیمه پروتوکول له اسیرانو څخه غچ اخیستنه او هغوی ته په ډله ییزډول سزا ورکونه ډېر سخت جنایت بولي او د سزا وړ یې ګڼي. د غچ اخیستنې له مخې د اسیرانو ډله ییزه زړه بوږنوونکې وژنه پر ۱۹۹۷ ز کال د افغانستان په شمال کې وشوه. د افغانستان اخبار مجله چې په پاریس کې په فرانسوي ژبه چاپېږي (۱۹۹۸ م کال، ۸۰ مه ګڼه) د لي براسیون ورځپاڼې (۱۹۹۷، ۱۲-۱۷ ګڼې) او د بښنې نړیوال سازمان (۱۹۹۷ م کال، سپټمبر) د راپور په حواله لیکي: ((نړیوالو خپرونو د شبرغان په اړوندو سیمو کې له ۲۰ تر ۳۰ کندو او کاریزونو (د کاریزونو سوریو له ۱۰-۳۰ مترو پورې ژوروالي او ۱۰-۵۰ مترو پورې اوبه درلودل) په باب چې په هغو کې (۲۰۰۰) طالبان په ډېر بد حالت کې وژل شوي وو، راپور ورکړ.

د (م،م،م) ژر تر ژره غبرګون وښوده، د (م،م،م) ځانګړی راپورټر (شونګ شون یګ) په سیمه کې د نومبر له ۱۳-۳۰ نېټې پورې په افغانستان کې د بشر حقوقو څارونکي په توګه وټاکل شو، نوموړي دا ومنله چې پر سلګونو اسیران او زندانیان کاریزونو ته غورځول شوي، وروسته یې د کاریز خوله د بم په واسطه الوزولې ده، په هر کاریز کې ۱۰۰ جسدونه لیدل شوي دي.

اسیران په ګاډو کې د تبادلې په پلمه لېږدول شوي، وروسته یا ژوندي او یا که مقاومت یې کاوه وژل شوي، تر وژنې وروسته کاریزونو ته غورځول شوي دي. وروسته بیا د کاریز پر لوري ډزې شوي او خوله یې د بم په واسطه الوزول شوې ده. وروسته بیا د بلډوزر په واسطه دا ژورې کندې له خاورو نه ډکې شوي او سطحه یې اواره شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ځينو برخو کې لا د کاريز ژوروالی دومره هم نه، چې جسدونه په کې ځای شي.

خبريال کولای شي دانسان دبدن يوه برخه ؛چې داوبو سطحې ته رابهر شوې وه، ووينې.))

((د۱۹۹۸م کا دډسمبر پر ۱۲مه نېټه د (م،م،م) يو وياند ومنله، چې په سلګونو طالبان لومړی په شاه ګانو کې غورځول شوي او بيا وژل شوي دي.

په پاکستان کې يوه لويديز دپلومات هيله څرګنده کړه، چې (پر وژني تورن) مالک دې د هماغه برخليک انتظار وکړي، لکه دپخوانی يوګوسلاويا جنګي جنايتکاران چې ورسره مخامخ شول.))(۱)

پورتنۍ پېښه د افغانستان په جګړه کې دګڼو جنايتونو يوازينۍ بېلګه ده، چې (م،م،م) له هغې سره لېوالتيا وښوده او ددې پېښې څېړنې لپاره يې يو کميسيون وټاکه، په خواشينۍ سره چې ددې کميسيون کار دوام ونه کړ او د هغو مسولينو ته دهېڅ ډول سزا د ورکړې لپاره هڅه ونه شوه. په خواشينۍ سره چې هغه وخت افغانستان د اسې يو مسول حکومتي کادر نه درلود ،چې په ټينګار سره نړيواله ټولنه ددې پېښې څېړنې ته وهڅوي. د جمعيت تنظيم رنګ شوي حکومت، چې په (م،م،م) کې يې استازی درلود ، دې مسلې ته لېوالتيا ونه ښوده او ان هڅه يې کوله (م،م،م) وهڅوي، چې ددې مسلې اړوند دوسيه غلې او ويې ساتي. د طالبانو

(۱) - د افغانستان اخبار مجله، پاريس، ۱۹۹۸زکال، ۸۰-۲۱مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت چې ددې مسلې زیانمن شوی اړخ و ، په نړیواله کچه ددې مسلې د پورته کولو نړیوال باور نه درلود.

د ۱۹۹۹زکال د ډسمبر پر ۵مه نېټه د (م،م،م) عمومي منشي اعلان وکړ ،چې د افغانستان په درېو لويو ښارونو کې ۱۲ څارونکي ځای پر ځای کوي، چې د بشر حقوقو څخه سرغړونه وڅاري، خو دا پروګرام هېڅکله هم عملي نه شو.

۲- بشرضد جنايت:

الف- عامه وژنه:

د افغانستان اخبارمجله د پاکستان چاپ مسلم جريدې له خولې ليکي: ((۱۹۹۷زکال د ډسمبر پر ۱۰مه نېټه دمزارشريف ختيځ؛ قزل اباد کې، د يوې ډله ييزې وژنې نښې نښانې ليدل شوي دي. دښځو ، کوچنيانو او سپينږيرو (۷۰) جسدونه چې ظاهراً له شکنجې او دبدن غړو ترغوڅولو وروسته، وژل شوي وو ، په يوه ډله ييز قبر کې پيدا شول. وحدت ګوند وويل: دا وژنه د طالبانو دپرشاتګ پروخت دهغوی له خوا شوې ده.

ددې کار علت پر ملکي وګړو فشار راوړل و ، چې د وسلې پټ ځايونه وښيي.))

د [(ب،ن،س) ناتائيد شوي راپورنه ددې څرګندونه کوي،چې په بلخ کې په ډله ييزه توګه ناپښتانه وګړي نيول شوي دي. نيول شوي کسان پټو ځايونو ته لېږدول کېدل، ملکي هزاره ګان د لېږدولو پروخت وژل کېدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۱۹۹۸ز کال د مارچ پر ۲۹ مه نېټه د طالبانو مشر ملامحمدعمر خپلو پلویانو ته لاښوونه وکړه، چې ملکي اسیران ونه وژني.][۱]

((د (ب،ن،ي) د ۱۹۹۸ ز کال د سپتمبر پر ۳مه نېټه طالبان تورن کړل، چې مزار شریف د فتحې پروخت یې په زرګونو هزاره ګان وژلي دي، طالبانو دا تور رد کړی دی.))[۲]

[د(ب،ن،س) پر ۱۹۹۹ز کال دبامیانو د فتحې پر وخت د طالبانو له خوا په ډله ییزډول دملکي وګړو دوژنې یادونه کوي او هم د هغو مخالفو ځواکونو د تشدد یادونه. ملامحمدعمر په داسې حال کې چې د مخالفینو وژنه تائیدوي، زیاتوي چې دا کار دمخالفینو له خوا په سیمه کې دطالب پلوو وګړو د وژنې او د هغو کورونو د سوزونې په ځواب کې شوی دی.

ده خپلو پلویانو ته امر کړی چې غچ اخستنه بنده کړي.][۳]

ب- دملکي سیمو ویجاړونه او بمبارونه:

((د دوو سترو جهادي تنظیمونو ؛ اسلامي حزب او اسلامي جمعیت ترمنځ پخوانۍ او ژوره دښمني، دبې دفاع ملکي خلکو د استوګنځایونو د بمبارۍ سبب شوه، اسلامي حزب په داسې حال کې چې په پټو سترګو، لکه د حافظ د غونډاري په څېر، د ښوونځیو، روغتونونو په ګډون، د ښار دملکي وګړو د راټولېدو پرمرکزونو توغندي ورول، دولتي الوتکو د اسلامي حزب تر واکمنۍ لاندې سیمې بمبارولې. ددې کار له کبله ګڼ جوماتونه او

---

[۱] - د افغانستان اخبار مجله، پاریس، ۱۹۹۸ز کال، ۸۱مه ګڼه، ۱۸او۲۸مخونه.
[۲] - د افغانستان اخبار مجله، پاریس، ۱۹۹۸ز کال، ۸۲مه ګڼه، ۱۸مخ.
[۳] - د افغانستان اخبار مجله، پاریس، ۱۹۹۹ز کال، ۸۲مه ګڼه، ۱۸مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

روغتونونه له منځه لاړل، استوګنځایونه ویجاړ او په زرګونو ملکي وګړي مړه اوټپيان شول. د همدې جګړو له کبله تېر کال د کابل ښار له دوه مليوني وګړو څخه نيم مليون امن ځايونو ته لاړل.))[1]

[د(ب،ن،س) دوينا له مخې د ۱۹۹۴زکال د ډسمبر پرمياشت د توغنديو د لګېدو له امله ۱۱۰۰ تنه مړه او ۲۳۰۰۰تنه ټپيان شوي دي.][2]

((د ۱۹۹۲زکال له اپريل څخه راپدېخوا دټولو ډلو له خوا د درنو وسلو دډزو له امله په سلګونو زره ملکي وګړي وژل شوي او ټپيان شوي دي.

داسې ښکاري، چې ددې يرغلونو يو شمېر په قصدي ډول، پر هغو استوګنځايونو شوي، چې ګومان کېده ددې سيمې خلک د مخالف پوځي مشر ملاتړ کوي.))[3]

اسلامي حزب پر هغو خلکو باندې چې د غذايي توکو دپيدا کولو لپاره راټول شوي وو ،(کلستر) توغندي و ورول. دولتي ځواکونو هم پرهغو استوګنځايونو چې د وحدت ګوند تر واکمنۍ لاندې وو ، لکه پر ازاده ګانو دښته، غزني سراى، دربيمې او څلورمې کارتې باندې کلستر توغندي وتوغول.))[4]

---

[1] –(ب،ن،س) لندن، ۱۹۹۳م کال، سپټمبر، ۱۴او ۲۸ مخونه.

[2] - د افغانستان اخبار مجله، پاريس، ۱۹۹۴م کال، ۳مخ.

[3] - د(ب،ن،س) ، افغانستان، دبشر حقوقو غميزې په باب، نړيوال مسوليت، لندن، ۲۴، ۴مخونه.

[4] - د(ب،ن،س)۴۷ ، ۴۹مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

((په داسې حال کې چې یو زیات شمېر ملکي وګړي پر پوځي سیمو باندې بریدونو له امله وژل شوي، خو د(ب،ن،س) له دې کبله ډېر خواشیني دی، چې ډېر بریدونه پر استوګنځایونو او یوازې د ملکي هدفونو لپاره ترسره شوي دي ټولو ډلو پر استوګنځایونو باندې خپل بریدونه توجیه کړي، ادعایې کړې، چې دهغو سیمو او سېدونکي د سیاسي ډلې ملاتړي وو.))[1]

یوه لیدونکي د والي اسمعیل خان د غچ اخیستونکي برید په باب چې د **۱۹۹۵**ز کال دمی پر لومړیو ورځو کې په فراه ولایت کې وشو، (ب،ن،س) ته، وویل:

((هغوی زیات ټوټه کېدونکي(کلسټر) بمونه وغورځول، چې دهغو له کبله(**۲۲۰-۲۵۰**) تنه ووژل شول. زیاتره وژل شوي کسان عادي خلک و، چې نه یې د کومې ډلې پلوي کړې وه او نه یې له هغو سره مخالفت درلود. جګړه دربدلې وه، څو ورځې هېڅ کومه پوځي هڅه نه وه، خو د اسمعیل خان میګ **۲۱**، میګ **۲۳**، سو **۱۷** او **۱۸** الوتکې راوالوتې، استوګنځایونه یې بمباري کړل، کورونه یې ویجاړ او ډېر ملکي وګړي یې ووژل.))[2]

---

[1] - د(ب،ن،س) **۴**، **۲۴** مخ.

[2] - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقوقو غمیزه، نړیوال مسولیتو لندن، **۴۹**، **۲۷** مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج- د سیاسي توکمیز او مذهبي انګېرنو له کبله د خلکو څارنه او مجازاتونه:

((په کابل کې د مجاهدینو حکومت پرمهال د ماشومانو په ګډون د قومي، مذهبي او دیني ډلو غړي د برځله د برید له خطر سره مخامخېدل، ناڅرګندو کسانو د کابل ښار د هندوانو او سکانو پر کورونو لاسي بمونه غورځول او ان د هغو د ښځو پر عزت یې تېری کاوه. له بشري حقوقو څخه د زیاتو سرغړونو له کبله، دغه دوه مذهبي ډلې ناچاره شوې، چې له کابل نه پاکستان او له پاکستان نه هندوستان ته وتښتي.

لومړی مجاهدې ډلې، چې د ۱۹۹۲ز کال پر اپریل کابل ته ننوتې شوې، (د احمدشاه مسعود اړوند) تاجک او د (رشید دوستم اړوند) ازبک ځواکونه وو. هغوی د کابل پښتنو وګړو پرضد چې تقریباً د کابل د ټولو اوسېدونکو نیمایي شمېر یې جوړاوه، خپل برېدونه پیل کړل. دا کار له کابل څخه د هغوی د زیات شمېر د وتنې سبب شو.

د راپورونو له مخې دیوې شیعه مذهبي ډلې هزاره لړکې، د اسلامي اتحاد له پښتنو تنظیم سره د سخت مخالفت له امله تر ځانګړي ګواښ لاندې راغی. د کابل د افشار و په سیمه کې د هغو پر کورونو باندې د حکومتي اردو (اسلامي اتحاد تنظیم متحد) له خوا ناترسه بریدونه وشول.))[1]

[1] - د(ب،ن،س)، لندن، ۱۹۹۴م کال، سپتمبر، ۲۵، ۲۲مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((د ۱۳۷۱ل کال د چنګاښ پر ۲۳مه نېټه، وحدت حزب، حرکت تنظیم او نظارشوار ترمنځ لومړی په ماموړینو کارته اوبیا په دربیمه کارته کې دویمه نښته پیل شوه. جګړې قومي او ژبني بڼه غوره کړه او هر اړخیزه شوه، دټلویزیون او ((توپ چاشت)) له غونډیو څخه هزاره مېشتې سیمې وځپل شوې، د هزاره ګانو جسدونه چې په ډانګیو، بربښنا مزو او تېرانو وژل شوو، پیدا کېدل.

وحدت ګوند هم د نظارشورا اسیران شوي قوماندانان وهل ټکول اود هغو سپکاوی یې کاوه، یو تن پښتون یې په وزیراباد کې په موټر پورې تړلی و او دومره یې کش کړ، چې ټوټې ټوټې شو.))[1]

((سیاسي ډلې اکثره د یو ټاکلي قوم او قبیلې غړي اود هغې سیمې وګړي، چې د سیاسي ډلې تروا کمنی لاندې دي، دښمنان ګڼي. ځکه نودوی پر داسو کسانو هم برید کوي، چې په جګړه کې هېڅ ګډون نه لري. ټولې ډلې پر استوګنو سیمو باندې خپل بریدونه توجیه کوي او ادعاکوي، چې د هغوځایونو اوسېدونکي د سیالې ډلې پلویان دي.))[2]

هغه بېوسلې ملکي وګړي، چې د سیاسي قومي ډلې دملاتړ ګمان پرې کېده، پرله پسې وهل کېدل، ټکول کېدل او له ناوړه چلندونو سره مخامخېدل.))[1]

---

[1] – عظیمي، م،ن: اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، ۲۲۷مخ.
(۲) - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غمیزې په باب، نړیوال مسولیت، لندن، ۱۹۹۵ز کال،نومبر، ۱۲مخ.

[1] - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غمیزې په باب، نړیوال مسولیت، لندن، ۱۹۹۵ز کال،نومبر، ۱۲مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان اخبار مجله د فرانس پریس خبري اژانس د ۱۹۹۶زکال د نومبر د ۲۷مې نېټې د خبر له مخې لیکي: ((هغو مهاجرینو چې د کابل شمال جګړو له کبله کابل ته پناه راوړې ده، وایي: چې ددوستم ځواکونو د شمال ایتلاف تر واکمنۍ لاندې سیمو کې د خلکو عامه شتمنیو پر لوټ او تالان لاس پورې کړې دی.

همدارنګه د دوستم ځواکونو له خوا (۱۸۰۰۰) تنه پښتانه له طالبانو سره د ملګرتیا په ګمان له خپلو کلیو او بانډو څخه ایستل شوي دي.

په عشق اباد کې د مهاجرینو عالي کمشنرۍ دې پېښې ته دلومړي ځل لپاره د (توکمیزي پاکونې) اصطلاح کارولې ده. سربېره پردې، کله چې طالبانو دویم ځل شمالي سیمې ونیولې، د سیمې اوسېدونکي یې له مسعود نه د اټکلي همکارۍ په ګمان، له سیمې څخه وایستل او کابل ته یې را مهاجر کړل.))

د افغانستان د اخبار مجله د نېشن (Nation) ورځپاڼې په حواله لیکي: ((کله چې وحت حزب پر طالبانو برلاسی شو، ۱۹۹۶زکال د جولای له (۵-۱۵) نېټې پورې یې د غوربند درې (۵۰۰۰-۲۰۰۰) تنه پښتانه له طالبانو سره د ملاتړ په تور له خپلو کورونو او بانډو څخه وتلو ته اړ کړل، هغوی د کابل په خیرخانه مېنه استوګن شول.))[1]

((د ۱۹۹۶زکال د نومبر په شاوخوا کې، ۴۵۰۰تنه (اکثر پښتانه کوچیان) په بادغیس کې د جګړو له سیمو څخه وتښتېدل.

[1]- د افغانستان، مجله اخبار، پاریس، ۱۹۹۸زکال، ۸۰مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د(ب،ن،س) په وينا په افغانستان کې طالب چارواکو ۲۰۰۰ تنه تاجکان بنديان کړل، هغوی په ځرخي پله زندان کې تر سختو شرايطو لاندې بنديان شوي دي.))[۲]

((په شمالي کې طالب مخالفينو د طالبانو زيات پلويان په زندان کې واچول.))[۳]

[۲] - د افغانستان، مجله اخبار، پاريس، ۱۹۹۸زکال،۷۴مه ګڼه ۲۳مخ.
[۳] – بي بي سي راډيو، ۲۰۰۰ زکال، جون، پښتو ماښامنۍ خپرونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریېمه برخه

د افغاني جنګي جنایتکارانو محاکمه

سره له دې چې موږ په تېرو څپرکو کې په افغانستان کې تر شوروي یرغل وروسته د جګړې لویو او ګڼ شمېره جنایتونو ته څه ناڅه اشاره وکړه، خو همدا بېلګې هم په پوره ډول د جګړې له حقوقو څخه د سرغړونې جاج وړاندې کولای شي او د هغوی له مسولینو څخه د پوښتنې ښه پیاوړې انګېزه راکوي.

په افغانستان کې د جګړې له مقرراتو څخه د سرغړونې په برخه کې د مجاهدینو د مقاومت ځواکونو په انډول د حکومتي مقاماتو، کمونیست او مجاهد حکومت دواړو مسولیت زیات دی.

کمونیست حکومت او وروسته بیا د مجاهدینو حکومت د کورنیو قوانینو او نړیوالو تړونونو پروړاندې پر خپلو حقوقي دندو خبر وو.

په افغانستان کې د هر بل مخ پرودې هېواد په څېر، جګړې د مدني ژوند د نظم ډېر سرسري ضوابط د هغو نالوستو خلکو له سرزورو غریزو او ګرمو ولولو سره لاس او ګرېوان کړل، چې د مجاهدینو په ډلو کې تنظیم شوي وو.

اکثرو جهادي ډلو سره د مدني احساس مسولیت ډېر لږ و، سیاسي اخلاقو هم ترهغې کچې وده نه وه کړې، چې عملاً د قانون تشه(خلا) ډکه او جبران کړي. دلته د جګړې حقوقو له مقرراتو څخه سرغړونه ناشعوري بڼه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عـام خلـک د جګـړې پـر نړیوالـو قوانینـو نـه پوهېـدل، د دې قوانینو له متن او مانا څخه پوره ناخبره وو او بلې کومې سرچینې هم د داسې قوانینو د پلي کېدو ضمانت پرغاړه نه و اخیستی.

په افغانستان کې د جګړې په شل کلن بهیر کې د (ن،س،م)، د بېنـنې نړیـوال سـازمان او نـورو بېلابېلـو هیئتونـو، د جګـړې لـه مقرراتو څخه د خلکو د خبرولو لپاره، تبلیغات او خپروني ونه کړې او نه یې دې کار ته پاملرنه وکړه، خو له دې سره سره مسلم حقوقي اصل دا دی، چې له قوانینو څخه ناخبري، سرغړونکي له پړې نه شي خلاصولای، لکه څنګه چې دمخه مو اشاره وکړه، کله چې جګړه پیل شي، دهغې ګډونوال؛ هم دولت هم مخالفین، د هغې د مقرراتو پرمراعتولو مکلف دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

جنایتکارانو ته د سزا ورکولو اړتیا
په یوه خپلمنځي افغاني غونډه کې
د موضوع طرح کول

لومړی جنایتکارانو ته د سزا ورکولو اړتیا:

مخکې تر دې چې هغه لاملونه وڅېړو، چې په هېواد کې پرجنګي جنایتونو تورنو کسانو د محاکمې اړیتا حتمي کوي، بده به نه وي، چې د ۱۱۹۲ز کال د اپریل میاشت د کمونیست- مسلمان حکومت له خوا جنایتکارانو ته د بښنې د اعلان په باب یو څه وغږېږو.

قومندان مسعود په جبل السراج کې د کابل د کمونیست حکومت د بهرنیو چارو وزیر عبدالوکیل سره تر کتنې وروسته چې د هغې په بهیر کې د(م،م،م) د سولې پلان پرضد د کودتا جزئیات طرح شول، د ۱۹۹۲ ز کال د اپریل پر ۲۰ مه نېټه له خبریالانو سره د خپلې مرکې په ترځ کې څرګنده کړه چې: ((ښښنه تر غچ ښخه ښه ده) د مسعود تر خبرو ۱۲ ورځې وروسته د جهاد لارښودې شورا (جهادي شورا) د برهان الدین رباني په ریاست غونډه وکړه، هغه عمومي ښښنه چې نوښتګر یې مسعود و(نه لکه څنګه چې اوازه وه، چې مجددي دی) تائید کړه.

د کمونیستانو د ښښنې اعلان، د هغه تړون یوه برخه وه، چې د هغې له کبله پرچم ډله حاضره شوه، د کابل د نیولو لپاره له نظار

(c) ketabton.com: The Digital Library

شورا سره یو سیاسي او پوځي ائتلاف جوړ کړي. موږ به په دې باب وروسته وغږېږو. اوس پر دې خبرې ټینګار کوو، هغه مسلمان- کمونیست حکومت چې د ۱۹۹۲ زکال د اپریل پر میاشت یې په کابل کې واک ترلاسه کړ، په داسې یوه دریځ کې نه و، چې د جنایتکارانو پرسر د بښنې لاس راتېر کړي.

ځکه چې هغه مهال:

په افغانستان کې یو قانوني، مسول او د خلکو استازی حکومت نه و، یو اسلامي ډوله لنډمهالی حکومت جوړ شوی و، چې له بهر څخه د افغانستان پر خلکو تپل شوی و، دې حکومت په هېڅ برخه، له هغې جملې نه په ملي مسایلو کې یې د پرېکړې واک نه درلو، دې حکومت د عامه حقوقو او له هغې جملې نه د جګړې جنایتکارانو ته د بښنې په باب هېڅکله پرېکړه نه شوه کولای. په افغانستان کې اساسي قانون او په دولتي کچه له هغه نه راغزېدلي مراتب نه وو، په بله وینا د مجرمینو بښنې حق په باب له قومندان مسعود او (جمهور رئیس!) ښاغلي مجددي سره هېڅ ډول حقوقي اسناد نه وو.

په هر ډول، د هغو جنایتکارانو بښنه، چې د افغانستان د ملي ګټو پرضد یې هڅې کړي، د لویې جرګې او یا د لویې جرګې له خوا د ټاکل شوي حکومت واک دی، نه د بهرنیو د لاسپوڅي حکومت.

ځکه نو د افغانستان خلک هېڅکله د هغې بښنې اعلان، چې یو لاسپوڅي حکومت ته د واک لېږلو لپاره، د یو سیاسي سازښت لاره چاره وي، په رسمیت نه پېژني او د هغې ورځې په هیله دي، چې لویه جرګه او یا ټاکل شوی ملي حکومت له جنایتکارانو سره حساب وکتاب وکړي. ډېر زیات عوامل شته، چې د جګړې حقوقو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـه مخـې، سـرغړوونکو څخـه د پوښـتنې غوښـتنه کـوي، لـه هغـې جملې نه:

الف- د داسې يوې مدني ټولنې جوړول، چې غړي يې په سوله او جګړه کې د خپل هر ناوړه عمل پر وړاندې قانون او يا تر هغه څخه لوړ، خلکو ته د مسوليت احساس وکړي، د چارو د مسولينو له پوښتنې او ګروېږنې پرته شوني نه دي.

افغانستان بايد خپلو نااهلو زامنو ته په سزا ورکولو سره د تاريخ له لارې خپل راتلونکي پښت ته دا پيغام ورسوي، چې هېڅ يو ملي خيانت او هېڅ يو ملي خاين بې پوښتنې او بې سزا نه پاتې کېږي، دا دراتلونکو غميزو دمخنيوي يوازېنۍ لار ده.

ب- ديوې قانوني سرچينې له خوا دجنګي جنايتونو له تورنو کسانو څخه پوښتنه، ځاني کينه او غچ چې ټولنيزه سلامتيا زيانمنوي، له منځه وړي او دملي پوهاوي اوټولنيزې سولې دټينګښت لپاره لار برابروي.

ج- پر جنګي جنايتونو د تورنو کسانو په ډله کې کمونيستان يو غوښنه برخه جوړوي، اوس هغوی ټول دافغانستان د خلکو پر وړاندې خپل ځانونه ګناهکاران، مسول او ملامت ګڼي، ځکه خو په بېلتانه، وېرې او دايمي ډار کې ژوند کوي، واقعيت دادی، چې پر جنايت تورنو کسانو نه د پوښتنې له کبله کېدی شي د ا.خ.د.ګ ټول غړي محکوم نه شي، اټکل دی چې د ګوند د ليکو ډېر غړي به برائت ترلاسه کړي.

هغه وخت نو بيا هغوی حق لري، چې له ځاني کينې او وېرې پرته له قانون سره سم ارام ژوند وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې د لوستو وګړو شمېر خورا لږ دی، تر قضايي حساب کتاب وروسته د ا.خ.د.ګ زيات غړي او د جهادي تنظيمونو کادرونه، چې د خپلې بېګناهۍ سند ولري، کولای شي او بايد ويې کړای شي، د هېواد په سياسي او مدني ژوندانه کې په سوله او امن کې د حقوقوالو وګړو په څېر نقش ولري.

په سياسي او مدني فعاليتونو کې له ګډون څخه د دغه لوستې او لوړ زده کړې قشر بې برخې کول به د راتلونکي افغانستان اداره له نااندولۍ سره مخامخ کړي.

د: په افغانستان کې د جنګي جنايتکارانو محاکمه بايد په پراخو تبليغاتو او هلو ځلو ترسره شي، دا به په هېواد کې د جګړې د ورانيولوري ته دنړيوالو افکارو پاملرنه راواوړوي او لېبرال صنعتي هېوادونه به، چې نړيوال اړيکي(دبشرحقوقو) په تله تلي، د افغانستان بيا ودانۍ ته وهڅول شي.

هـ- د جنګي جنايتکارانو محاکمه به د ليبرالو هېوادونو لپاره داسې يوه انګېزه شي، هغو افغاني کمونيستانو ته چې رسماً تورن ګڼل کېږي، د سياسي پناه پر ورکړه او تابعيت منلو له سره کتنه وکړي، ان کېدی شي تورن کسان ملي او يا نړيوالو قضايي څانکو ته وسپاري.

دويم: د يو خپلمنځي سيمينار جوړول:

په اوسنۍ وضعې او حالت کې چې په هېواد کې جګړه روانه ده، افغانستان کوم مرکزي او مسول حکومت نه لري او هېوادوال د نړۍ په ګوټ ګوټ کې خواره واره دي، په هېواد کې د جنګي

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنایتونو څېړنې لپاره د یوه خپلمنځي افغاني سیمینار جوړول، ډېر ضروري ښکاري. دې سیمینار کې چې د بشر حقوقو د بېلابېلو ملاتړو موسسو استازي به راوبلل شي. پر دې مسلې به له بېلابېلو کورنیو او بهرنیو لیدلوریو رڼا واچول شي.

د اسنادو راټولونه، د مجرمینو سپارنه، د محاکمې څرنګوالی او نور به په سیمینار کې تر بحث لاندې موضوعګانې وي.

لازمه ده چې سیمینار په افغانستان کې د جنګي جنایتونو د څېړنې لپاره یوه دایمي ټولنه جوړه کړي. ټولنه به مهالنۍ غونډې جوړوي او ددې درې ګونو څانګو له خوا به خپلې دندې سرته رسوي: تبلیغ څانګه، د اسنادو راټولولو څانګه او دراجستر څانګه. ددې څانګو فعالیت به د بشر حقوقو د کورنیو او بهرنیو ملاتړو موسسو، افغاني او نا افغاني شخصیتونو او اټکل د کابل حکومت د بسپنو له لارې خړوب شي.

الف تبلیغ څانګه:

دا څانګه د مضمونونو، کتابونو او کتابګوټو د خپرولو، د کنفرانسونو او سیمینارونو د جوړولو، د نظر له خاوندانو، په ځانګړي ډول پخوانیو سیاسي بندیانو سره د مرکو له لارې کولای شي، د وخت د تېرېدو او د افغانانو د پاملرنې د نشتوالي له کبله په هېواد کې د جنګي جنایتونو د څېړنې مسله له هېرېدو څخه وژغوري.

د نړۍ په ګوټ ګوټ کې ددې څانګې د غړو شتوالی به دا شوني کړي، چې په افغانستان کې د جګړې د جنایتکارانو پر وړاندې نړیوالې ولولې راوپارېږي او سزا به یې شوني کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- د اسنادو راټولولو ځانګه:

د فرانسـي چـاپ (فيګـارو) جريـده د ۱۹۹۲ز کـال د اپريـل پـه خپلې ۲۱مې ګڼې کې ليکي: ((د مجاهدينو لـه خوا د مزارشريف تـر نيولو کېدو يوه ورځ وروسته، د ۱۹۹۲ز کال د اپريل پـه نيمايي کې په کابل کې د کی، جي، بي (KGB) او خاد د ارشيف ټول اسناد لـه منځه يوړل شول او يا مسکو ته انتقال شول))

دخاد د اسنادو له منځه وړل اصلاً د هغه تړون يوه برخه وه، چې د اپريل پـه لومړيو کې پـه مزارشريف او د اپريـل پـر ۱۷او ۱۸مـه پـه جبـل السـراج کـې د نظـار شـورا او د ا.خ.د.ګ د پـرچم ډلـې تـرمنځ لاسليک شـوی و، دنجيـب د کمونيسـت حکومـت د بهرنيـو چـارو وزير عبدالوکيل د پرچم ډلې استازولي کولـه، ددې تـړون لـه مخې دخاد اسنادو پـر لـه منځـه وړلـو سربېره، دواړو غـاړو پـر دې لاندو ټکو هم موافقه کړې وه:

- له نجيب الله پرته نورو کمونيستانو ته د ښښنې اعلان.
- له شوروي سره دټولو لاسليک شويو تړونونو دمـوادو درناوی.
- دوطن کمونيست ګوند دهغو غړو لپاره د تګ اصـولي او باعزتـه لارې چـارې برابـرول، چـې لـه هېـواد ځخـه دوتلو هيله لري.
- هغو کمونيستانو ته چې (م، م، م) د سولې پـلان پرضـد يې د کودتا لاربښوونه وکړه او کابل ښـار تـه يـې د نظـار شـورا راتـګ شـونی کـړ، پـه وسلـوال پـوځ (لکـه دفـاع

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزارت، دولتي امنيت وزارت او نورو) کې د لوړيو څوکيو د سپارلو منل.

- د شوروي پوځي مرستو د دوام منل.
- د افغانستان په مسله کې د (م،م،م) دهغو لاسوهنو مخنيوی، چې د چارو بهير د مسلمان-کمونيست ائتلاف له کنترول ه وباسي.

د پرچم ډلې غړي په ځانګړي ډول دهغوی پوځي کادرونه په ټولو هغو کلونو کې چې جمعيت تنظيم په کې واکمن و ، له نوموړي تنظيم سره خپله ژمنه ترسره کړه ، په مقابل کې يې دمجاهدينو موتلف تنظيمونو ، په ځانګړي ډول جمعيت تنظيم هم دکمونيستانو پروړاندې دسر د يوه وبښته په اندازه سرغړونه ونه کړه.

کله چې د(م،م،م) د سولې پلان پرضد تر يوې کودتا وروسته د جمعيت – پرچم ائتلاف دکابل پر حساسو برخو واکمن شو ،ورسره سم داخبرخپور شو ،چې د خاد اسناد پر دريو برخو ووېشل شول: يوه برخه مسکو ته د روسي مشاورينو د کتنې لپاره ولېږل شوه.يوه برخه يې نظار شورا ، پنجشير ته ولېږدول شوه او پاتې برخې ته يې اور واچول شو.

په هر ډول، د خاد اسنادو له منځه وړل په خپله ددې ښکارندوی دي، چې په افغانستان کې د جګړې سرغړوونکو د هغې محکمې د جوړېدو وېره احساس کړې وه، چې په هېواد کې د جګړې جنايتونه څېړي.

هغوی له هغو جنايتونو څخه پوره خبرتيا لرله، چې خپله يې مسول ګڼل کېدل. ځکه دمحکمې د راتلونکي کار دګډوډۍ لپاره،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جرم د ثبوتولو اسنادو او څرګونو د بشپړې له منځه وړنې په لټه کې شول.

خو له دې سره سره، له کابل څخه مسکو ته د خاد او کی، جي، بي د زیاتو اسنادو لېږدونه او همدارنګه د افغانستان د غمیزې په باب د کی، جي، بي په ارشیف کې د شتو اسنادو هغې سرچینې سره چې د جنایتکارانو د محاکمې لپاره، د اسنادو او نښو نښانو د راټولولو مسولیت پر غاړه اخلي، د روسیې د همکارۍ اهمیت په ګوته کوي. په اوسنیو شرایطو کې داسې یو ډول همکارۍ شونې نه برېښي.

څه شی چې ښکاره دی دادی، چې د غمیزې لیدونکي اوس هم ژوندي دي او پر بدن یې د شکنجې داغونه ښکاري. د محاکمې ځنډول، د جنایت د زیاتو اسنادو او شواهدو د له منځه تللو سبب ګرځي. د اسنادو د راټولولو کومه ځانګه، چې مخکې مو ورته اشاره وکړه، کولای شي د نړۍ په ګوټ ګوټ کې د اسنادو د راټولولو د یوې خبرتیا له لارې، له هېوادوالو او بهرنیو سرچینو څخه د اړوندو اسنادو او مدارکو د رالېږلو غوښتنه وکړي.

دا ځانګه د(ب،ن،س)، (م،م،م) د بشري حقوقو کمیسیون، د(ن،م،س) کمېټې او په سلګونو ناحکومتي سازمانونو (ان،جي،او) ګانو له لارې، چې په افغانستان کې د شلکلنې جګړې په بهیر کې یې له نږدې نه دا بدمرغه پېښې لیدلي، کولای شي خپل ارشیف بډایه کړي.

ګڼ شمېر پخواني سیاسي بندیان، چې د سړي وژونکو خادستانو له خوا له سختو ناوړه انساني شکنجو سره مخامخ شوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، کمونیستانو د سختو او له شرمه ډکو جنایتونو ژوندي شاهدان ګڼل کېږي.

په زرګونو ښاري او کلیوال وګړي، چې د ښارونو او کلیو د بمبارۍ پر وخت د بېګناه ملکي وګړو د وژنې او د ملکي سیمو د ورانۍ لیدونکي وو، د افغاني او شوروي کمونیستانو د جنایتونو ژوندي او غوره اسناد ګڼل کېدی شي.

د اسنادو د راټولولو څانګه به له هیلې سره سم لاسته راغلي اسناد او شواهد د ملي او یا نړیوالې محکمې په واک کې ورکړي.

ج: د راجستر څانګه:

دا څانګه به د ا.خ.د.ګ د مشرانو او نورو تورنو کسانو، چې د نړۍ په ګوټ ګوټ کې خواره شوي دي، د پېژندنې او د سیمې د تثبیت دنده ولري.

دا څانګه به د ا.خ.د.ګ د منسوبینو، د سیاسي بیرو، مرکزي کمېټې غړو، د ملکي او پوځي خاد، د پوځ لویو صاحب منصبانو، د څارندوی لویو افسرانو او د انقلابي محکمې او انقلابي څارنوالۍ غړو په هکله او هغه تورونه، چې پر دوی لګېږي، د دې ټولو په باب بشپړه معلومات راټول کړي.

د دې کسانو د هر یوه نسبتي دوسیه به د څانګې ارشیف کې خوندي شي او د غوښتنې پر وخت به ملي یا نړیوالې محکمې ته ورکړای شي.

طالبانو په هېواد کې د جګړه ییزو موخو د یوه لوري او د مرکزي دولت د جوونکي په توګه، د یو شمېر فرصتونو په ترلاسه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولو سره په افغانستان کې دکمونیستانو د جنګي جنایتونو د څېړنې موضوع رابرسېره کړې ده.

((د ۱۹۹۹زکال د جون پر ۲مه نېټه د طالبانو د کورنیو چارو وزیر له خلکو نه وغوښتل، چې په افغانستان کې د جنایت مسولو کمونیستانو په لټون او نیونه کې دې له حکومت سره مرسته وکړي.))[1]

[1]- د افغانستان اخبار مجله، ۱۹۹۹م کال، ۸۲مه ګڼه، ۱۸مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی
دمحکمې جوړونه اودجنایتکارانو
بېرته سپارنه
لومړی- دمحکمې جوړلو څرنګوالی:

لکـه څنګـه چـې مخکـې مویادونـه وکـړه،د جنایتکـارانو دمحاکمې دنده کېدی شي،ملي اویا نړیوالې محکمې ته وسپارل شي.

(ب،ن،س) په افغانستان (۱۹۹۵م کال) کې دبشر حقوقو پـه باب د خپـل راپـور پـه سـریزه کې لیکـي: (...پـه افغانسـتان کـې دبهرنیـو ځواکونو له خوا د بشرحقوقو غمیزې ته د سون تـوکي ورکړل شوي دي. هغوی هغه هېواد ته ډول ډول وسلې ورلېږي، چې د بشـرحقوقو څخه سرغړونه په کې دود وه. هغو هېوادونو چې دا وسله یې رالېږله یوه ورځ هم سرخپل ګرېوان ته کښته نه کړ،چې دوژنې او ړنګونې دا توکي څرنګه کارول کېږي. (ب،ن،س) پر نړیوالې ټولنې غـږ کـوي، چې په افغانستان کې دبشر حقوقو پـه بـاب خپـل مسـولیت ومنـي اود جګړې له ټولو خواوو څخه غـواړي، چې نورې سرغړونې ونـه کړي.

رښـــتیا خبـــره داده، لکـــه څنګـــه چـــې څرګنـــده ده، دلویـــو لاسوهونکوهېوادونو وسله په افغانستان کې د غمیـزو د رامنځتـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدو سبب ګرځېدلي، نو ځکه خو هغوی باید د جنایتکارانو د محاکمې مسولیت هم احساس کړي.

(ب،ن،س) په داسې حال کې، چې د افغانستان د غمیزې په باب خبرې کوي، خو نړیوالې محکمې ته د جنایتکارانو د راکاږلو په اړه غلې پاتې کېږي.

که چېرې محاکمه په نړیواله کچه مطرح شي، د (م،م،م) ټول غړي د ژنیو کانوانسیونونو له مخې دنده لري، چې پر جنایت تورن کسان نړیوالې محکمې ته وسپاري، خو کله کله بیا د سیاسي کتنو له مخې دې دندو ته چندان ارزښت نه ورکول کېږي.

که چېرې محکمه (د نورنبرګ محکمې غوندې) په نړیواله کچه، له غوښتنې سره سم په لنډ مهالې بڼه دایره شي، ان د محکمې د رسمي دندې تر پایته رسېدو او د جرم ترپېښېدو څخه زیات کلونه وروسته هم، پر جنایت تورن کسان د ملي محکمو له خوا محاکمه کېدی شي.تردویمې نړیوالې جګړې وروسته د ملي محکمو له خوا د نړۍ په ګوټ ګوټ کې د نازي مشرانو محاکمه روانه ده.

په دوو وروستیو کلونو کې د دویمې نړیوالې جګړې څو تنه جنایتکاران، چې د لاتینې امریکا هېوادونو ته تښتېدلي وو، اسرائیلو، فرانسې او ایټالیا ته د محاکمې لپاره واستول شول.

((د ۱۹۹۶ زکال د مې پر ۸مه نېټه د((هیریش پرپیکه)) په نوم یو الماني نازي،چې ۸۲ کلن و، په ارجنټاین کې ونیول شو او محکمې ته وسپارل شو.

تورن په ایټالیا کې د اس،اس، د قومندان په توګه، پوره ۵۲ کاله وړاندې د ۱۹۴۴ زکال د مارچ پر ۲۴مه نېټه د هغه هېواد

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمقاومت ځواکونو له خوا د ۳۳تنو نازي سرتېرو د وژنې په تور، روم ښار ته نږدې ۳۳۵تنه بېګناه ملکي ایټالویان وژلي وو.))[1]

افغانستان تر هغه وخته پورې، چې په نړیوال ډګر کې دیوه پراخ باوره ملي حکومت خاوند شوی نه وي، د نړیوالې ټولنې په مرسته د جګړې جنایتکارانو دمحاکمې لپاره د یوې نړیوالې محکمې د جوړولو غوښتنه نه شي کولای. ددې ډول محکمې دجوړولو پرېکړه باید د(م،م،م) دامنیت شورا له خوا وشي. دا پرېکړه هغه وخت کېدی شي،چې افغان حکومت په (م،م،م) کې ښه پاخه دوستان ولري، که چېرې افغانستان د جنایتکارانو د محاکمې خبره پر داسې یومهال راپورته کړي، چې د سزا نړیواله محکمه[2] جوړه شوې وي، هغه وخت نو کولای شي، پرته له دې چې په دې برخه کې نړیوال سیاست له ناوړه هیلو څخه اند ښنه ولري، د دعوې د څېړنې لپاره له دې نړیوالې سرچینې څخه مرسته غواړي، ددې کار لپاره شرایط دا دي، چې افغانستان د سیاسي ثبات او د نړیوال باور ترلاسه کولو سره سم، د روم تړون چې پر ۱۹۹۸زکال تدوین شوی و، لاسلیک کړي.

په هرډول ! کله چې د جزا نړیوالو محکمو طرحې عملي شوې نه وي او افغانستان د جګړې پر جنایتونو تورنو کسانو مسله نړیوال ډګر ته راوکاږي، نو په دې برخه کې باید(کارپیل کې) ډېر پام وشي، ځکه چې په نړیواله کچه دیوې ځانګړې محکمې دجوړولو هدف یوازې د جګړې د افغاني لوري تورن کسان دي، نه

---

[1] – عقاب اریانا مجله، ۱۹۹۲زکال، ۵،۶ګڼه.

[2] – د جزانړیوال دېوان،لومړۍ برخې،دویم څپرکی، ۱۸مخ ته دې مراجعه وشي، د جزا نړیوال دېوان به پر ۲۰۰۱او یا ۲۰۰۲زکال جوړ شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جګړې د شوروي خوا مجرمین. کله چې په نړیوال کچ د افغانستان جګړې د جنایتکارانو مسله مطرح کېږي، په نامستقیم ډول د پخواني شوروي یو شمېر واکمن هم د پېښې برخوال ګڼل کېږي.

د افغانستان د جګړې ډېر طراحان اوس هم د فدرالي روسیې په اداري نظام (حکومت، پارلمان او استخباراتو) کې پوره اغېز لري. دا کسان اوس هم د افغاني کمونیستانو ملاتړي ګڼل کېږي او په افغانستان کې د کمونیستانو د جنایتونو د څېړنې لپاره د یوې نړیوالې محکمې له جوړېدو سره مخالف دي.

څکه نو ددې زیات اټکل شته، چې روسیه به په امنیت شورا کې له خپل (ویټو حق) څخه ګټه پورته کړي او افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو د محکمې د جوړېدو مخالفت به وکړي. امریکا به هم له روسیې سره د دوستانه اړیکو دلرلو له کبله د محکمې جوړېدل ونهومني، څکه نو تر هغه پورې چې نړیوال سیاست مناسب لوری غوره کوي، په نړیوال ډګر کې باید تر هرڅه لومړی د افغاني جنګي جنایتکاراتو موضوع مطرح شي او د شوروي جنایتکارانو د محاکمې لپاره یو مناسب وخت ته منتظر شو.

پورتنۍ ستونزې او داسې نور پرابلمونه موږ د بېته اړ باسي، چې په ملي کچه دا مسله مطرح کړو. ((په نړیواله ټولنه کې عمومي لېوالتیا دا ده، چې د نړیوالو مجرمینو څېړنه دولتونو ته راجع کېږي نه نړیوالې ټولنې ته.))[1]

[1] - ژان کامبه کو، نړیوال عمومي حقوق، پاریس، ۱۹۹۳ز کال، ۳۱۵مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لویدیز هېوادونه په یوازې توګه په افغانستان کې د جګړې د جنایتکارانو له قضایي څېړنو سره لېوالتیا لري. د بي، بي، سي راډیو دې خبر ته پاملرنه وکړئ:

((د اسلامي حزب قوماندان زرداد خان د کابل جلال اباد پر لویې لارې باندې د طالبانو تروا کمنۍ وروسته، له افغانستان نه وتښتېد او انګلستان ته یې پناه یوړه، د انګلستان یوې محکمې هڅه کوله له ده څخه د کابل-جلال اباد لویه لاره کې د کړو جنګي جنایتونو له کبله پوښتنه او ګرویږنه وشي.))[1]

په افغانستان کې باید د جګړې د جنایتکارانو محاکمه د یو ملي حکومت لومړنۍ دنده وي. ځکه چې د وخت تېرېدل د جنایتکارانو په ګټه دي؛ د وخت په تېرېدو سره ډېر اسناد او شواهد له منځه ځي او مجرمینو نه د پوښتنې هغه ګرمې ولولې همداسې نه پاتې کېږي. په ملي کچه پر جنایت تورنو کسانو د محاکمې لپاره دوه التېرنیتېفونه شته:

- ✓ د هغې لومړنۍ لویې جرګې د پرېکړې پربنسټ دیوې ځانګړې محکمې جوړول، لکه د هېواد د اساسي قانون د تدوین لپاره، چې جوړېږي او بحث پرې کېږي.
- ✓ د دې محکمې غړي کېدی شي، د لویو جرګو له غړو څخه غوره شي.

د دې کار ښه والی دادی، چې محکمه د خپلو دندو په سرته رسولو کې، د هغه ملت اراده څرګندوي، چې دوو لسیزو کې د کورنیو او بهرنیو دښمنانو له دښمنۍ سره مخامخ و.

[1] – بي، بي، سي، راډیو، پښتو پروګرام، ماښامنۍ خپرونه، ۲۰۰۰ زکال د اګست ۳مه نېټه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوې محکمې ته د تورنو کسانو په سپارنه کې (چې وروسته به ورته اشاره وکړو) اوسنۍ ستونزې د روسيې په چلند پورې تړلې دي، ځکه چې روسيه د زياتو تورنو کسانو سياسي ملاتړې ګڼل کېږي، دا کار به افغان چارواکي اړ کړي، چې يو زيات شمېر تورن کسان په غيابي ډول محاکمه کړي.

نړيـوال کانوانسـيونونه د محکمـې د حکـم تطبيـق، (ملـي وي کـه نړيوال) د هېوادونو دنده ګڼي. د لندن د **۱۹۴۵**زکال د اګست **۸**مې نېټې تړون د جګړې جنايتکارانو تـه سزا ورکول د کورنيـو حقوقـو سيسـتم تـه راجع کوي. پـه دې حالـت کې نـو دولتونـه پـه دوو کتـه-ګوريو وېشل کېږي:

- ✓ کله چې د يو دولت اتباع د جګړې قربانيان وګڼل شي.
- ✓ کله چې د يو دولت اتباع پر جنګي جنايتونو تورن وي.

دويم: د جنايتکارانو سپارنه:

د دې بحث ترپيل د مخه به ښه داوي، چې لوستونکي پر جنايت تورن شخص سپارنې او د جنايتکار سپارنې ترمنځ توپير وپېژني.

د تورن سپارنه د محکمې پر وړاندې د هغه د حاضرېدو لپاره مطرح کېږي، خـو د جنايتکـار سـپارنه د محکمـې حکـم تـر صـادرېدو وروسته، د بحث موضوع ګرځي.

په افغانستان کې پر جنايتونو تورنو کسانو زيات شمېر په روسيې او د منځنۍ اسيا پـه نورو هېوادونو کې، چې هغـه هم پـه روسيې پـورې تړلـي دي، ميشـته دي، دا کـار د مجرمـانو سـپارلو لپـاره د روسيې د همکارۍ اړتيا څرګندوي، څرنګه چې په افغانستان کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر شوروي حکومتي مشرانو باندې د جنايتونو تور دی، نو ځکه دا ډول همکاري شونې نه برېښي.
په اروپا کې المان ډېرو تورنو کسانو کوربه دی، هالنډ، ډنمارک، انګلستان، فرانسې او نورو هېوادونو لږ شمېر هغه افغاني کمونيست سياسي مهاجرين منلي، چې پر جنايت تورن دي. د مجاهدينو ډلو اکثره جنګي مجرمين په پاکستان، ايران او ځينې هم په افغانستان کې استوګن دي.
د خپرونو دراپورونو له مخې، افغاني تنظيمونه په پاکستان کې د اعدام شويو کسانو لپاره ځانګړې هديرې لري، څرنګه چې يو شمېر جنايتونه د پاکستان په خاوره کې ترسره شوي دي، يوې اړوندې ملي او يا نړيوالې سرچينې ته دمجرمينو، اسنادو او نورو شواهدو د سپارلو لپاره، ددې هېواد همکارۍ ته هم اړتيا ده.
کله چې په نړيواله کچه دنړيوالې محکمې د جوړولو پرېکړه وشوه، نو بيا دې محکمې ته دمجرمينو د راکارېلو په برخه کې زياتې ستونزې نه شته، خو ددې معکوس يوې ملي محکمې ته د تورنو راکارېلو موضوع دومره اسانه نه ښکاري.
په دې حال کې نو د تورنو کسانو د سپارلو موضوع له دوستو هېوادونو سره، د افغانستان حکومت د خبرو اترو له لارې مطرح کېږي، د افغانستان حکومت بايد په ډېرو برخو کې د تورنو کسانو د نيولو لپاره له معامله کوونکو هېوادونو سره، د مجرمينو د سپارلو تړون لاسليک کړی وي.
هغو تورنو کسانو او محکومينو سره، چې له هېواده تښتېدلي دي، د چلند په برخه کې بايد معامله کوونکي هېواد کې د هغوی حقوقي دريځ ته پاملرنه وشي. درې حالته کېدی شي رامنځته شي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف: لومړی دا چې تر نظر لاندې شخص د سیاسي پناه حقوقي اسناد ولري، په بله وینا خپل افغاني تابعیت یې له لاسه نه وي ورکړی.
ب: بل دا چې د تورن یا محکوم له خوا د بهرني تابعیت منل د هغه افغاني تابعیت د سلبېدو سبب نه شي. یانې د معامله کوونکي دولت د تابعیت قانون، افغاني او بهرنی دوه ګوني تابعیت مني.
ج: او یا دا چې د بهرني تابعیت ورکړه، د افغاني تابعیت د له منځه تللو سبب شي، یانې د تابعیت قانون، دوه ګونی تابعیت و نه مني.
له نیکه مرغه، لکه څنګه چې څرګند ده، تر اوسه پورې ډېرو کمو هغو افغانانو بهرنی تابعیت ترلاسه کړی، چې پر جنایت تورن دي. د هغوی اکثره یې یوازې د سیاسي پناه حقوقي اسناد لري.
په لومړي او دویم حالت کې دافغانستان حکومت له نورو هېوادونو څخه خپل اتباع غواړي، چې تر قضایي څارنې لاندې دي.
دا موخه هغه وخت تر لاسه کېږي، چې افغانستان په نړیوال ډګر کې یو ځواکمن او معتبر حکومت ولري.
له نورو هېوادونو سره د افغانستان نیک اړیکي، د دې سبب ګرځي، چې د تورنو افغانانو د سپارنې په برخه کې د دولتونو تر منځ کوم اساسي شرط و نه ګڼل شي. هغه مهال نو بیا د مجرمینو سپارنه د دوو هېوادونو تر منځ د ښه باور له کبله، له سیاسي پلوه مطرح کېږي، نه له حقوقي پلوه.
په درېیم حالت کې د افغانستان دولت له یو بهرني هېواد څخه د یو داسې بهرني تبعه (چې مخکې یې افغاني تابعیت درلود) د سپارلو غوښتنه کوي، پوره باور دی، چې په دې برخه کې به له زیاتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستونزو سره مخامخ شي، ځکه چې د جنايت نړيوال اړخونه پېژندل شوي نه دي، نو په داسې حالت کې هېوادونه، د مجرمينو د سپارنې په برخه کې د نړيوالو کانوانسيونونو له ټينګار سره سره، د خپلو اتباعو ملاتړ لازم ګڼي.

که چېرې د تورنو کسانو محاکمه په نړيواله کچه وپېژندل شي، د مجرمينو د سپارلو د کانوانسيونونو غړي هېوادونه او ان له کانوانسيون څخه بهر هېوادونه (د ژنيو ۱۹۰۷او ۱۹۴۹م کال) کانوانسيونونو د لومړي نمبر پروتوکول د ۸۸مې مادې له مخې) مکلف دي، چې تورن محکمې ته حواله کړي.

د ژنيو کانوانسيونونه دا دولتونو دنده ګڼي، چې د تورنو کسانو د نيونې او ملي نړيوالې محکمې ته د هغو د سپارنې په برخه کې لاس وکړي. دا يوازې د هغو هېوادونو دنده ده، چې کانوانسيون يې لاسليک کړی دی، بلکې د جرم او جنايت د پېښېدو ځای ته له پاملرنې پرته د نورو هېوادونو دنده نه ده، چې کانوانسيون يې لاسليک کړی دی، بلکې د جرم او جنايت د پېښېدو ځای ته له پاملرنې پرته د نوور هېوادونو دنده هم ده.

که چېرې د کانوانسيون يو غړی هېواد يو تورن يا محکوم شخص ملي او يا نړيوالې محکمې ته ور نه کړي، له کومو عواقبو او يا که په څرګند ډول ووايو له کومې سزا سره به مخامخېږي؟ نړيوالو تړونونو کې د دې خبرې څه څرګندونه نه ده شوې.

ځکه نو په پوره ډول پوهېدی شو، چې د تورنو او محکومينو د سپارلو په باب زياتره د دولتونو اخلاقي دنده مطرح ده، دا اخلاقي دنده کېدی شي، د کانوانسيون د غړو هېوادونو وي او يا تر هغه څخه بهر د نورو هېوادونو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو دې سره سره بيا هم دولتونه د جګړې د تورنو کسانو او محکومينو د سپارنې په برخه کې د خپلو سياسي غوښتنو له مخې چلند کوي.
د روندا د عامه وژنې زياتره مسولين پر ۱۹۹۴ز کال (د تورنو کسانو د محکمې د جوړېدو کال) بهر ته وتښتېدل. په افريقايي هېوادونو کې د امنيت شورا اغېز (سياسي لامل) د دې سبب شو، چې د افريقايي هېوادونو په مرسته د جګړې پر جنايتونو زياتره تورن کسان، د روندا لپاره نړيوالې محکمې ته وسپارل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایله

د افغانستان د جګړې د جنایتکارانو محاکمه کول، د افغان ملت یو ستره اړتیا ګڼل کیږي، په دې باب دوه پوښتنې مطرح کیږي:
لومړی دا چې د محکمې حکم باید د کومو مجرمینو په باب وي؟ د کمونیستانو؟ د مجاهدو ډلو د غړیو؟ طالبانو؟ او که د ټولو په باب؟
دویم دا چې محکمه باید څه وخت؟ د کومې سرچینې له خوا جوړه شي؟ د لومړۍ پوښتنې په ځواب کې باید وویل شي، چې پر یوه وخت یوې محکمې ته د کمونیستانو، مجاهدینو او طالبانو حاضرول نه عملي دي او هم منصفانه:
عملي خو ځکه نه دي، چې کېدی شي واکمن حکومت د دوو کینهو او بښیو ډلو (که څه هم د جګړې جنایتکاران وي) له اغېزناکو سیاسي شخصیتونو (کادرونو) سره د نښتو له امله، له کورنیو او بهرنیو لمسونو سره مخامخ شي او خپل سیاسي ثبات چې د ملي هیلې (د جګړې د جنایتکارانو د محاکمې اهمیت) د ترلاسه کولو لپاره، یو مهم توکی دی، له لاسه ورکړي.
دا خبره هم له انصافه لرې ده، چې کمونیستان او مجاهدین دې په یوه کانې وتلل شي. سره له دې چې موږ د پر ځله دواړه یو شان ګڼو، خو په حقیقت کې داسې نه دي:
د جګړې د پیل او د جنایتونو د سرته رسولو مسولیت د کمونیستانو پر غاړه دی. همدی وو، چې (انقلاب پر شا نه ځي) شعارونه یې ورکول او په ډېرې بې پروایۍ سره یې د یو بهرني

(c) ketabton.com: The Digital Library

يرغلګر هېواد پـه ټينګار او ملاتـړ د خپلـو هېوادوالـو پروړانـدې سخت جنايتونه ترسره کړل.

ځکـه نـو دهغـوی نـاروا او ملت ضـد هڅې بايـد د ټولـو وروسـتنيو ويجـاړيو او انحرافـاتو اساسي علت وګڼـل شـي. لـومړی بايـد لـه کمونيستانو سره حساب کتاب وشي. کله چې زندانونه او د سزا نور ځايونه دې ډول خلکو ته خپله سزا ورکړي او ملت خپلو اصلي دښمنانو ته د سزا لـه کبلـه ارامـه ساه وباسـي، نـو نړيـوال شـرايط بـه برابر شي، دنورو نوبت به هم ورسېږي.

د دويمـې پوښـتنې (دمحکمـې د جوړولـو سـرچينه او وخـت) پـه ځواب کې بايد په ډاګه کړو، ترهغه پورې، چې په هېواد کې يو ملي او مرکزي حکومت جوړ شوی نه وي او ملـي ثبـات پـه کـې ټينـګ شـوی نـه وي، ددې مسـلې راټينګـول اسـانه خبـره نـه ده. دا چـې دنورنبرګ محکمه په خپله دنده کې بريالۍ شوه، علت يې دا و چې د متحدينو لـه خوا پـه نيـول شوې اروپـا کـې سياسي ثبات ټينـګ شوی و. کـه چېرې د طالبانو حکومت د افغانستان د خاورې پـاتې برخه ونيسي، د جګړې جناتيکارانو محاکمې لپاره يوه ښه سرچينه ګڼل کېږي، دا سرچينه جنايتکارانو ته د سزا لپـاره د نـورو سياسي الټرنيټيفونو لکه (شمال اتحاد او د پخواني شاه جبهـه) پـه انـډول، ښــه سياســي او روانــي دريــځ لــري [ځکــه چــې د شــمال اتحــاد کمونيستانو ته ((دعمومي بښنې)) اعلان پر جرم محکوم دی او د شاه جبهې کې يو شمېر کمونيست پلوي لېبرالان راټول شوي، چې پـه جبهـه کـې سياسـي سازښـتونو ته تيـار دي او د پـورتنۍ دعـوې دطرحې لپاره لازم ملاتړ نه لري].

دا خبره ځو دليلونه لري. له هغې جملې نه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

طالبان د سیاسي اسلام د (جنګیالیتوب) او (انقلابیتوب) اړخونه لري، چې د ملت او شریعت د غوښتنو پر وړاندې هېڅ ډول سیاسي معامله نه کوي.

طالبانو د خپلې واکمنۍ په بهیر کې له کمونیستانو سره د ډېر ټینګ، اصولي او سخت چلند کړی او په دې برخه کې یې ښه ازموینه ورکړې ده.

د طالبانو په منځ کې ډېر لږ کسان هغه هم په لیکو کې پر جنګي جنایتونو تورن دي، ځکه نو په لومړي ګام کې باید کمونیستان په یوه ملي محکمه کې محاکمه شي. په نړیواله کچه د جنایتکارانو د محاکمې راپورته کول لوېې ستونزې لري، د دې حل لاره دا ده، چې د افغانستان حکومت نړیواله پېژندنه ترلاسه کړي، د روم د ۱۹۹۸ز کال د تړون، چې د جزا د نړیوال دایمي دیوان د جوړېدو لپاره تدوین شوی، لاسلیک کړي. د روم تړون خپل غړي هېواد ته چې په خاوره کې یې جنایت ترسره شوی وي او یا تورن کس د هغه تبعه وي، د دیوان غونډې ته د غوښتنلیک واک ورکوي.

هېوادپالو، ژمنو او مبارزو شخصیتونو ! په هرځای کې چې اوسئ. د جنایتکارانو د محاکمې تر وخته باید:

هر کال پر افغانستان باندې د شوروي یرغل پر ورځ د روسیې سیاسي نمایندګیو او په بهر کې د افغاني کمونیستانو د مرکزونو پر وړاندې ستري مظاهرې اصلي شعارونه وي.

له کمونیستانو سره خپل ټولنیز اړیکي غوڅ کړئ او هغوی له بشپړ سیاسي او ټولنیز بېلتانه سره مخ کړئ.

د دغه ملي ارمان (د جګړې جنایتکارانو محاکمه) د هېرېدو د مخنیوي لپاره هر اړخیزه تبلیغاتي مبارزه پیل کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لــه هــرې هغــې حکــومتي او نــاحکومتي موسســې ســره چــې د جنايتکارانو دمحاکمې لپاره هڅه کوي، مرسته او همکاري وکړئ.

پای

دوکتور م، ع، تره کی
ليون· فرانسه
۲۰۰۰م کال- جولای

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځونه

پهفرانسوي ژبه:
١. ATTAR FRANK, LEFROIT INT. ENTRE ORDRE ET GHAOS. PARIS ١٩٩۴
٢. DUPAIGNE BERNSRD.LE UIADE DE L'AFGHANISTAN.LVON ١٩٨٩
٣. CARREAU DOMENQUE. PUBLIC. PARIS ١٩٩٣
۴. COMBAC AU JEAN DROIT. PUBLIC. PARIS ١٩٩٢
۵. DUPUY PIERRE MARIE. DROIT. PUBLIC. PARIS ١٩٩٣.
۶.MATHIEU JEAN LUC.LA DEFENSE INT. DES DROUTS DEL, HOMME. PARIS ١٩٩٣.
٧.RUZIE DAVID. DROIT. PUBLIC. PARIS ١٩٩۴.
٨. TORRELLI MAURICE LE DROIT DE L'ITREVNTION.PARIS ١٩٩۴.
٩.ZORGBIBE CHARLES. DROIT DEL'ITERVENTION. PARIS ١٩٨۵.
١٠. LE MONDE CHRLES. DROIT DE L'ITERVENTION. PARIS ١٩٨۵.
١١. AFGHANISTAN.LA TORTURE DES PRISONNIERS POLITIQUES. LONDON.١٩٨٢.

پښتو اودري:
١- زرملوال، غلام محی الدین، پر افغانستان باندې د روسانو وسلوال یرغل.
٢- نیازی، امیدوار: د ١٣۵٧ل کال دثور د اوومې نېټې کودتا عوامل او پایلې، پېښور، ١٣٦٨ل کال.
٣- مایوروف،الکساندر: په افغانستان کې رښتیا څه تېرېدل؟ پېښور ١٩٩٩زکال.
۴- عقاب اریانا مجله: ١٩٩٢م کال.
۵- ازاد افغانستان مجله: پېښور ١٩٩٩زکال.
۶- البدر جریده: هالنډ چاپ، ٢٠٠٠زکال.
٧- دبښنې نړیوال سازمان راپور، لندن، ١٩٩٣زکال.
٨- د بښنې نړیوال سازمان راپور: افغانستان، دبشري حقوقو غمیزې په باب نړیوال مسولیت، لندن، ١٩٩۵زکال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه

محمد اسمعیل یون د حاجي محمدخان زوی پر ۱۳۴۶ل کال، د لغمان ولایت د الینگار ولسوالۍ د نیازیو په یوې روښنفکرې کورنۍ کې زېږېدلی دی. لومړنۍ زده کړې یې د الینگار ولسوالۍ د سلینگار په لومړني ښوونځي کې سرته رسولي دي، تر هغه وروسته کابل ته راغی او په خوشال خان لېسه کې شامل شو. پر ۱۳۶۶ل کال له نوموړې لېسې څخه په دویم نومره بریالی او پر ۱۳۶۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانگې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل کال له نوموړې څانگې څخه اول نومره بریالی او پر همدې کال بېرته د پښتو څانگې د کدر غړی شو. پر ۱۳۸۵ل کال په نوموړې څانگه کې د ماسترۍ دوره پیل شوه، یون په ډېر ښه او بریالي ډول دا دوره پایته ورسوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد اسمعیل یون لـه ۱۳۷۰ل کال څخه بیا تـر ننه پوري د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د(پوهندوی) علمي پوړۍ تـه رسېدلی دی، پـر استادۍ سربېره، استاد یـون د ((کابـل پوهنتـون)) ، ((هیلـې)) او((شمشـاد)) مجلـو د چلوونکي دنده هم پـه ښـه ډول ترسره کړې ده. پـه پېښـور کـې د چاپېدونکي ((معارف)) مجلې کتونکی غړی هم و. همدارنګـه دیـو شمېر نـورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.

استاد یون پر ۱۳۸۱ل کال، په جلال اباد کې ببړنۍ لویې جرګې تـه د ختیزو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، د دې جرګې لپاره تـر ټاکنو وروسته د جرګې غړی، بیا د جرګې د غړو له خوا د ببړنۍ لویې جرګې دلومړي منشي په توګه انتخاب شو. استاد یون پـه دې جرګه کې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد دښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.

تـر دې جرګـې وروسـته، کلـه چې د افغانسـتان د اساسـي قـانون د تدوین بهیر پیـل شو، نو استاد یون بیا د دې بهیـر لپـاره د ختیـزو ولایتونو د دارالانشـاد دفتـر مشـر وټاکـل شـو. پـه ختیـزو ولایتـونو کې د اساسي قانون د لویې جرګې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول. استاد یون د اساسي قانون د تصویب پـه لویـه جرګه کې د نوموړې جرګې د دارالانشا د غـړي پـه توګـه خپـل فعـال رول ادا کـړ. ټاکـل شـوې وه، استاد یـون پـه ختیـزو ولایتـونو کـې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان د جمهوري رياست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لويو جنګسالارانو او ځينو تنظيمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زيات فشار له امله له کاره ګوښه شو.ملګرو ملتونو(UNAMA) استاد يون ته وړانديز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده دروسپارو، خو استاد يون ونه منله او خپلې استادۍ ته يې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته يې د ځينو ملګرو په زيات ټينګار او غوښتنه، د جمهوري رياست د ملي امنيت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د رياست دنده ومنله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سربېره لا تر اوسه دا دنده پر مخ وړي.استاد يون پر ۱۳۸۵ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده يې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد يون د خپلو اکاډيميکو او ليکوال په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنيز خدمتونه ترسره کړي، په ګڼو چاپي، راديويي او ټلويزيوني مرکو کې يې د واقعيتونو او حقايقو د څرګندبيان له امله د خلکو په زړونو کې ځای نيولی دی. که څه هم ډېر خلک د يون ليکنې، مرکې او نظريات خوښوي، خو يو شمېر داسې خلک هم شته، چې د يون سرسختي مخالفين دي. د هغه ملي او ګټورو نظرياتو ته هم غلط رنګ او تعبير ورکوي، دا ډول اشخاص، چې اکثره يې زورواکي او د سياسي ډلو ټپلو غړي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشران دي، د استاد یون نظریات خپلو شخصي او تنظیمي ګټو تـه خطر بولي، نو ځکه یې په ټینګـه مخالفت کوي. زه ددې شاهد یـم، هر کله چې یـون کومـه لیکنـه او مرکـه کړې، نـو دده پـر وړانـدې یې مثبت او منفـي غبرګونونـه دواړه راپـارولي دي، منفـي غبرګونونـه اکثره وخت د هغو اشخاصو او ډلو له خوا وي، چې په تېر کړکېچن سیاسي بهیر کې یې ډېرې نامشروع ګټې ترلاسه کړي او ځانونه یې مطرح کړي دي.

مثبت غبرګونونـه اکثـره د ولـس د مشـرانو، روښـنفکرانو او نـورو مخورو له خوا وي، خو استاد یون په دغسې سختو اغزنو او تنګو شرایطو کې بیا هـم خپـل فرهنګي، سیاسي او ټولنیز کار تـه دوام ورکوي.

دا اوسنی فرهنګي کار، چې تاسو یې اوس په مسلسل ډول ګورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونـه دي، چې لـه تېر یـو نیم کال راهیسـې پرې په منظم ډول کار شوی، او ډېر شوی او دادی ستاسو مخې تـه اینښودل کېږي، په داسې یو دولتي دفتر کې چې بوختیاوې پـه کې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنګي کار سرته رسول اسانه کار نـه دی استاد یون پر خپلو فرهنګي کارونو سربېره د ګڼو فرهنګي ټولنو د غړي، همکار او موسس غړي پـه توګـه هـم خپـل فرهنګي رول ادا کړی، پـه پېښـور کـې یـې د دوو المـان مېشـتو فرهنګـي ټولنـو (د افغانسـتان د کلتـوري ودې ټـولنې) او (د پښـتني فرهنـګ د ودې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پراختیا ټولنې) د همکار په توګه د بېلابېلو لیکوالو په لسګونو اثار، ایډیټ او چاپ کړي دي. دغه راز یې په سلګونو کورنیو مشاعرو، ادبي غونډو او سیمینارونو کې ونډه اخیستې ده، خپله یې هم په لسګونو مشاعرې، سیمینارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.
سربېره پر دې، په یو زیات شمېر، ملي او نړیوالو کنفرانسونو کې یې په ښه ډول د خپل هېواد استازي کړې ده. دلته به یې د اثارو یادونه وکړو:

اثار

الف- پنځونې:

کتاب نوم	خرنګوالی	چاپکال
• متکور	لومړۍ شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دویمه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

• هیلې	ګډه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• نیمګړي ارمانونه	د حیران شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل	ګډه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د نازو انا یاد	د سیمینار د لیکنو ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د استاد الفت نثري کلیات	د استاد الفت نثرونه	درېیم ۱۳۸۷
• سیندونه هم مري	د اسحق ننګیال شعري منتخبات	دویم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې:

- د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپوهنوال روستارتره کي اثر دويم ۱۳۸۷

- .د افغانستان فرهنګي ميراثونو ته يوه کتنه

د نينسي دوپرې اثر دويم ۱۳۸۷

- په افغانستان کې د جګړې جنايتکارانو محاکمه

د پوهنوال روستار تره کی اثر دويم ۱۳۸۷

د- يونليکنې:

- د اماراتو سفر د اماراتو يونليک دويم ۱۳۸۷
- که يون دی يون دی د اروپا يونليک لومړی ۱۳۸۷
- دپښتاګون ترخنډو د امريکا يونليک لومړی ۱۳۸۷

هـ- څېړنې او شننې:

- د محمدګل خان مومند اند و ژوند ته يوه لنډه کتنه دويم ۱۳۸۷
- استاد زيار د پښتني فرهنګ يو ځلاند ستوری دويم ۱۳۸۷
- دکابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي پښتو کتابښود دويم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زيانونه دويم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل دويم ۱۳۸۷
- ساينسي پرمختياوې دويم ۱۳۸۷
- بېړنۍ لويه جرګه ولسواکي او زورواکي دويم ۱۳۸۷
- انديال خوشال لومړی ۱۳۸۷
- هيله د خپلو سريزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري يون لومړی ۱۳۸۷
- فرهنګي فقر لومړی ۱۳۸۷
- مرکه او مرکې لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ايډيال لومړی ۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

- دکتابونو په وړمو کې — لومړی ۱۳۸۷
- افغانستان په سیاسي کړلیچ کې — لومړی ۱۳۸۷
- پښتو لیکنی سمون — لومړی ۱۳۸۷
- اوسنۍ رسنۍ — لومړی ۱۳۸۷
- که نړیوال ماته وخوري؟ — لومړی ۱۳۸۷

خدای(ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم تاند لري، الله(ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنګي کارو زیار کې ورته دنور زغم او وسېلې هیله لرم.

په درناوي

وفاالرحمن وفا

کابل- افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

Trail of war criminal in Afghanistan

Written by:

Professor Dr. M. Osman Taraky

Translated to pashto by:

M. Ismael yoon

ISBN 978-9936-500-16-7

9 789936 500167 >

د خپرونو لړ: (۱۷)

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library